

Sofie Røkkum Knudsen

Straff nok, eller nok hjelp?

En kvalitativ analyse av praksisen til institusjoner som tar hånd om unge lovbrytere

Masteroppgave i sosiologi
Veileder: Jakub Stachowski
Juni 2022

Sofie Røkkum Knudsen

Straff nok, eller nok hjelp?

En kvalitativ analyse av praksisen til institusjoner som tar hånd om unge lovbrytere

Masteroppgave i sosiologi
Veileder: Jakub Stachowski
Juni 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Masterprosjektet tar for seg praksisen til ulike institusjoner som tar hånd om unge lovbytere. Formålet er å undersøke hvordan institusjonene oppfatter og jobber med ungdomskriminelle, og hvorvidt de fører en behandlings- eller straffepraksis. Jeg har gjennomført dybdeintervjuer med ansatte fra alternative institusjoner til fengsel og friomsorg, som alle befinner seg i en storby i Norge. Problemstillingen for oppgaven er: *Hvordan kan vi forstå forholdet mellom straff og hjelp blant institusjoner som tar hånd om unge lovbytere?* I tillegg besvares de tre forskningsspørsmålene: 1) Hvordan forstår institusjonene ungdommens kriminelle karriere? 2) hvilket syn har institusjonene på straff og behandling, og hvilke praksiser anvender de? Og 3) på hvilken måte fungerer tilbakeføringsprosessen?

Det teoretiske rammeverket består av Esping-Andersen (1990) sine beskrivelser av velferdsstaten og Bourdieu et al. (1993) sin teori om statens høyre og venstre hånd. Videre brukes Foucault (1999) sin skissering av «det fengselsaktige» og Becker (1973) sin teori om avvikskarrierer og moralske entreprenører. I tillegg presenteres samfunnsteori om kriminalitetens årsaker (Christie, 2004; Haugen, 2001; Merton, 1985).

Studien posisjonerer seg innen sosial konstruktivismen. Den belyser sosiale konstruksjoner knyttet til praksisen i institusjonene og til de ansattes syn på unge lovbytere. Masterprosjektet er en kritisk studie som stiller spørsmål ved velferdsstatens tjenester. Ut ifra en tematisk analyse har jeg utformet tre kategorier som er de gjennomgående temaene i oppgaven. Først og fremst, aspekter ved de unge lovbyterne, der de ansattes oppfatning av ungdommens kriminelle karriere vil bli presentert. Videre belyses institusjonenes praksis med et fokus på hjelp og straff. Her viser institusjonene til metoder som er ment som hjelp, men som tolkes som straff. Det siste temaet omhandler tiden etter institusjonsopphold og tilbakeføringspraksiser som skal ta ungdommen tilbake i samfunnet. Her belyses problematiske aspekter som gjør at ungdommen tilbakeføres i kriminaliteten.

Avslutningsvis diskuteres institusjonenes praksis i lys av teorien. Funnene tyder på en straffende hjelpepraksis, med hjelp i fokus, men der elementer av straff skinner igjennom.

Abstract

The master's project deals with the practices of various institutions that work with young offenders. The purpose is to investigate how the institutions perceive and work with juvenile delinquents, and whether they conduct treatment or criminal practice. I have conducted in-depth interviews with employees from alternative institutions to prison and probation, all located in a large city in Norway. The main research question is: How can we understand the relationship between punishment and help among institutions that care for young offenders? In addition, the following three research questions are answered: 1) How do the institutions understand young people's criminal careers? 2) what are the institutions' views of punishment and treatment, and what practices do they apply? And 3) in what way do the young offenders return to society?

The theoretical framework consists of Esping-Andersen's (1990) descriptions of the welfare state and the theory of the left and the right hand of the state from Bourdieu et al. (1993). Furthermore, Foucault (1999) and his outline of "the prison-like" is employed, as well as Becker's (1973) theory of deviant careers and moral entrepreneurs. In addition, social theory on the causes of crime is utilized (Christie, 2004; Haugen, 2001; Merton, 1985).

The study positions itself within social constructivism. It uncovers social constructions related to the practice of the institutions and to the employees' views on young offenders. The master's project is a critical study that raises questions about the welfare state's services. Based on a thematic analysis, I have designed three categories recurring to the themes in the thesis. First and foremost, aspects of the young offenders, where the employees' perception of the youth's criminal career will be presented. Furthermore, the practices of the institutions are highlighted with a focus on help and punishment. Here, the institutions refer to methods that are intended as help, but which are interpreted as punishment. The last topic deals with the time post-institution and the return practice that will take the youth back into society. This section highlights the problematic aspects of young people returning to crime.

Finally, the institutions' practices are discussed in the light of the theory. The findings suggest a punitive treatment-practice, focused on help, but where elements of punishment shine through.

Forord

Jeg ønsker å rette en takk til de som på hver sin kant har bidratt til å dra dette masterprosjektet i land. Først og fremst retter jeg en takk til deltakerne i studien, som har gjort dette masterprosjektet mulig. Samtalene har vært utrolig interessante og lærerike, og jeg har fått mersmak for feltet.

Jeg vil takke min veileder Jakub som har motivert meg og til stadig kommet med gode og ærlige tilbakemeldinger. Jeg vil også takke lærer Ulla som med sine masterseminarer har vært en viktig støtte gjennom hele masterløpet.

Og så, mine kjære medstudenter. Dere vet hvem dere er. Deres faglige og sosiale støtte har vært avgjørende, og denne tunge perioden hadde ikke vært det samme uten dere. Takk for fine lunsjer, gode samtaler og mye latter. Jeg må også nevne tirsdagsquizen med Morten, som har vært et positivt bidrag i en ellers utfordrende hverdag.

Dette har definitivt vært den tyngste og mest utfordrende tiden i livet mitt. Samtidig har jeg lært enormt mye, og jeg hadde valgt det samme om igjen. Nå er jeg spent på hvor denne mastergraden i sosiologi tar meg, og jeg sitter med et sterkt ønske om å kunne fortsette i samme spor som tematikken jeg har forsket på.

Sofie Røkkum Knudsen
Juni 2022, Trondheim.

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	11
1.1	PROBLEMSTILLING	13
1.2	LESEGUIDE	14
2	TEORI OG TIDLIGERE FORSKNING	15
2.1	VELFERDSSTATENS DUALITET	15
2.1.1	<i>Statens høyre og venstre hånd</i>	16
2.2	DET FENGSELSAKTIGE	17
2.3	STRAFFENDE VELFERDSINSTITUSJONER	18
2.4	AVVIKSTEORI	19
2.4.1	<i>Moralske entreprenører</i>	19
2.4.2	<i>Avvikskarrierer</i>	20
2.5	KRIMINALITETENS ÅRSAKER?	21
2.6	TIDLIGERE FORSKNING PÅ UNGDOMSKRIMINELLE	22
2.7	TIDLIGERE FORSKNING PÅ ARBEID MED UNGDOMSKRIMINELLE	23
3	METODE	27
3.1	KVALITATIVT FORSKNINGSDESIGN	27
3.2	FORSKNINGSPROSESSEN	28
3.2.1	<i>Utvalg og rekruttering</i>	28
3.2.2	<i>Intervju</i>	29
3.3	TEMATISK ANALYSE	31
3.3.1	<i>Koding og kodegruppering</i>	31
3.3.2	<i>Forholdet mellom teori, metode og empiri</i>	32
3.4	ETISKE HENSYN	33
3.5	UNDERSØKELSE KVALITET	33
3.5.1	<i>Pålitelighet og forskerrollen</i>	33
3.5.2	<i>Gyldighet og generalisering</i>	34
4	ANALYSE	37
4.1	DEN KRIMINELLE KARRIEREN BEGYNNER	37
4.1.1	<i>Minoriteter på gata og nordmenn på fotballbanen</i>	39
4.1.2	<i>Tøffe gutter og usynlige jenter</i>	40
4.1.3	<i>Fattigdom eller kriminalitetdom</i>	41
4.2	VEIEN MELLOM STRAFF OG HJELP	43
4.2.1	<i>Fengslende institusjoner</i>	45
4.2.2	<i>Straff som hjelper</i>	48
4.2.3	<i>Tillitsfulle relasjoner</i>	49
4.3	Å BLI KASTET TIL ULVENE – TILBAKEFØRING TIL HVA?	51
4.3.1	<i>Nærmeste exit?</i>	51
4.3.2	<i>Et mageplask ut i samfunnet</i>	52
4.3.3	<i>Nærhet og avstand</i>	53
5	DISKUSJON	55
5.1	KOMPLEKSE KRIMINELLE	55
5.2	STRAFFENDE HJELPETILTAK	56
5.3	TILBAKE TIL FREMTIDEN	57

6	AVSLUTNING.....	59
6.1	KONKLUSJON	59
6.2	PROSJEKTETS BIDRAG TIL FORSKNINGSFELTET	60
	LITTERATURLISTE.....	61
	VEDLEGG 1: GODKJENNELSE FRA NSD	65
	VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE.....	67
	VEDLEGG 3: INFORMASJONSSKRIV	69
	VEDLEGG 4: SAMTYKKEERKLÆRING.....	71

Tabeller

Tabell 1:	Deltakere	29
Tabell 2:	Koding	32

1 Innledning

«Å sperre ungdom inne får ikke ned ungdomskriminaliteten.» (Skogstrøm, 2019).

Denne masteroppgaven tar for seg praksisen rettet mot unge lovbrøyttere blant kommunale og ideelle institusjoner i en storby i Norge som tar hånd om unge lovbrøyttere. Det være seg forebyggende arbeid eller tiltak som settes inn når en ungdom har blitt dømt for en straffbar handling. Fokuset er på ungdom i alderen 15-17 år, som er over den kriminelle lavalder og under alderen som kan gi ordinær fengselsstraff. Min forskning gir et innblikk i forståelsen til de ansatte fra de ulike institusjonene, i henhold til praksisen som utføres overfor denne målgruppen, og deres formidling av egen praksis i form av straff eller behandling.

Mitt største interessefelt gjennom hele sosiologistudiet har vært i retning av ungdom og kriminalitet. Media har til stadig vekket min oppmerksomhet med overskrifter om ungdom som begår lovbrudd. Jeg er svært opptatt av forebygging av kriminalitet og mitt sterke engasjement er motivasjonen bak denne masteroppgaven. Kriminalitet er et samfunnsproblem og er derfor relevant i sosiologien. En sosiologisk tilnærming er opptatt av samfunnsstrukturer og ser på samfunnet som årsak til kriminalitet. Mye av tidligere forskning på feltet tar for seg fengselet og dets funksjoner (Fransson et al., 2019; Jacobsen, 2016; Kolloen, 2017). Fremfor å forske på fengsel har jeg valgt å se på det fengselsaktige i andre institusjoner, med bruk av Foucault (1999) sin teori om overvåking og straff. Det fengselsaktige i institusjonene innebærer graden av frihetsberøvelse i form av kontroll og tvang. Institusjonene jeg studerer er en del av de norske velferdsordningene. Med undersøkelsen av institusjonspraksisene foretar jeg en kritisk studie av den norske velferdsstaten, som innebærer at det stilles spørsmål omkring dens funksjoner.

En rapport utgitt av Folkehelseinstituttet i 2020 om barn, unge og kriminalitet viser til en økning i lovbrudd blant aldersgruppen 15-17 år (Aase et al., 2020, s. 22). Stortingsmelding nr. 37 reiser spørsmålet om dagens straffep praksis virker godt nok. Med det menes at lovbrøytteren reduserer eller slutter med sine kriminelle handlinger som følge av straffen (Det kongelige justis- og politidepartement, 2008, s. 37). Et dilemma som ligger til grunn for dagens straffep praksis blant ungdom, er om metoden gir straff nok eller nok hjelp. Politiet vil gjøre det enklere å fengsle unge under 18 år, mens barneombudet hevder at det å sperre ungdom inne ikke får ned ungdomskriminaliteten (Skogstrøm, 2019; Stolt-Nielsen, 2018). Rusreformen som ble lagt fram i 2021 hadde et mål om å avkriminalisere rusavhengighet, og forvandle reaksjonene fra straff til hjelp. Tanken var at det å fjerne straffereaksjonene vil kunne styrke brukernes kontakt med det offentlige hjelpeapparatet (Walderhaug, 2021). Røgeberg og Pedersen (2021) finner i sin studie at rusavhengige unngår å søke hjelp, i frykt for å bli straffet. Rusreformen belyser aspektet mellom straff og hjelp som er temaet i denne studien.

Det hevdes at «politiet og samfunnet for øvrig ikke har lyktes i tilstrekkelig grad med å forebygge kriminelle karrierer blant de unge som registreres med gjentatt kriminalitet» (Salto & Oslo politidistrikt, 2020, s. 83). I 2020 stod aldersgruppen 15-17 år for 22,94% av alle registrerte lovbrudd i Norge (Statistisk sentralbyrå, 2021a). Samme år sitter det åtte ungdommer i ungdomsfengsel, (Statistisk sentralbyrå, 2021b), som tilsvarer antallet fengselsplasser som finnes for denne målgruppen i Norge (Kriminalomsorgen, u.å.-b). Når

det er sagt er det langt flere enn åtte ungdommer i året som begår lovbrudd (Statistisk sentralbyrå, 2020). Dette viser at flere ungdommer må sone straff andre steder. En alternativ straffereaksjon for målgruppen 15-17 år er å gjennomføre straff i institusjon (Kriminalomsorgen, u.å.-a).

Utgangspunktet for institusjonsopphold er barnets behov for hjelp og ikke samfunnets behov for beskyttelse eller gjennomføring av straff (Det kongelige justis- og politidepartement, 2008, s. 20). Barneombudet skriver i et brev til Justis- og beredskapsdepartementet at de fleste barna som enten ble plassert i varetekt eller sonet i fengsel, over flere år, har vært i kontakt med hjelpeapparatet, men det ser ikke ut til at det har hjulpet (Stolt-Nielsen, 2021). Det har vist seg at hjelpetjenester som Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT), barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP), skole og barnevern er inne i bildet, men at de ofte kommer inn for sent og ikke kommer i en posisjon der de klarer å hjelpe. «De bidrar hver for seg, men vi savner en møteleder som kan si hvordan disse instansene skal jobbe sammen for å hjelpe ungdommene tidsnok», sier barnevernombud Inga Bejer Engh (Stolt-Nielsen, 2021). Når det kommer til reaksjoner av unge lovbrøyttere, er barneombudet klare på at det alltid skal være for barnets beste. FNs barnekonvensjon artikkel 3 sier at «ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn» (Barnekonvensjonen, 1989). «Det beste for barnet» vil som regel være en alternativ reaksjonsform og oppfølging (Det kongelige justis- og politidepartement, 2008, s. 15).

Stortingsmelding nr. 20 belyser en hovedutfordring med å vurdere mulige alternativer til fengsel som kan være det beste for barnet, samtidig som de sikrer andre tungtveiende hensyn. De uttrykker at grunnen til at en skal finne et annet alternativ er at en regner med at fengselsstraff har særlige negative virkninger for de aller yngste, med blant annet stigmatisering og forsterkning av en negativ identitetsutvikling, tap av sosiale ferdigheter og tap av nettverk og nære relasjoner (Det kongelige justis- og politidepartement, 2008, s. 21). Det hevdes også at straffen i større grad bør bli tilpasset det alderstrinnet den domfelte er på, og at en skal ta hensyn til at svært mange av de unge lovbrøytterne har utenlandsk bakgrunn. Dette begrunnes med at de som er født i utlandet, kan ha særlige behov utover det de har til felles med unge som er født og oppvokst i Norge. Det hevdes at denne gruppen vil ha et ensidig og kriminelt nettverk, slik at det må arbeides mer med å finne et alternativt nettverk i rehabiliteringsarbeidet (Det kongelige justis- og politidepartement, 2008, s. 9).

Straff i Norge skal virke rehabiliterende og bedre rehabilitering vil gi mindre tilbakefall til kriminalitet. Stortingsmelding nr. 37 foreslår at straffegjennomføring ute i samfunnet er mer effektivt for rehabilitering enn fengsel og gir derfor på lang sikt den beste samfunnsbeskyttelsen. Arbeidstrening, skole, kulturtilbud, fritidsaktiviteter og motivasjonsarbeid er viktige virkemidler for rehabiliteringen av den domfelte (Det kongelige justis- og politidepartement, 2008, s. 8-9). Etter at straffen er gjennomført skal den unge tilbake i samfunnet. Positiv kontakt mellom pårørende og ungdom trekkes fram som viktig for en vellykket straffegjennomføring og for tiden etter løslatelse. Frivillige organisasjoner sies også å kunne spille en viktig rolle i dette arbeidet (Det kongelige justis- og politidepartement, 2008, s. 9).

1.1 Problemstilling

Denne oppgaven vil belyse utfordringer med dagens straffegjennomføring for ungdom, ut ifra en undersøkelse av institusjoners praksis og tidligere lovbryteres egne opplevelser. De ulike institusjonene fører en bestemt praksis på målgruppen av unge lovbytere og jeg vil undersøke hvilke idealer som preger deres arbeid, hva de gjør i praksis, og hva som er resultatet av metodene deres. På bakgrunn av dilemmaet «straff nok eller nok hjelp», undersøker jeg institusjonenes syn på dette. Hva som skjer med ungdommen i ettertid av et institusjonsopphold, er også sentralt for studien. Alt i alt er det de ansattes tanker og syn på unge lovbytere og praksisen som utføres i henhold til denne gruppen, som er hovedelementet i oppgaven. Med det stiller jeg følgende spørsmål:

«Hvordan kan vi forstå forholdet mellom straff og hjelp blant institusjoner som tar hånd om unge lovbytere?»

Jeg bruker begrepet «institusjoner» om alle praksisene deltakerne presenterer, uavhengig om det er en organisasjon eller et barnevernstiltak. I tillegg til hovedproblemstillingen har jeg utformet tre forskningsspørsmål som samsvarer med de tre analysekapitlene som blir presentert under. Jeg spør etter institusjonenes forståelse av ungdommens kriminelle karrierer, som innebærer deres oppfatninger av årsakene til at ungdommene begår kriminalitet. Videre er fokuset på institusjonenes syn og praksiser når det kommer til straff og behandling. Den siste delen tar for seg tilbakeføringsprosessen, som gjelder overgangen til friheten i etterkant av tiden på institusjon. Her er spørsmålet knyttet til institusjonenes opplevelse av praksisen når ungdommene er ferdig i behandling. Forskningsspørsmålene lyder som følger:

- Hvordan forstår institusjonene ungdommens kriminelle karriere?
- Hvilket syn har institusjonene på straff og behandling, og hvilke praksiser anvender de?
- På hvilken måte fungerer tilbakeføringsprosessen?

For å besvare disse spørsmålene har jeg intervjuet ansatte med ulike bakgrunner som per dags dato arbeider på institusjoner som tar hånd om unge lovbytere. Institusjonene fremmer sin praksis og sitt syn på de ungdomskriminelle, som bidrar til å belyse hvordan denne målgruppen håndteres. I tillegg har to av de ansatte bakgrunn som lovbytere. Dette bidrar til å fremme synet til noen som i tillegg til å arbeide med ungdomskriminelle, har egen erfaring med metodene som brukes. I tillegg til praksisen de selv utfører, kommer deltakerne med uttalelser om det problematiske ved systemet.

1.2 Leseguide

Videre vil oppgaven bestå av følgende kapitler:

Kapittel 2 presenterer det teoretiske rammeverket, i tillegg til tidligere forskning som er relevant på feltet.

Kapittel 3 presenterer metodiske tilnærminger og vitenskapsteoretisk posisjon. Her vil det også reflekteres rundt styrker og svakheter med metoden. Det vil bli gjort en beskrivelse av forskningsprosessen som inneholder utvalg og rekruttering, samt analysestrategi. Kapitlet vil også reflektere over forskerrollen, etiske hensyn og undersøkelsens kvalitet.

Kapittel 4 består av analysen. Jeg har utformet tre analysekapitler i henhold til tre temaer jeg har dyrket fram fra datamaterialet. Her vil jeg analysere og tolke hva deltakerne har sagt i intervjuene. Det første analysekapitlet tar for seg starten på ungdommenes kriminelle karriere, ut ifra de ansattes beskrivelser av de unge lovbyrterne. De sosiale kategoriene etnisitet, kjønn og klasse står sentralt med tanke på hvem disse ungdommene er. Det andre analysekapitlet omhandler de ansattes syn på straff og behandling. De ulike institusjonene presenterer ulike metoder og tiltak som peker i retning av hjelp og behandling. Det siste analysekapitlet tar for seg arbeidet med ettervern og tilbakeføring. Her belyses utfordringer når det gjelder tiden etter et institusjonsopphold.

Kapittel 5 diskuterer empirien i lys av teori. Det innebærer de unge lovbyrternes kriminelle karrierestart, institusjonens metoder i form av å være straffende hjelpetiltak, og de ungdomskriminelles vei tilbake til samfunnet eller kriminaliteten.

Kapittel 6 består av avsluttende bemerkninger med en konklusjon samt argumenterer for prosjektets bidrag til feltet. Her vil det foreligge forslag til videre forskning.

2 Teori og tidligere forskning

I det følgende vil jeg redegjøre for teori og tidligere forskning som er relevant på feltet. Utviklingen av den norske velferdsstaten er bakgrunnen for at straffesystemet fungerer slik det gjør i dag. Derfor har jeg valgt å inkludere teori om velferdsstaten (Esping-Andersen, 1990). Med bakgrunn i dilemmaet om straff eller hjelp har jeg valgt å ta med Bourdieu sin teori om statens høyre og venstre hånd, som på hver sin side representerer styring og beskyttelse av samfunnsborgere (Bourdieu et al., 1993). Videre har jeg valgt å presentere Foucault (1999) sin teori om «det fengselsaktige». Dette på bakgrunn av det teorien sier om at fengselsaktige trekk er å finne utenfor selve fengselet, som gjør det relevant å se på det fengselsaktige innenfor institusjonene. Ettersom det norske straffesystemet viser seg som eksepsjonelt i forhold til andre land, inkluderer jeg Pratt (2008) sin teori om nordisk eksepsjonalisme. Jeg har hentet fram Mathiesen (2007) sine beskrivelser av straffens formål, som på den ene siden omhandler beskyttelse av samfunnet, og på den andre siden hevn mot lovbrøtteren. Begrunnelsen her er at jeg finner det relevant for oppgavens fokus på veien mellom straff og hjelp. Videre presenterer jeg avviksteori som et verktøy for å forstå og se sammenhenger i ungdomskriminaliteten. Her har jeg valgt å inkludere Becker (1973) sitt begrep om «moralske entreprenører», som beskriver regelskaperne og regelhåndheverne i samfunnet. Dette anses som relevant da institusjonene i studien vil bli omtalt som moralske entreprenører. Jeg vil også presentere Becker (1973) sin beskrivelse av «avvikskarrierer», som senere knyttes opp mot ungdommens kriminelle karrierer. Videre har jeg valgt å inkludere teorier som ser på samfunnet som årsaker til kriminalitet, herunder Hauge (2001), Christie (2004), og Merton (1985). Teoriene belyser viktige aspekter ved ungdommens kriminelle karrierer som forårsakes av sosiale systemer og miljøet rundt.

Til slutt presenter jeg tidligere forskning som omhandler ungdom og kriminalitet. Her er det to kapitler som hver og en tar for seg aspekter ved de ungdomskriminelle og praksisen som utføres på dem.

2.1 Velferdsstatens dualitet

Esping-Andersen (1990, s. 19) trekker fram en definisjon av velferdsstaten som innebærer statlig ansvar for å sikre en grunnleggende del av velferd for innbyggerne. Han beskriver velferdsstaten som en trekant bestående av stat, marked og familie, der staten er sikkerhetsnett som griper inn mellom markedet og folket. Hva som er tyngdepunktet i denne tredelingen, og i hvilken grad staten griper inn, vil variere blant de ulike velferdsregimene. Norge har et sosialdemokratisk velferdsregime. De nordiske velferdsstatene betegnes ofte som universalistiske. Universalistiske velferdsmodeller kjennetegnes av omfordeling med et mål om å innlemme hele befolkningen. De med høyest inntekt betaler mest i skatt, mens offentlige ytelser er relativt likt fordelt utover befolkningen. Lik rett til utdanning, gjennom å blant annet gi et gratis og likeverdig skoletilbud til alle barn uavhengig av sosial bakgrunn, kjønn og geografi, samt stipend og låneordninger for studenter, anses som en bærebjelke i den norske velferdsstaten. Til forskjell fra universelle modeller, kjennetegnes selektive velferdsmodeller ved å først tre inn når andre institusjoner som marked og familie svikter, eller av en politikk som rettes mot bestemte grupper i samfunnet. En universell modell etablerer likevel et skille mellom et offentlig og

et privat sikkerhetsnett. Slike parallelle systemer kan svekke universalismens ideologiske mål som er likhet og integrasjon (Lund, 2020). Esping-Andersen (1990) hevder en sosialpolitikk skal løse problemer med sosial lagdeling, men at de også produserer det.

Den sosialdemokratiske modellen man finner i Norge, skiller seg sterkt fra den liberale velferdsmodellen man eksempelvis finner i USA. Slike liberale velferdsstater fungerer i stor grad som forsikringssystemer, der ytelsene man har rett på, avhenger av hvor mye man har betalt inn. Her er de offentlige skattebaserte ytelsene svært sjeldne og først og fremst rettet mot de fattigste (Lund, 2020). Modellen er en særegen blanding av liberalisme og sosialisme. Det er en velferdsstat som tar direkte ansvar over barn, eldre og hjelpeløse (Esping-Andersen, 1990, s. 28). Esping-Andersen (1990, s. 27) presenterer en tredje modell, som er konservative velferdsregimer. De konservative er opptatt å bevare statusforskjeller i samfunnet, og rettighetene i denne modellen er derfor knyttet til klasse og status. Esping-Andersen (1990, s. 27) mener slike stater fortrenger markedet som en leverandør av velferd, og derfor spiller privat forsikring og goder knyttet til yrkeslivet en marginal rolle. Slike velferdsregimer finnes i land som Frankrike og Tyskland, og her får ikke arbeidsløse kvinner trygd og familiestøttetjenestene er underutviklet.

Esping-Andersen (1990, s. 55) hevder velferdsstater er nøkkelinstitusjoner i struktureringen av klasse og sosial orden. De organisatoriske trekkene til velferdsstaten er med på å bestemme artikuleringen av sosial solidaritet, klassesdelinger og statusdifferensiering. Ettersom velferdsstatene blir større, er deres økonomiske krav slik at de må kreve tunge skatter, selv fra husholdninger med lav inntekt. Velferdsstaten former klasse og status på forskjellige måter. Utdanningssystemet er et åpenbart eksempel, der individers mobilitet ikke bare blir påvirket, men som hele klassestrukturen utvikler seg fra. Sosiale tjenester er først og fremst rettet mot de virkelig trengende, og dyrker dermed en dualisme mellom de fattige, som er avhengige av velferdsstaten, og middelklassen, som i hovedsak forsikrer seg i markedet (Esping-Andersen, 1990, s. 58). Esping-Andersen (1990, s. 3) skriver at velferdsstater er ment for å produsere likestilling, men at bilde av likestilling alltid vært ganske vagt. Sosiale statsborgerskap er et begrep som omfatter individenes status og rettigheter til de universelle velferdstjenestene (Marshall, 1950, s. 28-29). Esping-Andersen (1990, s. 21) skriver at konseptet sosialt statsborgerskap inneholder sosial stratifisering, og at ens status som statsborger, vil konkurrere mot, eller til og med erstatte, ens klasseposisjon. Velferdsstaten er ikke bare en mekanisme som griper inn og muligens korrigerer strukturen av ulikhet. Det er et stratifiseringssystem og er en aktiv kraft i dannelsen av sosiale relasjoner (Esping-Andersen, 1990, s. 23). Esping-Andersen (1990, s. 24) poengterer at vi enkelt kan identifisere alternative stratifiseringssystemer innebygd i velferdsstater. Han peker på at straff og stigmatisering av mottakere fremmer en sosial dualisme i samfunnet, med andre ord en todeling mellom de gode og de onde.

2.1.1 Statens høyre og venstre hånd

Velferdsmodellene som er presentert består av ulike vektlegginger når det kommer til balansen mellom stat, marked og familie. Bourdieu et al. (1993) fremmer et paradoks i samfunnet når det kommer til statens funksjon. Han hevder staten har en høyre og en venstre hånd, en som straffer og en som hjelper. Han belyser en kamp mellom to forskjellige mekanismer som ivaretar både styring og beskyttelse. Den høyre hånden av staten utøver disiplinerende funksjoner som politi og regulerende mekanismer for å kontrollere sosiale avvik. Den venstre hånden består av velferdstilbud som utdanning, helsetjenester, kommunale boligjenester og sosial støtte. Til forskjell fra den høyre hånden, skal statens venstre hånd beskytte individets muligheter og gi støtte til sårbare

grupper. Et eksempel som blir brukt i henhold til Bourdieu sin teori, er der klinikere skal behandle papirløse innvandrere. Eksempelet viser hvordan det kan oppstå en konflikt med valget om å ta rollen som statens høyre eller venstre hånd, og hva slags konsekvenser det gir. Her oppstår det en rollekonflikt og et dilemma om helsepersonell skal være et terapeutisk verktøy eller en straffeform. Det blir ytret at de som har brutt loven ikke fortjener fordeler i samfunnet. I tilfeller der klinikere står overfor pasienter som har brutt loven, står den høyre og venstre hånden i strid. Tilstedeværelsen av en straffelov gjør at klinikerne i enkelte tilfeller ikke får gitt velferdsgodene til sine pasienter (Berlin et al., 2019, s. 198-199).

2.2 Det fengselsaktige

Statens funksjon beskrives som henholdsvis straffende og pleiende (Bourdieu et al., 1993). Fengselet er en institusjon i samfunnet som anses å høre innunder den straffende funksjonen. Foucault (1999) påpeker at det eksisterer en flytende grense mellom fengselsinstitusjonene og storsamfunnet. Med en beskrivelse av «det fengselsaktige» peker han på at samfunnet utenfor fengslets murer preges av den samme logikken og maktformen som innenfor (Rye & Lundeberg, 2018). Foucault (1999, s. 255) hevder grensene mellom innesperring, rettslige avstraffelser og disiplinens institusjoner, tenderer å utviskes fullstendig, og at det oppstår et stort fengselsaktig kontinuum. Han trekker fram hvordan en rekke tiltak som ikke ligner det kompakte fengselet, anvender noen av dets mekanismer, som velgjørenhetsforeninger, moraliserende virksomheter, kontorer som både yter hjelp og holder oppsyn, arbeiderbyer og boliger. Dette store fengselsaktige systemet slutter seg til alle de disiplinære virkemidler som fungerer spredt rundt i samfunnet (Foucault, 1999, s. 256). Foucault (1999, s. 258) mener vi lever i et panoptisk samfunn hvor det fengselsaktige er allestedsnærværende. Ifølge han er forbryteren er et produkt av en institusjon. Han skriver at kriminaliteten oppstår ved en sterkere integrasjon av individene, ved en stadig strengere bevoktning, og stadig flere disiplinære tvangsmidler. Legevitskapen, psykologien, oppdragelsen, trykkesvesenet og sosialarbeidet overtar en stadig større del av kontroll- og sanksjonsmyndigheten, og straffeapparatet vil på sin side få et mer medisinsk, psykologisk og pedagogisk preg, som gjør fengslet mindre nyttig (Foucault, 1999, s. 256-262).

Å bli fratatt friheten, opplevelsen av at det er andre som har kontroll over tiden din, at det er myndighetene som har beslaglagt den og bestemmer over den, kan være av det mest pinefulle ved å sone (Lundeberg, 2018, s. 128). Å få frihet til å bli eksponert for alminnelige erfaringer og samvær er viktig for å motvirke faren for at innsatte blir institusjonalisert på en sånn måte at de utvikler kompetanse og posisjoner som forsterker deres utenforskap. Åpenheten til omverdenen i aktivitetsfremmende og brobyggende omgivelser kan motvirke pinen ved stigma og unngå at en degraderende moralsk karriere med institusjonsopphold utvikler seg (Lundeberg, 2018, s. 131). Lundeberg (2018) skriver at straffede personer rehabiliterer seg selv, og at kriminalomsorgen, velferdsstaten, NAV, terapeut, familie, jobb, alder og tid ikke kan forandre en person som ikke gjør personlige anstrengelser for å forandre seg selv fra innsiden (Lundeberg, 2018, s. 137).

Mathiesen (2007, s. 36) beskriver straffens formål i to store hovedgrupper. Ved den første gruppen «samfunnsforsvar» har straffen ingen egenverdi, bare verdi som middel til å beskytte samfunnet mot kriminalitet. Under her ligger det to grupper igjen, individualprevensjon og allmennprevensjon. Mathiesen (2007, s. 87-89) trekker fram at når kriminaliteten stiger, tyder det på at reaksjonene ikke er strenge nok. Straffen virker

allmennpreventivt først når den påvirker andre til å ikke begå lovbrudd. En individual-preventiv virkning hindrer nye lovbrudd med frihetsberøvelse, avskrekkende tiltak og forbedrede tiltak. En avskrekkende virkning oppstår når lovbrøyteren opplever straffen som så negativ at vedkommende avstår fra framtidige straffbare handlinger. Straffens forbedrende virkning oppstår når den domfelte tar inn over seg at handlingen var gal (Det kongelige justis- og politidepartement, 2008, s. 19-20). Den andre hovedgruppen Mathiesen (2007) beskriver er «gjengjeldelse» der formålet er å oppfylle rettferdighetens krav. Her handler det om at den dømte har et moralsk ansvar å overholde i forhold lovbruddet som er begått. Mathiesen (2007) mener kriminalitet er et hverdagsfenomen. De som forblir på en kriminell løpebane har en opphopning av sosiale og personlige problemer, som alkoholbruk, dårlig utdanning og vanskelig familiebakgrunn. Han skriver at det er en liten gruppe tungt belastet ungdom som er ansvarlig for en stor del av den alvorlige ungdomskriminaliteten. Mathiesen (2007, s. 122) argumenterer for å krympe fengselssystemet og minske dets bruk, da det er et skadelig og pinefullt inngrep å sperre mennesker inne. Han trekker fram et moralsk problem om at de menneskene som blir dømt, i stor grad er fattige, sosialt handikappede og særskilt stigmatiserte individer (Mathiesen, 2007, s. 140). Christie (2004, s. 54) hevder at de harde straffetiltak bunner i gammeldags velferdstekning med et ønske om å beskytte svakerestilte, men i handlingen kan man ende opp med å skade de man tradisjonelt vil beskytte.

2.3 Straffende velferdsinstitusjoner

Fengselet er en straffende institusjon som inngår i det norske velferdssystemet. Norske fengsler er ikke bare tenkt på som siste utvei når andre former for velferdsstatsmakt har sviktet, men de blir forstått som en integrert del av velferdsstaten (Ugelvik, 2016). Til tross for at det omtales som straffereaksjoner, blir fengsel og andre institusjoner i den norske velferdsstaten sett på som hjelpende og ikke straffende institusjoner. Frihetsberøvelsen er straffen (Det kongelige justis- og politidepartement, 2008, s. 108). Det kongelige justis- og politidepartement (2008, s. 108) poengterer at miljøarbeid i institusjoner kan være en nyttig arbeidsform for å skape et fellesskap med tydelige strukturer, rutiner, og aktiviteter og troverdige relasjoner. En rehabiliterende tilnærming hvor straffeinstitusjoner er inkludert i det bredere velferdsapparatet er et vesentlig og eksepsjonelt trekk i ved de nordiske landene (Rye & Lundeberg, 2018, s. 14). Ugelvik (2016) anerkjenner det faktum at nordiske fengsels- og kriminalomsorgssystemer forstås som integrerte deler av de sterke, inkluderende og ambisiøse nordiske velferdsstatene gjør at de skiller seg fra tilsvarende institusjoner og systemer andre steder. Han skriver at andre land anser straff som et siste alternativ til, og ikke en del av, velferdssystemet (Ugelvik, 2016, s. 3). Velferdsordningene skal være tilgjengelige for alle, uavhengig av sosial eller geografisk posisjon. «Med gode velferdstjenester for alle, kan kriminalitet forebygges og fjerne mange av de første insentivene for et liv i kriminalitet» (Pratt, 2008, s. 133).

Kriminologprofessoren John Pratt snakker om eksepsjonelle trekk ved de nordiske landene. Med begrepet eksepsjonalisme viser han til hvordan fengslene i Norge, Sverige og Finland er trygge, velferdsorienterte og humane institusjoner (Pratt, 2008, s. 119). Med det fremhever han hvordan de strengeste straffeapparatene i Norge er opptatt av velferd. Røttene til den skandinaviske eksepsjonalismen finner en i de høyt egalitære kulturelle verdiene og sosiale strukturene i samfunnet (Pratt, 2008, s. 120). Høy tillitt og vilje til samhold trekkes ofte fram som en viktig forklaring på utviklingen av det norske velferdssamfunnets kvaliteter (Lund, 2020). Pratt (2008, s. 124) belyser høy grad av tillitt

blant den norske befolkningen og eksemplifiserer med at det er lite kontroller på kollektiv transport, i tillegg til at man kan legge fra seg paraplyer ved inngangen i en butikk uten frykt for at den blir stjålet. I alt peker Pratt (2008) på det norske straffesystemet som god velferd. Det har imidlertid blitt uttrykt en skepsis til Pratt (2008) sin glorifisering av den norske straffemodellen. Barker (2013) mener at det nordiske straffesystemet er tosidet og står overfor et paradoks. På den ene siden er det relativt mildt og godartet, men på den andre siden fremstår det som påtrengende, disiplinerende og undertrykkende. Hun kritiserer Pratt (2008) for å ha utelukket dette paradokset, og hevder han kommer med en overdrivelse på hvordan nordisk straffeorden er basert på humanitet og sosial solidaritet. Ugelvik (2016, s. 8) skriver at straffen fengselet utøver, er ment å slukke samfunnets tørst etter hevn. De som er farlige eller ikke har til hensikt å endre sitt kriminelle mønster, skal samfunnet beskyttes mot (Det kongelige justis- og politidepartement, 2008, s. 8).

2.4 Avviksteori

I forlengelsen av teori om velferdsstaten og fengselsaktige praksiser, presenterer jeg avviksteori som forklarer hvordan avvik henger sammen med kriminalitet. Først og fremst i henhold til hvordan institusjonene i samfunnet både skaper og håndhever lovene og reglene som brytes. Videre rettes søkelyset på hvordan kriminelle avvikskarrierer blir til.

2.4.1 Moralske entreprenører

Straffetiltak settes i verk på grunn av at noen har begått et lovbrudd eller brutt en regel. Becker (1973, s. 128) poengterer at en regel kan utarbeides kun for å tjene noens spesielle interesser. På samme måte kan en spontan håndheving legitimeres ved at det lages en regel som handlingen kan relateres til. Han skriver videre at ved spesifikke regler som blir pålagt spesifikke folk i spesifikke omstendigheter, må vi se på hvem som har gjort det til sin sak å se at bruk og håndheving av reglene finner sted. Slike aktiviteter omtaler Becker (1973, s. 129) som moralske virksomheter. Han hevder de skaper et nytt fragment av samfunnets moralske konstitusjon, med en kode for rett og galt. Becker (1973) mener med det at samfunnets normer og regler er et produkt av de såkalte moralske entreprenørenes initiativ. Han omtaler moralske entreprenører som regelskapere og regelhåndhevere.

Regelskaperne er de som lager reglene som definerer en handling som avvikende. Becker (1973, s. 141) beskriver denne gruppen som lidenskapelige og rettferdige «korsfarere». Han begrunner det med at korsfarere vanligvis tror at deres misjon er hellig. Han trekker fram forbudsmenn og folk som ønsker å undertrykke kriminalitet som gode eksempler. Eksemplene viser hvordan regelskaperne er interessert i å tvinge sin egen moral på andre. Becker (1973, s. 141-142) poengterer imidlertid at dette er et ensidig syn, og at flere har sterke humanitære perspektiver. Korsfarerne er ikke utelukkende interessert i å se at andre mennesker gjør det de mener er det rette. De tror at hvis andre gjør det som er rett, vil det være bra for dem. Man kan med det skille mellom moralske og humanitære korsfarere, eller regelskaperne. Den moralske regelskaperen er opptatt av mål fremfor midler og krever ofte tjenester fra fagpersoner som kan utarbeide passende regler i en passende form. Det er tilstrekkelig for den moralske korsfareren at hovedpoenget er oppnådd, men at implementeringen av reglen gis til noen andre. En viktig konsekvens av et såkalt vellykket korstog, er etableringen av nye regler, vanligvis samtidig med et passende håndhevingsmaskineri (Becker, 1973, s. 143-146).

Det som startet som et driv mot å overbevise verden om en moralsk nødvendighet av nye regler, blir til en organisasjon dedikert til å håndheve reglen (Becker, 1973, s. 149). Dette håndhevingsmaskineriet er de moralske entreprenørene som omtales som regelhåndhevere og består av politi og andre straffesanksjoner i samfunnet. Becker (1973, s. 149) skriver at denne gruppen, i motsetning til regelskaperne, ofte ikke bekymrer seg over innholdet i reglen, da jobben består i å håndheve den. De som håndhever reglene, har to betingelser som forbeholder virksomhetene. Det første går ut på å rettferdiggjøre stillingen sin, det andre handler om å tilegne seg respekt fra de som er underordnet reglene. Becker (1973, s. 150) belyser med det at regelhåndheverne står overfor et paradoks. På den ene siden skal de demonstrere til andre at kriminalitet fortsatt eksisterer, og på den andre siden skal de vise til en effektiv håndhevelse av regelbrudd. Det at overtredelser forekommer viser at reglene som håndheves har verdi og at håndhevingsmyndigheter er nyttig. Hvorvidt en person som begår lovbrudd blir stemplet som avviker, avhenger av flere ting utenom selve oppførselen. Det være seg at håndheveren er opptatt av å rettferdiggjøre sin posisjon, hvor høyt regelbruddet ligger på håndheverens prioriterings-liste, eller i hvilken grad den som begår avvikende handlinger viser respekt for håndheveren (Becker, 1973, s. 155). Når en regelhåndhever har valget mellom å håndheve en regel eller ikke, vil forskjellen i hva han gjør avhenge av holdningen til lovbrøtteren. Hvis lovbrøtteren viser respekt, er det lettere for håndheveren å utelate sanksjon til forskjell fra de som viser null respekt (Becker, 1973, s. 152).

Regelhåndheverne har også et annet grunnlag for å bestemme når de skal håndheve reglen. Becker (1973, s. 153) kaller dette kriteriet for «the fix». Det består av at enkelte mennesker har tilstrekkelig politisk innflytelse eller kunnskap til å kunne avverge et forsøk på håndhevelse, enten på pågripelsestidspunktet eller senere i prosessen. Han skriver at profesjonelle tyver allerede vet om disse «reparatørene» som gjør det lettere for amatører å bli tatt, dømt og stemplet som avviker. Becker (1973, s. 175) hevder at enkelte håndhevere ofte tillater noen handlinger å bli ustraffet fordi det er for problematisk å forfølge saken, da de har begrenset med ressurser. Han poengterer at de ikke kan forfølge alle, fordi gjerningsmannen har nok makt til å beskytte seg selv fra inngrepene, fordi de har blitt betalt til å se den andre veien.

2.4.2 Avvikskarrierer

De moralske entreprenørene lager og håndhever reglene som skaper de spesielle avvikene samfunnet ser på som «outsidere». Som et resultat oppstår det klasser som stemples som outsiders for å ha begått avvikende handlinger (Becker, 1973, s. 156). Becker (1973) refererer til «outsider» om en som bryter reglene og som blir sett på som en spesiell type man ikke kan stole på at etterfølger reglene som er bestemt av en gruppe. Han snakker om avvikende karrierer og referer til en modell som kan brukes i studie av avvikere. Det første steget i de fleste avvikende karrier er utførelse av en avvikende handling, en handling som bryter noen bestemte regler. Personer som er dypt involvert i enkelte subkulturer kan være uvitende om at ingen skal handle på «den måten» og begår derfor en upassende handling (Becker, 1973, s. 24). Han hevder at avvik er skapt av samfunnet. Fra dette synspunktet er ikke avvik et produkt av individs handlinger, men heller en konsekvens av reglene og sanksjonene andre har bestemt. Avvikende atferd vil med det være en atferd som andre folk stempler (Becker, 1973, s. 8). Det å bli tatt som følge av en kriminell handling og bli stemplet som avviker har en viktig konsekvens for ens videre sosiale deltakelse og selvbilde. Ifølge Becker (1973, s. 30) fører dette til en drastisk endring i individets offentlige identitet. Det å bli tatt i offentligheten gir han en ny status og han blir stemplet som avviker.

Becker (1973, s. 36) snakker om et siste steg i avvikskarrieren som er en bevegelse inn i en organisert gruppe. Medlemmer av slike organiserte avvikende grupper har en ting til felles, nemlig avvik. Dette gir dem en følelse av en felles skjebne ved å være i samme situasjon. Med denne felles skjebnen, og det å møte de samme problemene, vokser det en avvikende subkultur med en rekke perspektiver og forståelser om hvordan verden er og hvordan saker skal håndteres. Å være medlem i en slik gruppe befester en avvikende identitet. Becker (1973) ser på avvik som et resultat av kollektive handlinger. Han skriver at en avviker vil prøve å passe sine handlinger med andres handlinger, og at disse andre justerer sine egne handlinger til det avvikeren ser og forventer at resten skal gjøre det samme (Becker, 1973, s. 173). Han forklarer hvordan avvikere justerer handlingene sine med et eksempel om at når politiet kontrollerer på et sted, fører det til at man vil utføre kriminelle handlinger et annet sted, eller ikke i det hele tatt. Videre viser han til at avvik, som en kollektiv handling, går ut på at de som handler gjør det med et øye på responsen fra de andre som er involvert. Avvikerne tar i betraktning at kameratene vil evaluere handlingene, og er opptatt av hvordan denne evalueringen vil påvirke sin egen prestisje og rang (Becker, 1973, s. 174). Becker (1973, s. 160) mener at avvikende handlinger ofte holdes skjult fordi de sannsynligvis vil bli straffet hvis de kommer til synet.

2.5 Kriminalitetens årsaker?

For å forstå kriminaliteten, må man forstå samfunnet, og omvendt (Christie, 2004, s. 9). Selv om det i siste instans er individet som begår lovbrudd, trenger ikke forklaringen på kriminaliteten utelukkende ligge i det enkelte individ (Hauge, 2001, s. 15). Hauge (2001) poengterer at det er forskjeller mellom aldersgrupper, mellom kjønn og mellom ulike sosiale klasser og at en sannsynlig forklaring til disse forskjellene, ligger i det sosiale system som individet er deltaker i, og de påvirkninger fra nærmiljøet vedkommende er utsatt for. Hauge (2001, s. 15) peker på kriminaliteten som en avspeiling av hvordan storsamfunnet er organisert og at forklaringen på kriminaliteten derfor må søkes på samfunnsnivå. Han trekker også fram at forventningene omverdenen har av jenter og gutter, stempler kriminalitet som noe langt mindre akseptabelt for jenter enn for gutter. Ut fra det kjønnsrollemønster som inngår som en del av vår kultur, står kriminalitet langt nærmere gutterollen enn jenterollen (Hauge, 2001, s. 59).

Christie (2004, s. 68) mener vi har skapt et samfunn hvor det er spesielt lett å definere uønskede handlinger som kriminalitet. Han skriver at sosial avstand er en av betingelsene for flittig bruk av straffesystemet (Christie, 2004, s. 73). I den utstrekning vårt samfunn er et klassesamfunn, vil også loven være preget av dette (Christie, 2004, s.118). Christie (2004, s. 124) hevder at dersom kriminalitet er en avspeiling av samfunnsforhold, er det disse vi må vende oss mot om vi vil ha endret kriminalitetsbildet. Videre peker han på hvordan en opphopning av kontrolltiltak vil gjøre oss til et undertrykkende samfunn, hvor ro og orden opprettholdes først og fremst gjennom tvang istedenfor gjennom frivillig lydighet overfor loven (Christie, 2004, s.125). Ifølge Adler og Adler (2000, s. 68) vil graden av innblanding fra myndighetene i henhold til kriminalitet, øke sannsynligheten til at definisjoner av kriminalitet blir laget og at atferdsmønstre utvikler seg.

Ifølge Merton (1985) sin «strain theory» kan samfunnsstrukturer presse enkelte personer til å begå forbrytelser. Han mener kriminalitet baserer seg på rolleilpasning, og ingen total personlighet. Antisocial atferd, som lovbrudd, er fremkalt av konvensjonelle verdier i kulturen og klassestrukturer. Han peker på at manglende samsvar mellom middel og mål i kulturelle mønstre og klassestrukturer forårsaker en større grad av antisocial atferd i

enkelte grupper Merton (1985, s. 8). Merton (1985) påstår at de som begår kriminalitet gjør det på bakgrunn av personlig anomie. Han beskriver anomie som en tilstand når det ikke er samsvar mellom kulturelt definerte mål og menneskers mulighet for å oppnå disse målene. Når veien til suksess gjennom lovlige midler i praksis er stengt, er en løsning å benytte ulovlige metoder i form av kriminalitet. Han peker på en sammenheng mellom sosioøkonomiske forhold og kriminell atferd, og peker på at ulovlige metoder er mest nærliggende blant de som er økonomisk og sosialt dårlig stilt. Han trekker fram status-symboler og kostbare merkeklær som mål, og at tyveri kan være et middel for å skaffe seg dette. Merton (1985, s.9) skriver at antisosial atferd er utviklet av mangel på muligheter og et økonomisk press, i tillegg klassestrukturen. Sosialstrukturer gjør det umulig for enkelte grupper å erverve seg statussymboler som er felles for hele befolkningen og derfor begås kriminalitet. Han mener fattigdom alene ikke er nok til å forklare en stor hyppighet av kriminelle handlinger. Det er når helheten tas i betraktning, som fattigdom, begrensede muligheter og et felles system av statussymboler, at vi kan forklare den større sammenhengen mellom fattigdom og kriminalitet (Merton, s. 1985, s. 10).

2.6 Tidligere forskning på ungdomskriminelle

En rekke studier (Stolt-Nielsen, 2021; Salto & Oslo politidistrikt, 2020; Lidén & Sandbæk, 2009) viser at mange ulike problemer i tidlig barndom, som medfødt sårbarhet og negative sosiale forhold, ofte forekommer hos barn som senere begår kriminalitet. Barn av foreldre med vedvarende lav inntekt og lavt utdanningsnivå har økt risiko for tidlig kriminell debutalder (Aase et al., 2020, s. 23). De unge som begår gjentatt kriminalitet over flere år er «hovedsakelig ungdom fra familier som skårer lavt på sosioøkonomiske faktorer og ungdom som fra tidlig alder har mye negativ ballast i livet» (Salto & Oslo politidistrikt, 2020, s. 23). Av de som registreres med gjentatt kriminalitet under 18 år, har 2/3 innvandrerbakgrunn (Salto & politidistrikt, 2020, s. 84).

En studie av Andersen og Seland (2020) viser at det å komme fra et hjem som har relativt få sosioøkonomiske ressurser, samsvarer med ungdoms erfaringer med rus, kriminalitet, regelbrudd, mobbing og dårlige relasjoner til foreldrene. Mange av ungdommene i familier med vedvarende dårlig råd tilbringer mye tid ute i det offentlige rom. Her er det større risiko for å havne i uønskede miljøer og situasjoner, noe som igjen kan gi risiko for å utøve eller bli offer for kriminelle handlinger (Salto & Oslo politidistrikt, 2020, s. 18). Aase et al. (2020, s. 24) peker på at svak forankring til familie, skole og fritidsaktiviteter er blant de viktigste årsakene til gjengdeltakelse, og at mangelen på anerkjennelse og erfaringer med diskriminering syntes å være viktige motiverende faktorer for å la seg rekruttere til gjengmedlemskap. Umiddelbar anerkjennelse fra jevnaldrende i en emosjonelt opphetet situasjon vil veie tyngre enn vurdering av langsiktige konsekvenser av det man er med på. Gjengene utvikler en gruppeidentitet som de uttrykker gjennom forskjellige symboler og eventuelt navn, at de har tilknytning til gata og at de driver med kriminalitet (Lidén & Sandbæk, 2009, s. 22).

Årsaken til at noen unge blir med i gjenger forklares både med strukturelle forhold som arbeidsledighet, klassesilhørighet, innvandring, nabolag eller en annen forklaring på sosial og økonomisk marginalisering, og individuelle forklaringer som familiesituasjon og personlige problemer (Lidén & Sandbæk, 2009, s. 33). Marginalisering innebærer å stå utenfor viktige samfunnsarenaer. Ofte handler det om å være i en mellomposisjon mellom å være godt integrert på viktige samfunnsarenaer og å være ekskludert eller utstøtt. En bekymring for unge som deltar i gjenger er at de faller ut av samfunnets ulike fellesskap.

De antas å ha en svak tilknytning til samfunnsinstitusjoner som skal sikre nåtidig og framtidig samfunnsdeltakelse. Gjengforskning har de siste tiårene endret seg fra gjenger bestående av unge med høyreekstreme holdninger til gjenger hvor deltakerne har etnisk minoritetsbakgrunn. Sosiale nettverk kan øke individers tilgang til ressurser som kan hjelpe dem i å innta en aktiv samfunnsrolle og til å ha tillitt til samfunnsinstitusjoner og å slutte opp om fellesverdier (Lidén & Sandbæk, 2009, s. 10-11). Norge er blant de landene i verden der befolkningen har høyest tillitt. Barstad og Sandvik (2015, s. 4) finner at tillitt øker med stigende sosioøkonomisk status. Personer med lav inntekt og utdanning har mindre mellommenneskelig tillitt og tillitt til samfunnsinstitusjoner enn personer med høy inntekt og høyt utdanningsnivå (Barstad & Sandvik, 2015, s. 4). Tidligere forskning peker på at førstegenerasjonsinnvandrere har mindre tillitt til politiet enn etnisk norske ungdommer. Det hevdes at politiet er helt avhengige av å ha tillitt for at de skal kunne gjøre en best mulig jobb (Bulai & Gjellan, 2017).

Adler og Adler (2000, s. 355) hevder stedet ungdommer mottar positive forsterkninger er på gata, der de henger sammen med andre i deres jevnaldergruppe. Som et resultat prøver de konstant å bevise at de er verdige blant de jevnaldrende. På gata ligger disse overbevisningene i deres evne til å uttrykke den kollektive ideologien til gruppen og en vilje til å støtte disse idealene med ren styrke, alt fra trakassering til slåsskamper, og noen ganger så tragisk at de krysser grensa til drap. Rosten (2017) analyserer det å «leke getto» som en særegen maskulin måte å håndtere territoriell stigmatisering på. Dette innebærer å bekrefte, overdrive og «leke med» fordommene knyttet til den «farlige innvandergettoen». Et repertoar av følelser og overbevisninger som mer situasjonsavhengig settes i spill. Det å «leke getto» blir en mulig måte å håndtere at du bor og lever i et lokalsamfunn som nedvurderes av folk utenfra. Hun skriver at deltakerne i studien sin bruker uttrykket å «leke getto» for å beskrive et lokalt og aldersbetinget machofelleskap, gjerne uttrykt gjennom motstand mot å lære noe nytt, uvilje mot folk utenfra og jevnalderlojalitet med utgangspunkt i stedet de bor. Det handler ikke bare om avvising og manglende respekt utenfra, men også om et ønske om anerkjennelse på innsiden, blant sine nærmeste. Å «leke getto» handler om å «tøffe seg». Hun hevder at voldsutøvelse er kjernen i det hun omtaler som «gettolek». Rosten (2017, s. 66) skriver at i lokalsamfunnet hun studerer er jentene først og fremst jenter, mens guttene er «utledninger». Hun påstår at unge kvinner kan skyve stigmaet over på sine brødre, fettere og jevnaldrende kamerater. Hun spør seg selv om det kan hende at en offensiv velferdsstat med sterke likestillingsidealer og ambisjoner om sosial utjevning i seg selv indirekte bidrar til å forsterke stigmatisering på måter som går verst ut over gutta.

2.7 Tidligere forskning på arbeid med ungdomskriminelle

Straffereaksjoner hos unge lovbrutere skal ta sikte på å hindre nye lovbrudd ved å kombinere gjenopprettende, rehabiliterende og straffende tiltak (Andrews & Eide, 2019, s. 166). Tall fra 2020 viser at gutter står for 82,9 prosent av alle straffereaksjoner i aldersgruppen 15-17 år (Statistisk sentralbyrå, 2021c). Andrews og Eide (2019, s. 160) finner at en straffereaksjon uten frihetsberøvelse og fullstendig fysisk kontroll virker attraktivt for mange ungdommer. Rundt en tredjedel av sakene på landsbasis avbrytes før straffegjennomføringen er fullført. Det hevdes at straffereaksjonene avhenger av ungdommens motivasjon og selvdisciplin for å lykkes. De trekker også fram støtte fra familie og venne-nettverk som avgjørende. Andrews og Eide (2019, s. 166) hevder at for ungdommen er frihetsinnkrenkingen straffende i seg selv, selv om gjennomføringen foregår i frihet. De trekker fram krav om dagtilbud, i form av skole eller arbeid, som et kontrollerende vilkår

ved at det skal holde en oversikt over hva ungdommen gjør på dagtid mens straffegjennomføringen pågår. Andrews og Eide (2019, s. 167) poengterer at det er tidkrevende å finne fram til hvem av ungdommene som må ha stramme rammer, og hvem som trenger «litt slakk», for å lykkes i straffegjennomføringen. De trekker fram utfordringer med å finne gode tiltak for å hjelpe ungdommer ut av kriminelle miljøer. For å kunne hjelpe må de ut av rusen og gjengen må splittes. Fysisk atskillelse kan fungere hensiktsmessig både for gjengen og for den enkelte ungdom. Vilkår og tiltak i ungdoms-planer skal være av straffende og kontrollerende art, og samtidig være hjelpende og byggende. Andrews og Eide (2019, s. 167) mener tiltak av disiplinerende art er vanskelig å unngå hvor et grunnleggende aspekt er forventningen om at ungdommen skal komme ut av en kriminell løpebane og dermed hindre fremtidig kriminalitet.

Alice Goffman (2015) skriver at uansett hvilken effekt de har på kriminalitet, forandrer omfanget av politiarbeid og fengsling i fattige nabolag med overrepresentasjon av minoriteter, samfunnslivet på måter som er dype og varige, ikke bare for de unge mennene som er målet, men for deres familiemedlemmer, partnere og naboer. Hun påpeker at disse samfunnene lenge har vært delt mellom de som er i stand til å skaffe seg en respektabel jobb og de som tjener pengene sine på å gjøre farlig arbeid (Goffman, 2015, s. 5). Goffman (2015, s. 6) trekker fram at ettersom det er menn som i stor grad er fanget i strafferettssystemet eksiterer det delvis et kjønnskille. Ofte jobber kvinnene i den formelle økonomien eller mottar statlig bistand, mens mennene tjener sin inntekt på gata ved å gjøre ting de kan bli arrestert for. Hun hevder det typisk er arbeidsløse unge menn, uten utdanning, som møter eller forsøker å unnsnippe politiet. Goffman (2015) snakker om et nabolag i USA der unge gutter med ulik bakgrunn har endt opp på en kriminell løpebane. Nabolaget består av lavinntektsfamilier, der majoriteten er mørkhudete, og er et område med stor grad av politikontroll. Hun forteller hvordan gatene består av barn som leker politi, som ransaker og setter imaginære håndjern på hverandre.

Profilering er et begrep som innebærer å kategorisere personer etter kjennetegn som kjønn, alder og etnisk opprinnelse, eller vaner og atferd (European Union Agency for Fundamental Rights, 2011, s. 8). En kan snakke om etnisk profilering om personer som blir kategorisert etter hudfarge eller etnisitet. Etnisk profilering kan oppstå i tilfeller der politiet stopper personer på bakgrunn av hudfarge eller etnisitet. Ifølge en artikkel skrevet av forskere fra Politihøgskolen (Solhjell et al., 2019) blir minoritetsungdom langt oftere utsatt for politiets «stopp-og-sjekk»-metode uten at de blir forklart årsaken. Ungdom i studien (Solhjell et al., 2019) forklarer at de har følt at de ble kontrollert på grunn av etniske og sosiokulturelle uttrykk. Forskerne nevner fem punkter som årsak til at enkelte blir stoppet av politiet. Det første tar for seg klesstil, der moter i minoritetsmiljøet kan bli mistolket, som eksempelvis å bli oppfattet som «ganster». Det andre handler om å henge sammen med andre, da en tilstedeværelse i større grupper ga en følelse av å bli mistenkt for å være en gjeng. Et tredje punkt omfatter etnisitet, der mistanken er på grunn av et annerledes utseende enn majoritetsbefolkningen. Nabolag er også et punkt da det var større sjanse for å bli stoppet i nabolag med høy andel minoritetsbefolkning. Det siste punktet er kjønn, da langt fler menn enn kvinner ble stoppet. Studien er inspirert av en interseksjonell tilnærming og argumenterer for at skjæringspunktene mellom klær, det å henge i grupper, nabolag, etnisitet og kjønn mistenkeliggjør ungdommene som igjen kan utsette de for fremtidige politistopp. Deltakerne i studien fortalte at politistopp-møtene fikk dem til å føle seg på utsiden av majoritetssamfunnet og «å være utledning». Flere sier de følte seg stempla som kriminelle på bakgrunn av at de var en del av fattige minoritetsmiljøer. Studien peker på at grensen mellom det politiet mener er forebyggings-arbeid,

der målet er nærhet og kontakt med ungdommen, og det ungdommen ser på som mistenkeliggjøring, er sårbar (Solhjell et al., 2019).

God oppfølging i ettertid er avgjørende for å komme videre med arbeid, utdanning og etablering av sosiale nettverk. Oppfølging etter soning er et område det er gjort altfor lite med tanke på hvor viktig det er for det enkelte individ og samfunnet (Langelid, 2015, s. 13-15). En rehabiliterende tilnærming er en praksis som fokuserer på at den som har blitt straffet skal tilbake til hverdagen sin og leve som en normal samfunnsborger. Det hevdes at det er avgjørende å ha den domfelte inn i et rehabiliteringsspor selv om dommen er kort, fordi det i denne gruppen med korte dommer for mindre alvorlige lovbrudd, vi finner mange av gjengangerne (Det kongelige justis- og politidepartement, 2008, s. 8-9). Alnæs (2005, s. 166) finner i sin studie at innsatte mener det viktigste for å forebygge ny kriminalitet er å ha et sted å bo, å kunne være sammen med familien sin, være rusfri, og ha en jobb eller skoleplass. Et annet viktig aspekt som kommer fram, er at man må være motivert til å endre livsstilen sin. Lundeberg (2018, s. 140) viser til at lovbrøtere har større tilbøyelighet til å slutte med kriminalitet hvis de lykkes med å etablere sosiale bånd og konvensjonelle roller knyttet til familie og arbeid. Arbeidstrening er et viktig ledd i rehabiliteringsarbeid. Det å ha arbeid er nøkkelen til inntekt, tilhørighet og mestring. Det å stå uten arbeid eller arbeidserfaring kan gjøre det utfordrende å få seg jobb og starte et selvstendig, kriminalitetsfritt liv etter straffegjennomføring (Kriminalomsorgen, 2021).

En metode for rehabilitering er der eks-kriminelle arbeider med «ny-kriminelle». Mange eks-kriminelle jobber i dag med å hjelpe unge lovbrøtere som har startet en kriminell løpebane. Kavanagh og Borrill (2013) sin studie viser en effekt av at lovbrøtere har en mentor som er tidligere lovbrøter. Studien av mentorordninger med tidligere lovbrøtere, finner veiledning som en givende og gjensidig fordelaktig karriere som kan redusere det sosiale stigmaet ved å være en tidligere lovbrøter. Denne studien intervjuet åtte mannlige tidligere innsatte som nå avstår fra kriminalitet og har veiledet lovbrøtere i minst to år. Funnene tilsa at det å hjelpe andre var styrkende og tilfredsstillende. En gjenganger i intervjuene er hvordan deltakerne følte seg mer akseptert i samfunnet og på arbeidsplassen som en profesjonell arbeidstaker, fremfor å bli oppfattet som en tidligere lovbrøter (Kavanagh & Borrill, 2013, s. 403-404).

Det hevdes at ved å ansette tidligere lovbrøtere til å hjelpe andre lovbrøtere kan være en type ordning som bidrar til å skape mer prososiale identiteter for lovbrøtere i samfunnet. Studien fremmer også viktigheten og fordelene av at lovbrøterne går med på mentorordningen på frivillig basis. Det viser at de har motivasjon til å gjøre positive endringer (Kavanagh & Borrill, 2013, s. 408). Det trekkes også fram at mentorordninger er viktige for å redusere stigma ved å demonstrere at tidligere lovbrøtere kan lykkes sosialt med ansettelse (Kavanagh & Borrill, 2013, s. 411).

Kavanagh og Borrill (2013, s. 412) konkluderer med at en mentorordning alene sannsynligvis ikke vil være tilstrekkelig for å støtte alle lovbrøterne, men at det bør suppleres med andre tjenester og ordninger for å gjenopprette familiebånd og hjelpe med boligutfordringer. De poengterer imidlertid at det enda eksisterer noen byråkratiske barrierer og fordommer som må overvinnes for at mentorordninger skal bli et vanlig tiltak i strafferettsystemet.

3 Metode

Dette kapitelet består av en redegjørelse og en drøfting av metodiske valg. Først vil jeg presentere det kvalitative forskningsdesignet og begrunne studiens vitenskapsteoretiske posisjon. Deretter vil jeg forklare forskningsprosessen med rekruttering og utvalg samt intervjumetode og gjennomføring av intervju. Videre vil jeg redegjøre for den analytiske tilnærmingen, samt beskrive prosessen med koding og kategorisering. Deretter beskriver jeg bruken av en abduktiv tilnærming, som ligger til grunn for analysen. Til slutt vil jeg reflektere over etiske hensyn, min egen forskerrolle og undersøkelsens kvalitet.

3.1 Kvalitativt forskningsdesign

Det overordnede målet med prosjektet er å undersøke praksisen til de ulike institusjonene som arbeider med unge lovbytere. Jeg er interessert i deres synspunkter og erfaringer. Får å få til dette har jeg valgt et kvalitativ design, og herunder dybdeintervju. Intervjuet gir innsikt i personers opplevelser, synspunkter og selvforståelse (Thagaard, 2018, s. 12). Dybdeintervju er en metode som er hensiktsmessig dersom man ønsker å utforske utbredelsen av nyansene i opplevelser og erfaringer (Tjora, 2017, s. 128). Jeg ønsket å snakke med ansatte på de ulike institusjonene for å høre hvordan de jobber og for å få fram deres synspunkter på egen praksis. Karakteristikkene i denne studien, i henhold til teorien til Creswell (2014, s. 185), er at forskeren er et sentralt instrument, som tyder på at arbeidet i stor grad er selvstendig. Det er forskeren som samler inn data, og i dette tilfelle gjennom å intervjuer deltakere. Spørreskjemaene er utviklet av forskeren selv, og ingen andre. Studien har også et såkalt fremvoksende design. Dette baserer seg på at den innledende planen ikke kan foreskrives og at noen faser i prosessen endrer seg ettersom forskeren begynner å samle inn data. Det være seg at spørsmålene eller datainnsamlingsmetoden blir endret underveis. Nøkkelideen bak kvalitativ forskning er å lære om problemet fra deltakerne og å ta opp forskningen for å få den informasjonen (Creswell, 2014, s. 186).

Oppgaven er plassert innen sosial konstruktivisme. Denne vitenskapelige posisjonen dreier seg om hvordan mennesker i interaksjon konstruerer meninger, posisjoner og regler, være seg kjønnsroller, status og institusjoner (Sohlberg & Sohlberg, 2014). Min studie tar for seg institusjoner og her ser jeg på sosiale konstruksjoner knyttet til praksisen, synet på og kunnskapen om de unge lovbyterne. Denne retningen oppfatter kunnskap som skapt av dem som deltar i bestemte sosiale sammenhenger, og at vår forståelse er preget av den kultur vi lever i (Thagaard, 2018, s. 40). De ansattes forståelse av ungdommen og institusjonspraksisen vil her være konstruert ut ifra kulturelle faktorer. Det være seg holdninger og verdier til den norske velferdsstaten de har fra før. Creswell (2014, s. 8) hevder sosiale konstruktivister har en antagelse om at individer søker en forståelse av verden de lever og arbeider i. Individer utvikler subjektive meninger av sine erfaringer rettet mot et bestemt objekt. De ulike erfaringene til ansatte vil ha betydning her. Det sosial konstruktivistiske perspektivet gjør at jeg ser på kompleksiteten av synspunktene til de ansatte. Denne tilnærmingen belager seg på deltakernes syn på situasjonen som blir studert (Creswell, 2014). Spørsmålene er åpne som gjør at deltakerne kan uttrykke en mening om situasjonen. Her vil bakgrunnen til den ansatte ha betydning for svarene, eksempelvis med de tidligere lovbytere som har egne erfaringer med å både være i og

jobbe i systemet. Oppgaven har i tillegg et kritisk blikk på velferdsstatens rolle og praksiser som utøves av velferdsinstitusjoner. Kritisk teori legger ifølge Thagaard (2018, s. 39) vekt på ideologivisløring og et kritisk standpunkt til samfunnets etablerte strukturer. Denne tilnærmingen innebærer et kritisk standpunkt til etablerte institusjoner og interesser i samfunnet, som er utgangspunktet for denne oppgavens problemstilling.

3.2 Forskningsprosessen

3.2.1 Utvalg og rekruttering

Ideen med hele prosjektet var å undersøke praksisen til institusjoner som jobber med unge lovbrøyttere. Det første steget i prosessen var å sende inn en søknad til Norsk senter for forskningsdata (NSD) og kriminalomsorgen. Jeg fikk imidlertid avslag fra kriminalomsorgen grunnet lav kapasitet som gjorde at jeg måtte revurdere min opprinnelige plan. Jeg erstattet det opprinnelige utvalget av ansatte i ungdomsfengsler med tidligere lovbrøyttere. I stedet for at ansatte skulle fortelle om praksisen i fengslene, ville tidligere lovbrøyttere kunne fortelle om sin opplevelse av å ha sittet inne, eller det å ha vært igjennom straffesystemet. Tanken var at de kunne gi et annet perspektiv på hvordan praksisen faktisk foregår ut ifra egen erfaring. En ny søknad til NSD ble godkjent etter et par uker. Det at jeg ikke fikk muligheten til å intervju ansatte som jobber med innsatte i ungdomsfengslene, gir en annen vinkling på oppgaven som jeg i ettertid ser på som den fordel. Det nye utvalget vil omfatte ansatte som jobber både med ungdom med begynnende kriminalitet og ungdom som er etablert i kriminelle miljøer. I tillegg har en av deltakerne mine vært i kontakt med ungdom som soner straff i fengsel, da han selv jobber i fengselstjenesten, som gjør at jeg fikk et lite innblikk. Til tross for at jeg inkluderer politiets arbeid i studien, er ingen av deltakerne politi.

Utvalget av deltakerne er gjort strategisk (Tjora, 2017, s. 130). Det vil si at jeg på forhånd hadde klare kriterier for hvilke deltakere jeg skulle rekruttere. Kriteriene var at deltakerne arbeider med unge lovbrøyttere i storbyen, enten på institusjon eller i en organisasjon. Jeg startet med å kartlegge hvilke institusjoner og frivillige organisasjoner i en norsk storby som jobbet med unge lovbrøyttere. I tillegg tok jeg kontakt med enkelte bydelskontor som opererer innenfor offentlig sektor. Jeg sendte først ut en e-post til hver av institusjonene, før jeg senere tok en telefonsamtale. Jeg satt også et kriterium for gruppen av tidligere lovbrøyttere, som innebar at de skulle ha vært innblandet i kriminalitet i ung alder. Metoden jeg brukte for å rekruttere denne gruppen var gjennom kontakt med arbeidsplassen deres. I tillegg til å være tidligere lovbrøyttere, arbeider de med unge lovbrøyttere i dag. Jeg lyktes kun i å komme i kontakt med to deltakere i denne målgruppen, og opplevde dette som en svært vanskelig gruppe å rekruttere. Til tross for dette besluttet jeg å beholde to deltakere fra denne gruppen, da datamaterialet ga rikelig med informasjon. Jeg var også ute etter å snakke med folk fra ulike arbeidsplasser for å få mer bredde i svarene. Det var imidlertid to tilfeller der deltakerne kom fra samme arbeidsplass, men dette ga på den andre siden mer dybde i svarene. Jeg var nøye med å ikke stille de samme spørsmålene, men heller gå i dybden av det den andre kollegaen hadde pratet om tidligere.

To av deltakerne jobbet på det overordnede plan med å koordinere ulike tiltak, fremfor å jobbe direkte med ungdommen. I begynnelsen så jeg på dette som utfordrende med tanke på spørsmålene jeg hadde, men det endte opp med gode svar på hvordan ting styres ovenfra og hvor mange aktører som er inne i bildet. Rekrutteringsprosessen har tatt svært

lang tid og vært mer krevende enn forventet. Til tross for liten respons har jeg følelsen av å sitte igjen med et godt utvalg og et rikt datamateriale.

Det endelige utvalget består av 10 deltakere. Jeg ønsket i utgangspunktet å ha et bredt utvalg for å få ulike syn og perspektiver, og etter å ha snakket med alle 10 følte jeg at jeg hadde tilstrekkelig med informasjon. Jeg har valgt å lage fiktive navn på deltakerne som jeg bruker videre i analysen.

Tabell 1: Deltakere

Navn	Rolle	Institusjon	Lovbryter
<i>Hedda</i>	Institusjon for unge rusavhengige	Ideell organisasjon	Nei
<i>Karoline</i>	Behandlingsinstitusjon for barn og unge med utfordrende atferd	Ungdomstiltak	Nei
<i>Lars</i>	Samtalepartner	Fengsel	Nei
<i>Maria</i>	Samordning av ulike kommunale tiltak	Koordinator	Nei
<i>Martin</i>	Rus- og kriminalitetsforebyggende arbeid	Ideell organisasjon	Tidligere lovbrøyer
<i>Morten</i>	Behandlingsinstitusjon for barn og unge med utfordrende atferd	Ungdomstiltak	Nei
<i>Olav</i>	Forebyggende tiltak i bydel	Barnevernet	Nei
<i>Patrick</i>	Samordning av ulike kommunale tiltak	Koordinator	Nei
<i>Preben</i>	Institusjon for unge rusavhengige	Ideell organisasjon	Nei
<i>Vegar</i>	Barne- og ungdomsorganisasjoner med aktiviteter og tilbud	Ideell organisasjon	Tidligere lovbrøyer

3.2.2 Intervju

Planlegging og gjennomføring

Alle deltakerne fikk utdelt et informasjonsskriv og en samtykkeerklæring (vedlegg 3 og 4) i forkant av intervjuet. Informasjonen omhandlet prosjektets formål, deltakernes rettigheter og anonymisering, samt hvordan opplysningene som gis blir behandlet konfidensialitet. Deltakerne var nødt til å levere et skriftlig samtykke på at de skulle delta i et personlig intervju som det ble gjort lydopptak av samt i en telefonsamtale for oppfølgingsspørsmål. Dette ble gjort som et grep for å sikre deltakernes frivillighet.

Jeg utformet en semistrukturert intervjuguide, med en tematisk oppbygging (Thagaard, 2018, s. 94-96). Intervjuguiden som er vedlagt i oppgaven (vedlegg 2) tilsvarer malen jeg har brukt i alle intervjuene. Det var et spørsmål som skilte deltakerne som var tidligere lovbrøyer fra de andre. Her åpnet jeg intervjuene ved å stille spørsmålet: «Kan du begynne med å fortelle litt om deg og din bakgrunn, og veien hit du er i dag, som ansatt ved *navn på arbeidsplass*?» Jeg gjennomførte ingen prøveintervjuer med ansatte som jobbet innenfor noen av institusjonene, og årsaken til dette var at jeg ikke hadde noe kontakt med denne gruppen. Jeg valgte likevel å ha et testintervju med en bekjent, slik at jeg fikk testet om spørsmålene i intervjuguiden var forståelige og greie å svare på, til tross for at prøveinformanten ikke kunne svare oppriktig på det som det ble spurt om. Intervjuguiden jeg i utgangspunktet laget gikk igjennom noen endringer i løpet av intervju-

prosessen, da ikke alle spørsmålene var like egnet for alle intervjuobjektene. Jeg holdt meg likevel til en intervjuguide, med unntak av intervjuet med de tidligere lovbrysterne da det var noen tilleggsspørsmål rettet mot egen kriminell erfaring. For å sikre god kvalitet er det ifølge Thagaard (2018, s. 95) viktig å stille spørsmål som oppmuntrer deltakeren til å svare konkret og utfyllende på temaet intervjuet handler om. Oppfølgingsspørsmål er en nøkkel til dette og noe jeg benyttet meg i stor grad. Det at jeg stille nye spørsmål ut ifra det deltakeren sa gjorde at jeg fikk mer dybde i svarene. Intervjuene ble gjennomført i tidsperioden 15. november til 05. februar. De har en gjennomsnittslengde på en time. Et av intervjuene foregikk fysisk på en arbeidsplass i en storby i Norge, mens de resterende ni ble gjennomført via Zoom eller Microsoft Teams. Det var grunnet covid-19 at ble disse intervjuene ble gjennomført digitalt.

Metodisk diskusjon

Kvalitative undersøkelser som intervju har en fordel med å være svært åpne og fleksible. Ved å stille oppfølgingsspørsmål underveis får man mulighet til å innhente tilleggsinformasjon ut ifra det deltakerne forteller. Dette har vært av betydning, der deltakerne ga relevant informasjon utover spørsmålene som ble stilt. Ved en-til-en-intervjuer vil deltakeren kunne dele sine meninger, holdninger og følelser uten å bli påvirket av andres uttalelser og tilstedeværelse. Dette har vært en fordel ettersom deltakerne i studien skal representere en institusjon, som andre også har en tilhørighet til. Det kan være at deltakeren unnlater å dele egne synspunkter med andre til stede. Metoden har også en fordel ved å gi en dyp forståelse av tematikken man undersøker.

Intervjuet har imidlertid noen svakheter ved å være svært tid- og ressurskrevende. Det krever planlegging, oppmøte, og selve intervjuet vil ta noen timer. Det å gjennomføre intervjuene digitalt vil kunne spare mye av tiden. Ifølge Thagaard (2018, s. 110) defineres digitale intervjuer som synkroner intervjuer da både forsker og deltaker er på nettet samtidig. Dette gjør at det er nærliggende ansikt-til-ansikt intervjuer. På en annen side er kroppsspråk ofte viktig i en intervjusituasjon, noe som blir utfordrende digitalt. Det å sitte sammen fysisk i et rom gir oss bedre muligheter til å tolke deltakerens utsagn. Det gjør at vi kan lese uttrykksmåten og vurdere om vedkommende gir uttrykk for faktiske erfaringer eller justerer fortellingen sin for å gi et mer positivt inntrykk (Thagaard, 2018, s. 111). Når det er sagt omhandlet spørsmålene mine konkrete handlinger og gjøremål og jeg anså svarene til deltakerne som troverdige. I en fysisk intervjusituasjon kan vi i større grad vise deltakeren at vi forstår og er interessert i det han eller hun sier. Imidlertid benyttet både jeg og deltakeren kamera under intervjuet som gjorde at jeg fikk vist et større engasjement. Det hendte det oppstod tekniske problemer underveis som gjorde at jeg mistet noe av det deltakerne sa. Til tross for dette følte jeg at samtalene fløt og at jeg fikk den informasjonen jeg trengte. Personer som er tilbakeholdene i ansikt-til-ansikt-situasjoner, kan være mer fortrolige til å kommunisere over nettet (Thagaard, 2018, s. 111). Dette kan tyde på at det for enkelte deltakere er lettere å uttrykke seg via digitale løsninger. En fordel jeg merket meg med å gjennomføre intervjuene digitalt, var fleksibiliteten for begge parter når det kom til når og hvor intervjuet skulle være. Intervjuemetoden er lett tilgjengelig, og intervjuene ble svært effektive. Jeg opplevde i tillegg at deltakerne var trygge under intervjuet og snakket løst og avslappet. Ved å sammenligne det fysiske intervjuet med de digitale opplever jeg at begge metodene gir et rikelig og solid datamateriale.

Når det er sagt er det ifølge Alvesson og Kärreman (2011) noen problematiske aspekter med selve intervjuemetoden som ikke kan unngås. De trekker fram en utfordring med å få empirisk materiale som sier noe nøyaktig om enten en sosial virkelighet eller subjektive

meninger. De hevder intervjuet i seg selv ikke er problematisk, men at det er viktig å vurdere hvorvidt det som sies er troverdig, særlig der deltakerne kommer med spesifikke påstander om hvordan folk virkelig tenker eller opplever virkeligheten, eller hvordan denne virkeligheten «objektivt» ser ut (Alvesson & Kärreman, 2011, s. 100). På den andre siden trekker Alvesson og Kärreman (2011, s. 107) fram intervjuet som produktivt ved at spørsmålene som stilles produserer det empiriske materialet. Creswell (2014, s. 191) trekker fram fordeler med intervju som metode, som innebærer at forskeren har kontroll over spørsmålene, og dermed dataen som blir innhentet. Han peker på intervjuet som en nyttig metode når deltakere ikke kan bli direkte observert. Metoden har fordel ved at deltakerne kan gi historisk informasjon. På den andre siden hevder han intervjuet henter informasjon på et anvist sted, fremfor i en naturlig setting og at informasjonen som gis er preget av deltakernes syn. Creswell (2014, s. 191) poengterer i tillegg at forskeren sin tilstedeværelse kan påvirke svarene. Atkinson (2014) mener intervjuet mangler «naturlig data», på bakgrunn av at det finnes foretrukne spørsmål og svar i intervjusituasjonen. Han mener deltakerne konstruerer seg selv i den grad at de svarer for å vise fram sin karriere og suksess. Metoden mangler å gi innsikt i hvordan mennesker interagerer, som en observasjon ville gitt. I mitt tilfelle er det selve praksisen og interaksjonen mellom de ansatte og ungdommen som jeg ikke får innsikt i. Når det er sagt var det institusjonenes tanker og utsagn jeg var ute etter, og derfor vil intervju være hensiktsmessig.

3.3 Tematisk analyse

Etter gjennomføringen av hvert intervju, begynte jeg transkriberingen. Videre laget jeg et sammendrag av hver av dem, for å se sammenhenger mellom det de ulike deltakerne har sagt.

Jeg har valgt å benytte meg av en tematisk analyse. Ifølge Alhojailan (2012, s. 40), anses denne metoden som den mest egnede for studier som søker å studere tolkninger. Den er også egnet for når forskeren tar sikte på å undersøke data for å oppdage gjennomgående temaer fra mer enn en deltaker. I en tematisk analyse bidrar hver uttalelse eller idé til å forstå problemene, noe som fører til en forståelse av hele bildet (Alhojailan, 2012, s. 42). Målet med en tematisk analyse er å identifisere temaer, som vil si mønstre i dataene som er viktige eller interessante, og bruke disse temaene til å adressere forskningen eller si noe om et problem (Maguire & Delahunt, 2017, s. 3). En konsekvens ved å benytte temaanalyse er at en løsriver teksten fra den helheten den opprinnelig ble plassert i, som gjør at deltakerens forståelse av egen situasjon får en mindre fremtredende plass (Thagaard, 2018, s. 179). Det er forskeren som definerer temaene analysen er rettet mot og vil være preget av forståelsen av de situasjonene som studeres.

3.3.1 Koding og kodegruppering

En tematisk analyse gir mulighet til å kode og kategorisere data i temaer (Alhojailan, 2012, s. 41). En fordel med koding er at forskeren kommer nært og blir godt kjent med data-materialet. Tavory og Timmermans (2014) argumenterer for bruk av koding ved at metoden finner og bevarer viktige deler av deltakernes utsagn, som i starten var usynlige. Jeg startet med å kode alle intervjuene i programmet HyperRESEARCH før jeg senere lagde kategorier og grupperte kodene. Nedenfor følger en tabell som viser med eksempler hvordan kodingen foregikk.

Tabell 2: Koding

Sitat	Kode	Gruppe
«Barnevernet har et tempel eller et omdømme som er utfordrende da og de skal på en måte hjelpe og de har jo, men for mange så er de et mer, hva skal jeg si, et onde eller noen som skal straffe eller.»	Barnevernet har et omdømme og er for mange et onde eller straff	Barnevernets omdømme
«Jeg tror at når de merker at vi har den bakgrunnen og den kompetansen som mange andre ikke har, så blir det lettere å føle en tilhørighet, finne en trygghet.»	Tilhørighet og trygghet med ansatte med ulik bakgrunn	Eks-kriminelle hjelper kriminelle
«Mange av disse av har falt utenfor og kanskje også fordi familien har, lite penger i familien, vi ser at det økonomiske at også har ofte mye å si da.»	Mange faller ut på grunn av lite penger i familien	Etnisiteter og fattigdom

Jeg laget til sammen 900 koder som ble plassert i først 28 kodegrupper. Ettersom mange av gruppene gikk over i hverandre slo jeg flere av de sammen og stod igjen med 6 grupper: «Ungdommen», «Institusjonens praksis», «Ut og etterpå», «Egen kriminell erfaring», «Utfordringer og løsninger» og «Politiets arbeid». Jeg har valgt å bruke de tre første gruppene som egne temaer for analysen. De resterende vil bli inkludert i en av temaene. Det første temaet «Ungdommen» innebærer alt fra deres bakgrunn, problematikk, miljø og det å være på institusjon. «Institusjonens praksis» tar for seg metodikk, straffesyn og alt det institusjonene gjør med ungdommen. «Ut og etterpå» er et tema som fokuserer på det å komme ut av kriminelle miljøer samt tiden etter å ha vært på institusjon. En fordel med koding og kodegruppering er at kravet om transparens, eller gjennomsiktighet, oppfylles (Tjora, 2018, s. 248). Tabell 2 viser hvordan jeg har kodet empirinært. Her kommer detaljene i studien tydelig fram der jeg viser til eksempler fra transkriberingen, som viser en høy grad av transparens.

3.3.2 Forholdet mellom teori, metode og empiri

Det er en abduktiv strategi som jeg fører i denne oppgaven. En abduktiv tilnærming innebærer at vi både utvikler teori på grunnlag av analyser, og at vi tolker data i lys av eksisterende teori (Thagaard, 2018, s. 184). Abduksjon oppstår når vi møter empiri som ikke passer godt til eksisterende teori og vi spekulerer i hva dataene trolig kan være et tilfelle av. Abduktive analyser er sentrert i forholdet mellom teori, metode og empiri (Tavory & Timmermans, 2014, s. 5-6). Denne tilnærmingen har en fordel ved at teoretisering som ikke har basis i data ofte kan inneholde svakheter. Samtidig gir vår teoretiske bakgrunn viktige perspektiver for hvordan vi tolker dataene (Thagaard, 2018, s. 184). Ut ifra funn i analysen, har jeg stadig innhentet ny teori. Det være seg at sitater og tolkninger pekte på teoretiske perspektiver jeg ikke hadde tenkt ut på forhånd. Samtidig ble noen av teoriene valgt ut i forkant, etter at temaet var bestemt. Når det er sagt har det vært tilfeller der jeg har gått vekk fra teorier jeg i utgangspunktet tenkte var relevante, men som underveis i studien viste seg å ikke være det. Problemstillingen og forsknings-spørsmålene ble også utviklet underveis i prosessen. Forsknings-spørsmålene ble utformet etter temaene utarbeidet i den tematiske analysen.

3.4 Etiske hensyn

Vårt etiske ansvar omfatter både intervjusituasjonen og hvordan vi bruker data i analysen (Thagaard, 2018, s. 113). I forkant av intervjuene sendte jeg ut et informasjonsskriv og en samtykkeerklæring via epost til alle deltakerne. Her skulle deltakerne få mulighet til å lese igjennom prosjektbeskrivelsen og kunne gi tilbakemelding i god tid dersom noe var uklart. Jeg satte et krav om at alle deltakerne skulle skrive under på samtykkeskjemaet før intervjuet startet. I forkant av hvert intervju sørget jeg for å få en muntlig bekreftelse på at det var greit med lydopptak. Jeg opplevde alle deltakerne som både avslappet og motiverte i intervjusituasjonen. Et etisk prinsipp i forskningsprosjekter er at deltakelse ikke skal bidra til å skade deltakerne på noe som helst måte (Thagaard, 2018, s. 114). Dette kan dreie seg om måten spørsmålene blir stilt på og det er viktig å vedlikeholde tillitten til intervjupersonen. Jeg stilte i hovedsak spørsmål som omhandlet arbeidsplassens praksis og fikk inntrykk av at deltakerne svarte åpent og ærlig. Creswell (2014, s. 98-99) mener en bør unngå å samle inn intim og skadelig informasjon. Han eksemplifiserer med innsatte som snakker om å rømme. Han skriver at den etiske koden for forskere er å beskytte deltakernes personvern og formidle denne beskyttelsen til alle som er involvert i studien. Ettersom jeg intervjuet tidligere lovbrytere var jeg tydelig på at det som ble sagt var konfidensielt.

Et annet grep jeg gjorde var å unngå å stille spørsmål som ville hente fram slik informasjon. Jeg har brukt flere metoder for å sikre anonymiteten til deltakerne også i etterkant av intervjuene. Etter å ha transkribert datamaterialet ble lydfilen slettet fra lydopptakeren. Jeg har valgt å benytte fiktive navn og anonymisere arbeidsplassene. Dette for å ivareta prinsippet om konfidensialitet som innebærer at deltakerens identitet skal beskyttes (Thagaard, 2018, s. 205). Anonymitet er en form for konfidensialitet som holder deltakernes identitet hemmelig (Saunders et al., 2015). Ettersom det kommer godt fram hva som er deres hovedoppgave vil selve arbeidsplassen være irrelevant og det vil ikke gi konsekvenser for resultatene. Et annet grep jeg har gjort for å bevare deltakernes anonymitet er å skrive alle sitatene på bokmål. Denne endringen løser jeg på en måte som bevarer meningsinnholdet og samtidig endrer uttrykk som kan bidra til identifikasjon.

Ettersom nærliggende alle intervjuene ble gjennomført på nett er det noen særskilte etiske utfordringer å ta hensyn til. Jeg sørget for å ha en trygg intervjusituasjon, der jeg viste ansikt på kamera i tillegg til å bruke rom uten andre til stede. Jeg sørget også for å slette alle samtaler inkludert e-posttråder når intervjuene var ferdig. Allerede i det første steget i rekrutteringsprosessen opplyste jeg deltakerne om at intervjuet kunne foregå digitalt grunnet usikkerhet rundt pandemien. Jeg opplevde den digitale løsningen som uproblematisk fra deltakerens side, både før og under intervjusituasjonen.

3.5 Undersøkelses kvalitet

Ifølge Tjora (2017, s. 231) er pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet gode kriterier for kvaliteten på kvalitativ forskning. Jeg vil derfor avslutte metodekapitlet med å reflektere over undersøkelsens kvalitet i lys av disse begrepene.

3.5.1 Pålitelighet og forskerrollen

Prosjektets pålitelighet, eller reliabilitet, er et kriterium for at forskningen er utført på en troverdig og tillitsvekkende måte (Thagaard, 2018, s. 187). Den detaljerte beskrivelsen av fremgangsmåten i forskningsprosessen gir leseren mulighet til å vurdere kvaliteten trinn for trinn. Bruk av lydopptaker er et aspekt som kan styrke påliteligheten til undersøkelsen,

da deltakernes stemme gjøres synlig og man kan referere til hele dialoger mellom intervjuer og deltaker (Tjora, 2017, s. 237). Forskerens forkunnskap og posisjon er viktig for pålitelighet. Ifølge Thagaard (2018, s. 190) utvikler vi tolkninger av de fenomenene vi studerer, både i relasjon til nye kunnskaper og til egne erfaringer.

Creswell (2014, s. 202) peker på refleksivitet som en kjernekaraktistikk i kvalitativ forskning. Selvrefleksivitet handler om å være bevisst på hvordan forskeren sin bakgrunn kan forme retningen studien tar (Creswell, 2014, s. 186). Creswell (2014, s. 186) trekker fram viktigheten av at forskeren reflekterer over sin personlige bakgrunn, kultur og erfaringer som potensielt kan prege tolkningene. Jeg har vært bevisst på hvordan min personlige interesse har formet studien. Først og fremst har valg av tema og intervju-spørsmål vært preget av dette. Det er vanskelig å unngå at forskeren har egne meninger og oppfatninger i forkant av et intervju. I mitt tilfelle er det medias påvirkning som har hatt størst betydning med tanke på hvem som utfører kriminelle handlinger og hvordan det blir tatt hånd om. Jeg var klar over dette på forhånd, og valgte å bruke det til min fordel fremfor noe som svekket forskningsprosessen. Et eksempel er at jeg bevisst valgte et barnevernkontor på bakgrunn av mine forutinntatte tanker om stedet. Creswell (2014, s. 188) påstår at personlige erfaringer kan gjøre at forskeren lener seg mot bestemte temaer for å finne bevis som støtter sin egen posisjon. Jeg har holdt meg objektiv, og valg av tema og spørsmål har basert seg på det jeg har ønsket å utforske. Videre kan forskerens erfaringer og forkunnskap påvirke hvordan dataene tolkes. Det være seg tanker om temaet.

Creswell (2014, s. 188) mener forskeren danner temaer for å lage gunstige eller ugunstige konklusjoner om innholdet i datamaterialet. Derfor er det nyttig å reflektere rundt hvordan resultater i en studie er preget av hvem forskeren er. I tillegg har jeg et brennende engasjement for ungdomskriminalitet som kan problematisere nøytraliteten til hva jeg ønsker å finne. Ifølge Tjora (2017, s. 235) vil et slikt engasjement kunne betraktes som støy i prosjektet ved at det kan påvirke resultatene. Når det er sagt har dette vært et aspekt jeg fra starten av har vært bevisst på og unngått at det vil gjøre noe med resultatene. Et engasjement for teamet det forskes om kan på en annen side ses på som en fordel. Jeg opplevde at mitt engasjement smittet over på deltakerne i intervju-situasjonen og som et resultat fikk jeg gode svar. På forhånd av intervjuene satt jeg meg inn i hva institusjonene arbeidet med som gjorde at spørsmålene var vinklet til den aktuelle deltakeren. Dette opplevde jeg at ga en positiv virkning på deltakeren ved å gi en følelse av å være viktig, som igjen førte til at samtalene fløt. På en annen side vil for mye kunnskap om det aktuelle temaet på forhånd kunne være en ulempe (Tjora, 2017, s. 236), noe som var merkbart i den grad jeg unnlot å stille spørsmål jeg antok hadde åpenbare svar. Når det er sagt var det mye jeg ikke hadde funnet ut på forhånd, og jeg opplevde både spørsmålene som ble stilt og svarene deltakerne kom med, som relevante for oppgavens problemstilling.

3.5.2 Gyldighet og generalisering

Prosjektets validitet knyttet til resultatene av forskningen og hvordan dataene tolkes. Spørsmål om validitet er spørsmål om de tolkningene vi kommer fram til er gyldige i forhold til den virkeligheten vi har studert (Thagaard, 2018, s. 189). Det at jeg satte kriterier for utvalget er som nevnt med å styrke validiteten i undersøkelsen. Det gjør at dataene i stor grad måler det den skal måle. Jeg finner også at deltakerne gir informasjon som svarer på oppgavens problemstilling, som viser en intern validitet (Leseth & Tellman, 2018, s. 17-18). På en side kan det være at deltakerne hadde som hensikt å fremme arbeidsplassen sin harmonisk, som vil prege svarene og dermed svekke validiteten. På den andre siden

fikk jeg inntrykk av at alle svarene var ærlige og troverdige. Ifølge Tjora (2017, s. 234) er den viktigste kilden til høy gyldighet at forskningen pågår innenfor rammene av faglighet, forankret i relevant annen forskning. Dette har jeg sørget for ved bruk av teori og tidligere forskning på feltet. Redegjørelse av teori og framgangsmåte, viser et samsvar mellom teorien som er valgt og det som undersøkes, som styrker studiens begrepsvaliditet (Leseth & Tellman, 2018, s. 17).

Generaliserbarhet er knyttet til forskningens relevans utover de enheter som faktisk er undersøkt (Tjora, 2017, s. 231). Det er imidlertid en diskusjon om man i det hele tatt kan generalisere i kvalitativ forskning. Gobo (2004) skriver at man utelukkende kan generalisere ved representative utvalg, og med det vil ikke kvalitative studier være generaliserbare. Han argumenterer for at det er vanskelig å finne ut om funnene kan speile hele befolkningen. Han mener den eneste metoden er å evaluere den sosiale utbredelsen til konseptene som studeres. Han snakker om en sosial representativitet i kvalitativ metode, og at man skal observere relasjonen mellom fenomenene som studeres, fremfor å generalisere til en hel befolkning (Gobo, 2004, s. 25-31). Payne og Williams (2005) skriver på den andre siden at kvalitative forskningsmetoder kan produsere en mellomliggende begrenset generalisering. De bruker begrepet moderat generalisering og hevder det kan synliggjøres ved at forskeren reflekterer over hvilke andre settinger funnene kan gjelde for. De poengterer videre at en moderat generalisering kan styrkes av forskerens nøyaktige redegjørelser av tema og ved å begrense påstander til de grunnleggende mønstrene i studien (Payne & Williams, 2005, s. 306).

4 Analyse

Dette kapitelet inneholder en analyse av datamaterialet. Empirien består av ansattes fortellinger om institusjonens arbeid med unge lovbytere. Det er institusjonenes praksis og deres syn på ungdommen som blir analysert. Kapitelet er strukturert med tre hovedtemaer: Det første består av de sosiale kategoriene etnisitet, kjønn og sosial klasse, der jeg ser på hvordan de virker inn på kriminalitet. Det andre temaet omfatter institusjonenes syn på straff og behandling, og hvordan de utfører sin praksis opp mot dette. Her vil jeg se deltakernes fortellinger i lys av teori om velferdsstaten. Det siste temaet omhandler praksisen rundt tilbakeføringen i samfunnet. Her vil metodene som presenteres kobles opp mot tidligere forskning på feltet. Det siste kapitelet vil også inkludere deltakernes utsagn om utfordringer og mangelvarer når det gjelder tilbakeføringsprosessen.

4.1 Den kriminelle karrieren begynner

Jeg vil i det følgende presentere institusjonenes forståelse av hvordan ungdommens kriminelle karriere utvikler seg. Jeg har valgt å overføre betydningen av Becker (1973) sitt begrep om «avvikskarrierer» til «kriminelle karrierer». Alle deltakerne i studien fikk spørsmål om de kunne beskrive en «typisk profil» som de jobber med. Her kom det fram ulike perspektiver på de ansattes forståelse av de ungdomskriminelle. Det som gikk igjen, var at det er unge gutter med minoritetsbakgrunn fra levekårsutsatte hjem. Levekårsutsatte hjem kjennetegnes med lav inntekt, lav utdanning, få sysselsatte, unge som dropper ut, og at en lever under fattigdomsgrensen (Husbanken, 2021). Martin er tidligere lovbytter og jobber i dag i en ideell stiftelse med rus- og kriminalitetsforebyggende arbeid. Med erfaring fra kriminelle miljøer, deler han sin oppfatning av hvordan ungdom ofte påbegynner sin kriminelle karriere:

«Det begynner jo ofte med en veldig kynisk rekruttering, av eldre gutter som har blitt verva sånn selv en gang, og de skjønner at de må bruke de yngre for å kunne tjene penger.» - Martin

Her er det først og fremst tydelig at det er gutter det er snakk om. Det tyder på at rekrutteringsmønsteret er en gjenganger, ettersom de som er eldre har blitt vervet på samme måte. Martin forteller at han stadig hører enkelte ungdom si til de som er under 15 år: «du ikke kommer i fengsel, du kan ikke få straff for det her». Dette viser hvordan alder gjør ungdom attraktive for eldre kriminelle. De eldre unngår fengsel ved å benytte seg av de som er under den kriminelle lavalderen. Denne rekrutteringen kan være et første steg i den kriminelle karrieren. Ifølge Becker (1973) er et neste steg i en avvikskarriere bevegelse inn i organiserte grupper. Dette kan gjenspeile en utvikling i en kriminell karriere med bevegelse inn i en kriminell gjeng. Gjengkriminalitet kan være et eksempel på hvordan gruppestrukturer kan presse noen til å begå lovbrudd (Merton, 1985). Dette blir synlig der eldre ungdom får de yngre til å begå lovbrudd. Morten, som jobber i et ungdomstiltak, som er en behandlingsinstitusjon for barn og unge med utfordrende atferd, omtaler de yngste for løpegutter og trekker fram at de gjør kriminelle tjenester for å oppnå respekt hos de eldre. Det tyder på at de yngste har liten motstandskraft overfor de eldre. Ifølge Aase et al. (2020) kan umiddelbar anerkjennelse veie opp for langsiktige konsekvenser av det man er med på. Dette kan være med å forklare de yngstes deltakelse i kriminelle gjenger.

De yngste ungdommene som er i startfasen av en kriminell karriere omtaler Vegar som «nybegynnere». I likhet med Martin, er Vegar tidligere lovbrøyer og jobber i dag i en ideell stiftelse for barn og unge. Han forteller at det er vanskeligere å jobbe med nybegynnere, enn med de som har vært lenge i kriminelle miljøer. Han trekker fram at dette er en av hovedutfordringene han møter i jobben sin:

«Unge som ikke har kjent litt på det hvordan det kriminelle livet egentlig er, som bare flørter med det. Og at hasj og marihuana har blitt sånn, nei, men det er ikke skadelig i det hele tatt.» - Vegar

De ny-kriminelles holdninger til rus viser en vei inn i kriminalitet. Tidligere forskning viser at tidlig debut med rusmidler gjør veien til atferdsproblemer og kriminalitet kortere (Pedersen, 1998). Det viser hvordan alder henger sammen med en kriminell karriere. De yngste har ikke opplevd et liv i kriminalitet, slik som Vegar, og han mener de er nysgjerrige fremfor redde for hvordan det kan utvikle seg. Slike holdninger som nybegynnerne besitter, viser seg her å være en utfordring når det kommer til å hjelpe ungdommen. Lundeberg (2018) peker på viktigheten av å rehabilitere seg selv, og at hjelpeapparatet ikke er tilstrekkelig for å hjelpe ungdommen. Dette styrker sammenhengen mellom ungdommens negative holdninger og utfordringer i praksisen Vegar forteller om. I Norge er bruk og besittelse av hasj og marihuana lovbrudd (Legemiddeloven, 1994). Det gjør ungdommen til en avviker fra samfunnet, men ikke i kriminelle miljøer som består av likesinnede medlemmer (Becker, 1976). Dette kan gjøre veien inn i kriminalitet kortere, der avstanden til samfunnet er større. Vegar trekker fram rus som en begynnelse på ungdommens kriminelle karriere. Når det er sagt, forutsettes tilgangen på rusmidler av penger. Morten som jobber i ungdomstiltaket, trekker fram hvordan penger ofte er en grunn til at unge havner i kriminelle miljøer:

«For mange er det jo det med raske penger. Det er penger, det er store summer med penger, de kan tjene på å være løpegutt, kjøpe seg dyre ting, og det er forventinger på skolen om at alle skal ha en sånn jakke og det er ganske dyre ting. Hvis familien din aldri har råd til det, så prøver de å finne andre måter å skaffe deg det.» - Morten

Det at ungdom begår kriminelle handlinger for å skaffe seg penger kan vise til at de tilhører en lav sosial klasse. Der ressurssterke ungdom fra de øvre sosiale lag får støtte hjemmefra, må de ressursvake finne egne måter å skaffe penger på. Morten knytter ønsket om å tjene penger til det å nå opp til andres forventinger. De dyre tingene ungdommen ønsker seg kan være statussymboler (Merton, 1985). Det tyder på at for å passe inn med jevnaldrende kreves det spesielle klær som ofte har en høy prislapp. Det Morten forteller tyder på at ressursvake ungdom skaffer seg penger ved å begå lovbrudd. Unge som bryter loven for å skaffe seg statussymboler, som merkeklær, kan samsvare med Merton (1985) sin teori om økonomisk press. Det være seg at de på grunn av manglende ressurser begår lovbrudd. Olav forteller at han har jobbet med ungdom under 16 år som har hatt på seg klær for over 100 000 kroner. Han sier: «det er ofte problemstillinga fra politiet, at man er dårlig kledd, eller at man går med Gucci-kaps til 3000 kroner.» Lidén og Sandbæk (2009) påstår at gjenger utvikler en gruppeidentitet som skal vise at de har tilknytning til gata og at de driver med kriminalitet. Dette kan kobles sammen med at ungdom er opptatt av å erverve seg symbolske uttrykk som klær. Det hevdes at moter i minoritetsmiljøet kan gjøre at ungdom blir mistolket som «ganster», eller med andre ord forbryter (Solhjell et al., 2019).

Kynisk rekruttering, penger og rus har ifølge deltakerne vist seg som kriminelle karrierestartere for ungdom. Analysen viser hvordan de ansatte ser på klasse og fattigdom, sammen med kjønn, alder og samfunnets forventinger, som grunner til at ungdommer

havner i kriminalitet. De følgende delkapitlene vil hver og en ta for seg hvordan institusjonene snakker om etnisitet, kjønn og klasse knyttet til ungdommens kriminelle karrierer.

4.1.1 Minoriteter på gata og nordmenn på fotballbanen

Majoriteten av unge lovbryterne har vist seg å ha en annen etnisk bakgrunn enn norsk (Statistisk sentralbyrå, 2019). Dette gjelder ungdom som er født i et annet land og har kommet til Norge i de senere år, eller som selv er født og oppvokst i Norge, men har utenlandske foreldre. Flere av deltakerne knytter kriminaliteten blant denne gruppen til at de tilhører det lave sosiale lag. Det kommer fram at familiene ofte er fattige og bor trangt. Vegar som er tidligere kriminell, forteller hvordan dette fører til at ungdom ferdes mye i kriminalutsatte områder. Han beskriver en typisk ungdom som møter han på jobb:

«Det er en ungdom med minoritetsbakgrunn [...], far er fraværende, mor er til stede, men har mange barn og ta vare på. Og det er ikke rom for den ungdommen til å ta med andre venner hjem [...] Så det blir da at ungdommen ikke har den arenaen inne, men trekker heller ut på gata, på kveldstid [...] og er da mer eksponert til å bli rekruttert og for å bli tilbudt å tjene penger [...] det er ungdom som har opplevd en del rasisme og har mye sinne i seg.» - Vegar

Der far ikke er til stede og mor har mye ansvar, kan indikere at ungdommen mangler en trygg hjemmearena. Det at ungdommene trekker ut på gata som følge av trang plass hjemme kan vise til en lett vei inn i kriminalitet på grunn av fattigdom. På gata, i det offentlige rom, er det større sjanse for å havne i kriminelle miljøer (Salto & Oslo politidistrikt, 2020). Vegar trekker fram rasisme som en mekanisme i ungdommens kriminelle karriere. Rasisme mot minoritetsgrupper kan indikere at de anses som mindre verdige enn majoriteten i storsamfunnet. Vegar peker på rasisme som en årsak til at enkelte strider imot normene og reglene i samfunnet. Rasisme knyttet til kriminalitet kan peke på hvordan samfunnets strukturer kan presse enkelte til å begå kriminalitet, i samsvar med Merton (1985) sin «strain theory». Diskriminering på bakgrunn av etnisitet pekes også på som en motiverende faktor til å delta i en gjeng (Aase et al., 2020). Det Vegar forteller peker på en svak forankring til familie som en årsak til kriminalitet, og det samme ser ut til å gjelde fritidsaktiviteter og skole. Martin, som er tidligere lovbryter, knytter fattigdom til deltakelse på fritidsaktiviteter:

«Det er mange etnisk norske som spiller fotball, går på langrenn og slalåm, men så merker jeg at minoritetsungdom heller kanskje mer mot kampsport, for de dyreste fritidsaktivitetene, det er ikke alltid at de har mulighet til å delta.» - Martin

Dette viser hvordan minoritetsungdom settes i en marginal posisjon der de ikke kan delta på enkelte samfunnsarenaer på lik linje med norsk ungdom. Det at etnisk norsk ungdom holder på med dyre aktiviteter mens minoritetsungdom driver med kampsport skaper et skille mellom to samfunnsgrupper, som kan indikere et klasseskille i samfunnet. Martin poengterer her at minoritetsungdom driver med kampsport fremfor andre idretter fordi det er billigere. En annen grunn kan knyttes at det i enkelte kulturer ligger en forventning om at guttene skal drive med kampsport (Corneliussen, 2021).

På bakgrunn av det Martin forteller kan det oppstå et skille mellom minoritetsungdom som henger på gata, eller befinner seg i kampsportmiljøet, og norske ungdom som spiller fotball. Olav, som jobber med forebyggende tiltak i barnevernet, sammenligner den kriminelle oppførselen blant etnisk norsk ungdom og ungdom med utenlandsk bakgrunn:

«Det er akkurat samme greia, det er ungdommer som leter etter muligheter, håp og drømmer. Det er bare en annen måte å prate på og en annen væremåte. Det er mer lokalt kulturelt enn at det er tilknyttet til noe etnisitet. Det er mer en fellesskapsgreie, dette med kebabnorsk og den greia der.» - Olav

Olav snakker om hvordan minoritetsungdom både «ligner» og skiller seg fra etnisk norske. Han viser hvordan bakgrunnen for kriminelle handlinger i utgangspunktet er like, men at det er noe lokalt og kulturelt som gjør minoritetene til en særegen gruppe. Måten minoritetsungdom oppfører seg og prater på, knytter Olav til det å være en del av et fellesskap. Bruk av kebabnorsk kan være en måte å leke med fordommer knyttet til det å ha utenlandsk bakgrunn, tilsvarende det Rosten (2017) omtaler som «å leke getto». Vegar forteller om en hendelse der politiet spanet i en utpekt bydel og at «de fleste minoriteter, de med minoritetsbakgrunn ble ransaka.» Dette viser hvordan politiet mistenker minoritetsungdom fremfor etnisk norsk ungdom, som ifølge Solhjell et al. (2019) kan dreie seg om sosiokulturelle uttrykk. Det kan knyttes til begrepet etnisk profilering (Solhjell et al., 2019), der politiet kategoriserer ungdommen som kriminelle etter etnisk opprinnelse. Ifølge Becker fører det å bli tatt i offentligheten at avvikerer stemples og får en ny status. Det være seg i dette tilfelle, status som kriminell. Det kommer fram at utvalgte nabolag utsettes for politikontroll. Det er nabolag som har vært preget av kriminalitet og hvor majoriteten har minoritetsbakgrunn. Politiets metode med å utpeke områder og sette inn strengere kontroll, kan føre til en økende stigmatisering av bydelen. Foucault (1999) hevder vi lever i et panoptisk samfunn hvor det fengselsaktige er allestedsnærværende, som kan eksemplifiseres med slike politikontroller. Politispaning kan ses på som en form for overvåking og kontroll.

Olav trekker fram flere begrensninger som unge med utenlandsk bakgrunn opplever i det norske samfunnet:

«Nordmenn og det norske samfunnet har så innmari sterke normer og regler på hva man forventer og på hvordan man oppfører seg, og fordi at de er litt annerledes i område her [bydel i storbyen], så tikker de ikke nok av de boksene så de får ikke de mulighetene. Og så kan det skape større avstander i form av systemisk rasisme.» - Olav

Olav sin uttalelse peker på at det norske samfunnet har forventninger som minoriteter ikke lever opp til. I lys av hans oppfatning er det er samfunnet som presser minoritetene ut. Han referer til en bydel der ungdommen skiller seg ut fra den øvrige befolkningen. Det ligger en antydning om at individers muligheter begrenses ut ifra område man kommer fra. Olav uttrykker en oppfatning om at det oppstår avstander i samfunnet som følge av systemisk rasisme. Det innebærer rasisme som er innebygd i samfunnsmessige lover eller institusjoner. Dette viser hvordan minoriteter holdes utenfor enkelte samfunnsområder, på bakgrunn av nordmenns holdninger. Når minoriteter presses ut av samfunnet på bakgrunn av norske normer og regler, kan det i lys av Merton (1985) sin teori argumenteres for at kriminalitet utvikles ut ifra en mangel på muligheter. Det kan også ses i lys av det Becker (1973) hevder om at personer i enkelte subkulturer begår upassende handlinger fordi de er uvitende om normene.

4.1.2 Tøffe gutter og usynlige jenter

Kjønn er et element som ser ut til å ha betydning når det kommer til ungdomskriminaliteten. Det å være gutt eller jente har påvirkning på antall og hva slags lovbrudd som begås. Flesteparten av deltakerne referer til «gutt» og «han» når de skal beskrive en typisk profil som møter dem. Dette tyder på at majoriteten av de ungdomskriminelle institusjonene jobber med, er gutter. Dette kan ses i lys av teorien om at kriminalitet står

nærmere gutterollen enn jenterollen i samfunnet (Hauge, 2001). Olav, som jobber forebyggende i barnevernet i en bydel der majoriteten er av utenlandsk opprinnelse, forteller at han jobber med flest gutter:

«Det er gutter som har flere voldssaker på seg. Det har gjerne vært noe slag, eller at man backer uten å utøve, men man er alltid til stede i alle situasjonene [...] de er populære blant vennegjengen, de henger ute hele dagen.» - Olav

Olav peker på at ungdommen utøver vold, og det at enkelte «backer uten å utøve» kan tyde på at ungdommen er del av en gjeng. Slike voldsepisoder Olav beskriver, både ved å utøve og støtte, kan knyttes til en eksisterende machokultur i gjengen. Dette på bakgrunn av at Rosten (2017) omtaler voldsutøvelse som kjernen i «gettolek», som handler om å tøffe seg. Voldsutøvelsen og populariteten kan knyttes til Becker (1973) sin teori om at avvik som en kollektiv handling baserer seg på andres respons. Olav beskriver ungdom som til stadig henger utendørs der det er en økt sjanse for å havne i kriminalitet (Andersen & Seland, 2020). Olav forteller at han i størst grad jobber med gutter med minoritetsbakgrunn. Rosten (2017) påstår at i tilsvarende nabolag, anses jenter som «jenter», mens gutter er «utlendinger». Det at denne gruppen står for de kriminelle handlingene som beskrevet, tydeliggjør hvordan de to sosiale kategoriene, minoritet og gutt, kan henge sammen.

Til tross for at majoriteten er gutter, trekkes jentene inn i bildet. Martin som er tidligere kriminell, forteller at guttene får mest oppmerksomhet i media når det kommer til ungdomskriminaliteten, men at jentene også har en finger med i spillet:

«I media så er det gutter som blir trukket fram hele tiden. De trekker fram at det er gutter helt nede i 12-års alderen. Det som irriterer meg veldig og som media glemmer er at en av grunnene til at disse guttene gjør det [lovbrudd] er for å imponere jenter.» - Martin

Det er guttene som ligger på toppen i statistikken både på antall lovbrudd og straffereaksjoner (Statistisk sentralbyrå, 2021c), men jenter hevdes å ofte være en årsak bak handlingene. Martin sier at jentene «er de som blir invitert med på fest, og de får masse alkohol, narkotika og klær.» Dette viser hvordan jentene blir dratt inn i kriminaliteten. Det tyder på at de ofte er i samme situasjoner som guttene, men likevel står utenfor. I lys av det Martin forteller, er oppmerksomhet fra jenter en motivasjon bak guttenes kriminelle handlinger. På en annen side forteller Karoline, som jobber på en behandlingsinstitusjon for barn og unge, at jenter ofte brukes som lokkemiddel, mens guttene utfører handlingene. Jentene, som noen som skal imponeres eller brukes som lokkemiddel, er i begge tilfellene indirekte involvert i kriminaliteten. Det at jentene indirekte inkluderes på denne måten kan også føre til at de kommer under radaren på rapporterte lovbrudd. Det at guttene i størst grad utfører de kriminelle handlingene gjør at de er gruppen det legges størst merke til. Det Martin og Karoline forteller fra egen praksis er med å utfordre og nyansere mediebildet som er av ungdomskriminaliteten.

4.1.3 Fattigdom eller kriminalitetdom

I likhet med etnisitet og kjønn, viser sosial klasse seg også å ha en innvirkning på ungdomskriminaliteten. De som befinner seg i det nedre sjiktet har dårlig råd og levevilkår. Dette kan være bakgrunnen for at enkelte bedriver kriminalitet. På den andre siden bedriver enkelte i den høyere klasse kriminalitet på grunn av andre årsaker. Flere av ungdommene de ansatte beskriver, bor i bydeler preget av fattigdom. Patrick, som jobber i en kommune med samordning av lokale og forebyggende tiltak mot rus og kriminalitet, forteller hvordan bakgrunn og oppvekst har påvirkning på kriminaliteten:

«Ungdommen kan ha opplevd dramatiske ting i sin oppvekst. Oppe i [bydel] så ser man jo at levekårsindeksene er aktive og det er ikke årsaken til at de gjør kriminalitet, men det er i hvert fall en faktor i livet deres, med trangboddhet og økonomien, familieøkonomien.» - Patrick

Her trekkes det fram hvordan levekårene i den enkelte bydelen kan være med å påvirke kriminaliteten. Levekårsindeksen tar for seg forventet levealder, helse- og utdanningsnivå samt kjøpekraften til husholdningene (FN-sambandet, u.å.). Patrick knytter områder med dårlige levekår til en høy grad av kriminalitet. Maria, som i likhet med Patrick, jobber med samordning av ulike tiltak på kommunalt nivå, viser også hvordan sted påvirker unge lovbrøyttere. Hun forteller at flere av ungdommene kommer fra nabolag som er belastet med sosiale problemer: «Det er nabolag der større deler av nabolaget er arbeidsledig, det er mye sosiale problemer, de [ungdommen] vasser i både narkomane og alkoholikere på vei til skolen.» Slike omstendigheter rundt ungdommen, kan være en drivkraft inn i kriminalitet. Slike områder som Maria beskriver, der kriminaliteten er synlig, kan ha en negativ påvirkning på nabolaget som helhet. Dette kommer tydelig fram i nabolag som Maria beskriver, der de ressurssterke familiene flytter ut:

«Det er de som kunne ha bodd i de områdene og håndtert utfordringene, også lar vi de mest ressursvake bli igjen, som fører til et stigmatisert område og sosiale forskjeller.» - Maria

Det tyder på at de ressurssterke familiene velger å flytte fra området på grunn av utfordringer knyttet til kriminalitet. Det kan være med å skape sosiale forskjeller, særlig mellom ulike bydeler i storbyen. Det at de ressursvake blir igjen i belasta bydeler fører til en opphoping av fattigdom. I samsvar med trangboddhet og dårlig råd driver ungdommen med kriminalitet på gata. Det viser hvordan det å komme fra en bestemt bydel, eller nabolag, kan få negative virkninger på bakgrunn av stigmatisering. Det at de ressursvake blir igjen, kan i lys av Rosten (2017) sin teori, resultere i at enkelte «leker getto» for å håndtere territoriell stigmatisering. Ut ifra teorien kan det sies at ungdom bedriver kriminalitet for å håndtere at de bor i et område som nedvurderes av folk utenfra. Vegar som er tidligere lovbrøytter, viser hvordan en bydel har blitt stigmatisert på bakgrunn av et stort fokus omkring kriminalitet:

«[bydel] er jo et fint sted å bo, men media hauser opp og setter veldig fokus og politi der. Det var visse gjengangere der oppe som var en del av den [kriminelle] gjengen, og da følte mange seg stigmatisert. Til og med ungdom jeg jobba med der oppe, turte ikke å si i jobbintervjuet at de var fra [bydel].» - Vegar

Det Vegar forteller viser hvordan media har en rolle i stigmatisering av enkelte bydeler. Det tyder på at politiet ofte er til stede på bakgrunn av en antagelse om at det foregår kriminalitet. Det kan ses i samsvar med det Solhjell et al. (2019) finner med at det er en økt sjanse for å bli stoppet av politiet i nabolag med høy andel minoriteter. Stigmatiseringen Vegar beskriver, kan tyde på fordommer om at dersom man kommer fra bydelen er man også kriminell. Det blir også tydelig der ungdommer unngår å si til andre at de kommer i fra den bestemte bydelen.

Olav som jobber forebyggende i barnevernet, snakker om forskjeller i årsaker til at ungdom begår lovbrudd:

«Enten er det fattigdommen, eller så er det den kriminalitetdommen. For noen ungdommer er så opptatt av kriminalitet, syntes det er kult og leker gangster-greia, mens andre er mer ungdommer som bare er i et belasta miljø og havner i feil situasjoner fordi det er et belasta miljø dem er i.» - Olav

Det Olav forteller belyser et skille mellom fattige og velstående ungdommer. Det er synlig at de fattige bruker kriminalitet som middel for å oppnå mål. Det kan ses i lys av Merton (1985) som ser på kriminalitet på grunn av splittelse mellom kulturelt definerte mål og sosialt konstruerte midler. Det kan eksemplifiseres med at enkelte ungdommer har et mål om å skaffe seg dyre klær, da det er forventninger til det i samfunnet, som et tidligere sitat har vist til. Midlene for å skaffe seg de symbolske uttrykkene er penger, og som på bakgrunn av fattigdom, skaffes ved kriminelle handlinger. Den andre gruppen derimot, begår kriminalitet på bakgrunn av det Olav omtaler som «kriminalitetdom». Dette kan i motsetningen til fattigdommen, tyde på en ytre motivasjon som handler om å fremstå som kul, og kan knyttes til Merton (1985) sin teori om rolletilpasning. Olav knytter det å «leke ganster» til personlige egenskaper som det å være kul, som igjen kan handle om en lek knyttet til maskulinitet (Rosten, 2017). Olav sin fortelling viser hvordan fattigdom kan være en vei inn i kriminalitet, men også at kriminalitet begås i det høyere sosiale lag. Maria som jobber på det overordnede planet med samordning av tiltak, mener det er like lett for ungdom å begå lovbrudd uavhengig av bakgrunn:

«Jeg vil si det kan være like lett for en gutt som har alt som bor på Ullern, men som er kjempelei av situasjonen sin og søker spenning, til en minoritetsungdom fra Holmlia som lever under fattigdomsgrensen.» - Maria

Dette viser hvordan det kan være andre årsaker enn dårlig råd som gjør at ungdom begår kriminalitet. Maria eksemplifiserer dette med kjedsomhet, som viser hvordan det foreligger ulike forventninger til kriminalitet. I likhet med Olav peker Maria på fattigdom som en årsak til at enkelte begår lovbrudd. Hun knytter minoritet og fattigdom sammen som tyder på en oppfatning av at de sosiale kategoriene hører sammen i ungdommens lovbrudd. Sitatene kan kobles opp mot Merton (1985) sin teori om at fattigdom alene ikke kan forklare kriminalitet, men at det må ses som en helhet. Dette viser hvordan fattigdom eller etnisitet, virker sammen og ikke alene. Kriminaliteten anses som et resultat av en overlapning mellom disse sosiale kategoriene. Alt i alt tyder det på at de ansatte er bevisst at ungdommen har komplekse utfordringer når det kommer til kriminalitet.

4.2 Veien mellom straff og hjelp

Dette kapitlet omfatter metoder mot unge lovbrøyttere i enkelte institusjoner i det norske velferdssystemet. Deltakerne i studien har egne syn på hva som er straff og hjelp ut ifra sin praksis. Enkelte institusjoner jobber i hovedsak med forebyggende arbeid, mens andre jobber med ungdom som har fått en dom og som soner i institusjon. Utgangspunktet er at institusjoner i den norske velferdsstaten skal ses på som hjelpende og ikke straffende (Det kongelige justis- og politidepartement, 2008). Preben snakker om utfordringer knyttet til balansen mellom straff og hjelp:

«Det er det vanskeligste å finne, veien mellom straff og hjelp. Hva er straff og hva er hjelp? [...] Jeg vil nok beskrive noen ting som hjelp, som kanskje andre ville betrakte som straff.» - Preben

Det viser hvordan straffebegrepet defineres på flere måter avhengig av hvem som definerer det. Måten deltakerne beskriver sin institusjonspraksis vil med det avhenge av deres egen tolkning av hva som er hjelp og hva som er straff. Det kan være en utfordring med tanke på utøvelsen av en bestemt praksis, både internt i institusjonen og mellom ansatte og ungdommen. Det kan skape en rollekonflikt, der en ansatt anser noe som straff som andre anser som hjelp. Det kan også gjelde for institusjonen hvis ønsket er å pleie, men det fremtrer som straff. Med spørsmål om hvordan ungdommen reagerer på

metodene som blir brukt, om det oppleves for strengt, svarer Karoline, som er miljøarbeider på en ungdomsinstitusjon:

«Ja, eller ikke nødvendigvis for strengt, men jeg har inntrykk av at de syntes det er vanskelig at vi skal være involvert, for eksempel i å vite hvem venner er og møte på dem. Det opplever jeg at de syntes er litt utfordrende, at de gjerne ikke ønsker.» - Karoline

Dette viser hvordan tiltak som er ment som hjelp kan oppleves som noe strengere for ungdommen. Det at ungdommen ikke ønsker de ansattes involvering kan tyde på en uoverensstemmelse med ungdommen og praksisen som utøves på dem. Karoline opplever kontrollen de ansatte har over ungdommen som utfordrende, som kan gå utover hjelpen som er ment å gi. Nærliggende alle deltakerne forteller at det første tiltaket de setter i verk er å gjennomføre en grundig kartleggingsprosess av ungdommen. Det være seg ulike aspekter ved ungdommen, i tillegg til nettverk som familie, skole og venner. En slik kartlegging kan tyde på et fokus på individualitet. Vegar forteller at de har tre faser i praksisen sin. Den første fasen handler om å gå tidlig inn, allerede i barneskolen, for å formidle og avskrekke de unge ved å fortelle om sin egen fortid som kriminell. Den andre fasen retter seg mot de som allerede har et lite bein innenfor det kriminelle. Her er oppgavene ofte å være til stede i rettsaker og ellers tilrettelegge og følge opp med aktiviteter og familie. Den tredje fasen omfatter de som allerede er tungt inne i kriminelle miljøer og som selv har motivasjon til å ta kontakt når de ønsker å komme seg ut. Dette viser i alt tiltak for å forhindre eller bryte en kriminell karriere hos ungdommen. I likhet med Vegar, benytter Martin seg av egen kriminell erfaring for å hjelpe ungdommen. De er begge eks-kriminelle som hjelper ny-kriminelle, en metode som tidligere har vist å være fordelaktig (Kavanagh og Borrill, 2013). Både Martin og Vegar forteller at bakgrunnen deres gjør det lettere å knytte relasjoner til ungdommen. Vegar forteller at på grunn av sin kriminelle bakgrunn kan han sette et godt eksempel for de unge. Han opplever en tillitt fra ungdommen som er viktig i endringsarbeidet. Martin forteller at han ved å benytte seg av fortiden sin fikk en spesiell forbindelse med ungdommen i det han begynte i jobben. Han forteller hvordan han virket interessant for dem, og at de hørte på han på en annen måte enn de andre som jobbet der. Det Vegar og Martin forteller, viser hvordan ansatte som har vært igjennom en tilnærmet lik situasjon som ungdommen, har en positiv effekt på praksisen.

Vegar forteller at ungdommens forhold på skolen er et aspekt de kartlegger i startfasen. Skolen er en del av det norske velferdssystemet, som i tillegg til å være en arena for læring, skal gi støtte til sårbare grupper (Utdanningsdirektoratet, 2019). Vegar kritiserer metodene som ble brukt da han selv var elev og slet på skolen:

«Jeg ble tatt ut sånn enkeltvis foran alle i klassen, det førte bare til mer mobbing og mye lei seg og sinne hos meg [...] Det kunne vært håndtert på en annen måte. Ikke komme inn i klassen og bare ta meg ut eller at jeg hadde en ekstralærer som bare fulgte meg inne i klassen, for da ble jeg sett på som han dumme [...] når du stigmatiserer en eller flere, da blir det utenforskap med en gang.» - Vegar

Eksempelet viser hvordan velferdsstaten kan anses som et lagdelingssystem (Esping-Andersen, 1990). Metoden Vegar presenterer, skaper en splittelse mellom to ulike grupper i klassen: de som trenger ekstrahjelp og de som ikke trenger det. Skolen og lærerne kan anses som de som skaper reglene, og ved å ta ut enkelte elever av klasserommet, definerer de handlingene som avvikere. Utgangspunktet i det norske velferdssystemet er å hjelpe barn og unge, men metoden med å ta ut en og en kan bidra til sosial ulikhet. Vegar mener det er en stigmatiserende metode som fører til utenforskap. Det kan knyttes til begrepet profilering (European Union Agency for Fundamental Rights, 2011), at barn som har

problemer på skolen blir kategorisert i en egen gruppe. I tillegg til at Vegar uttrykker en mening om at spesialundervisningen kunne vært annerledes på hans tid, forteller han at: «Jeg mangla den samtalen helsesøster skal ha». Dette kan vise til et nytt eksempel, der skolesystemet som skal være en hjelpende hånd (Bourdieu et al., 1993), svikter når det kommer til håndtering av vanskeligstilte barn. Fremfor å beskytte, kan metodene heller forverre situasjonen til ungdommen. Det kan ses i samsvar med det Christie (2004) hevder om at straffemetoder som er ment å beskytte svakerestilte, ender opp med å skade dem. Ut ifra Vegar sine fortellinger kan det tyde på at en bedre innsats tidlig i livet kunne gjort at karrieren hans tok en annen vei enn den kriminelle. Skolesystemet som Vegar beskriver kan ses på som et stratifiseringssystem (Esping-Andersen, 1990). Det er en velferdsinstitusjon som er ment å være støttende, og som skal løse problemer med sosial lagdeling, men som i dette tilfellet heller bidrar til splittelse.

4.2.1 Fengslende institusjoner

Det viser seg å være forskjeller i praksisen og tilnærmingen til straff i de ulike institusjonene i studien. Flere av deltakerne jobber på institusjoner med døgnplasser, hvor rollen er å ivareta ungdommen til alle døgnets tider. Dette gjelder Preben og Hedda som jobber med rusavhengige, og Morten og Karoline som driver en mer generell behandling for unge med utfordrende atferd. Preben forteller at de er en institusjon uten fokus på straff:

«Vi har ikke et straffesyn. Vi tror ikke så mye på straff. Da må vi begynne å definere, hva er straff, og hva er naturlige konsekvenser av valg.» - Preben

Dette viser hvordan ens tolkning av hva straff er kan ha betydning for hvordan institusjonene fremmer sin egen praksis, hvorvidt det er straff eller ikke. Det Preben sier om «naturlige konsekvenser av valg» viser at ved straffbare handlinger, er det naturlig at det forekommer en reaksjon. Slike naturlige konsekvenser av valg kan peke på en «skjult» straffetilnærming. Flere av ungdommene er på institusjon under straffegjennomføringsloven §12. Dette er en lov som tilsier at innsatte i noen tilfeller kan gjennomføre straffen i institusjon (Kriminalomsorgen, u.å.-a). De ulike institusjonene har alt fra 6 måneder til 3 år med behandling. Dette viser til at det alt i alt er en tidkrevende prosess, som i tidligere forskning har vist seg å være avgjørende for ungdommens suksess (Andrews & Eide, 2019). Behandlingstiden i institusjonene varierer med hvilken grad og i hvilket omfang ungdommen trenger hjelp. Det varierer også om ungdommen bor på institusjon eller får oppfølging utenfor. Morten forteller hvordan institusjonen han jobber på kan oppleves som fengselsaktig:

«Noen er her for de har samtykka, på 426, og noen er her på 424 etter vedtak fra fylkesnemnda [...] noen tror kanskje at det er en låst institusjon, at vi har en veldig streng [praksis], nesten sånn fengselsaktig, det er ikke det.» - Morten

Fylkesnemnda plasserer de unge etter vedtak 426 med samtykke eller 424 med tvang. Det vil si at enten er ungdommen plassert på institusjonen frivillig, eller med tvang, som vil gjøre innholdet i behandlingen noe ulikt. De som er der med tvang har ikke bestemt selv at de skal være på institusjon. Viktigheten av frivillighet og motivasjon til å endre seg selv har blitt pekt på gjennom tidligere forskning (Kavanagh & Borrill, 2013; Lundeberg, 2018). Dette er aspekter som vil være fraværende der ungdommen blir ilagt tvang. Morten avviser at de driver en praksis som ligner fengsel. Han forteller de ikke er en låst institusjon, men tidligere studier (Andrews & Eide, 2019) har vist at frihetskrenking i seg selv kan virke straffende, til tross for at gjennomføringen foregår i frihet. Preben, som jobber på

institusjon for unge rusavhengige, forteller at i enkelte tilfeller vil de som ikke går med på frivillig basis likevel bli plassert med tvang.

«De på barnevern kommer med eget samtykke, men da gjerne med en trussel om at hvis du ikke går med dette frivillig så ligger det en fylkesnemndsak her et sted. Så enten blir du med frivillig, eller så lukter det i hvert fall tvang.» - Preben

Dette viser til at ungdommen ikke har noe valg selv om de blir forespurt om å bli plassert frivillig. Det kan vise hvordan institusjonen ønsker å fremstå som en hjelpende hånd (Bourdieu et al., 1993) ved tilbudet om at ungdommen kan gå med frivillig, men at de likevel kan være straffende, med makten de har til å bruke tvang. Flere av de ansatte formidler at ungdommen er nødt til å være på institusjonen og nødt til å følge reglene som er der. Det tyder på en frihetsberøvelse i likhet med det fengselet praktiserer. Det kan tyde på noe fengselsaktig (Foucault, 1999) i form av frihetsberøvelse og innesperring, da de blir plassert mot sin vilje fordi det er noen andre som har bestemt det. Å opprettholde en god døgnstruktur, med innetider og vekking, er rutiner på institusjonene med døgnplasser. Flere forteller også at de skal vite hvor ungdommen er og hvem de er sammen med når de er ute. Karoline som er miljøarbeider på en ungdomsinstitusjon, sier at «Det strengeste er at vi skal vite hvem de skal være sammen med og det er ikke noe strengt.» Det viser hvordan Karoline oppfatter metodene de bruker som milde, fremfor strenge og straffende (Bourdieu et al., 1993). Hun forteller imidlertid at hun opplever at ungdommen syntes det er strengt og vanskelig at de skal være så mye involvert. Det kan knyttes sammen med Mathiesen (1985) sin straffebe grunnelse, der ungdommen får sitt sosiale liv begrenset, og at det er andre som har makt og kontroll over både tid og hvem de er sammen med. I lys av dette kan institusjonenes omtales som et håndhevingsmaskineri (Becker, 1973).

Morten som jobber på en behandlingsinstitusjon for barn og unge, fremmer hvordan de utfører en praksis som avviker fra det fengselsaktige:

«Vi ønsker at de skal kunne operere ute i nærmiljøet på en positiv måte. De har rettigheter til å møte vennene sine, til å være på sosiale medier og alle disse vanlige tingene. Men det kan være perioder hvor vi må inn å begrense det fordi vi må hjelpe dem til å klare å ta gode valg.» - Morten

Praksisen Morten forteller om, avviker fra det Foucault (1999) betegner som «det fengselsaktige», i den grad det ikke er noen form for frihetsberøvelse. Det viser at ungdommene har de samme mulighetene og rettighetene som alle andre når det kommer til de hverdagslige tingene. Når det er sagt viser Morten til at de har en makt til å bestemme over ungdommene ved å begrense sosial kontakt eller bruk av sosiale medier når de ser det er behov. Denne makten de har til å begrense, viser hvordan de kan være et straffende tiltak. Det Morten forteller viser til et paradoks mellom straff og hjelp. Han poengterer at ungdommen på institusjon har like rettigheter som alle andre ungdommer, men at de i perioder må settes inn begrensninger. Dette tyder på en praksis med fokus på hjelp, men som påfører straff i perioder der det er behov. I lys av Becker (1973) sin teori, viser dette hvordan institusjonene kan omtales som moralske entreprenører. Det er institusjonene som lager reglene og straffer dersom ungdommen bryter disse.

I motsetning til de andre deltakerne, jobber Patrick og Maria på det overordnede plan med samordning og koordinering av ulike tiltak. De har ikke direkte kontakt med ungdommen, men er med på å bestemme hvor de skal plasseres dersom det er behov. Patrick uttrykker en mening om at barn og unge bør være på institusjon fremfor i fengsel. Han sier at «barn under 18 år ikke har noe i et fengsel å gjøre, men jeg vet at barn og unge har godt av å være på institusjon». Hans oppfatning er på bakgrunn av arbeidet han har gjort med unge lovbytere. Det viser hvordan han ser på fengsel og institusjon som to enheter som avviker

sterkt fra hverandre. Det kan tyde på at han setter barnets behov foran samfunnets beskyttelse. Patrick trekker også fram hvordan ungdommens frivillighet og motivasjon er avgjørende for at tiltak skal ha en positiv effekt:

«Det er ikke sånn at det bare er quick-fix, nesten alt sånt hjelpeapparat fungerer best til de som klarer å være motiverte for det [...] vi har ikke så god erfaring med tiltak som kan oppleves som påtvunget eller tredd over hodene på dem, det må være ganske god dialog og et godt samspill mellom de som skal endre noe.» - Patrick

Patrick forteller at det ikke finnes noe hurtigløsning på ungdommens problemer, som kan bety at tiltak trenger tid. Han peker på viktigheten av at ungdommen har egenmotivasjon til hjelpen som skal gis. Ifølge Lundeborg (2018) må ungdommen rehabiliteres seg selv, fordi instansene rundt ikke er tilstrekkelig for et endringsarbeid. Det viser hvordan det krever mer enn institusjonsplassering og tiltak for at hjelpen skal virke positivt. Patrick mener det bør være et samspill mellom den som blir hjulpet og den som skal hjelpe. Erfaringene Patrick deler, om negative effekter med tvang, tyder på tiltak der både tid, tillitt og samarbeid har vært fraværende. Patrick snakker også om barnevernets omdømme og hvordan andre opplever dem som påtrengende og tvang. Han forteller at: «barnevernet sliter med å tilby tiltak for man opplever barnevernet litt mer som påtrengende og tvang [...] det er utfordrende og bygge opp tillitt til barnevernets rolle inn i en del miljøer.» Patrick hevder barnevernet har en utfordring når det kommer til andres oppfatning av hvem de er og hva de gjør: «Barnevernet har et tempel eller et omdømme som er utfordrende og de skal på en måte hjelpe, men for mange så er de et mer et onde eller noen som skal straffe.» Dette viser hvordan barnevernet sin praksis sammenlignes med fengselet. Det at barnevernet anses som en straffeinstitusjon gjør det utfordrende å fremstå som en hjelpende og behandlende institusjon som det egentlig er. Det negative omdømme barnevernet har, kan knyttes til en allmennpreventiv virkning. Det at det omtales som et onde tyder på at det har en avskrekkende effekt, som oppfyller et av straffens formål (Mathiesen, 2007).

Vegar og Martin som er tidligere lovbrytere, er i dag ansatt i ulike ideelle organisasjoner. De ideelle organisasjonene har ikke døgnplasser, men oppholdssteder der ungdommen kan komme og gå. Vegar snakker om praksisen de bedriver, og hvilken rolle de har i det store bildet:

«Vi driver ikke med noe form for straff [...] politiet har i oppdrag å beskytte samfunnet og barnevernet har i oppgave å beskytte individet [...] de [ungdommene] havna litt mellom barken og veden [...] og vår oppgave er å følge disse ungdommene, vi er deres primære nærkontakt [...] vi er bindeleddet, vi hjelper dem på veien.» - Vegar

Vegar peker på forskjellene mellom barnevernet og politiet, der barnevernet er en hjelpende funksjon og politiet en straffende funksjon (Bourdieu et al., 1993). Det tyder på at praksisen verken har en rolle lik barnevernet eller politiet, men at de står i en slags mellomposisjon. De tar ikke hånd om ungdommen slik som barnevernet gjør, med institusjonsplassering og tvang. De har heller ingen metoder som er ment for å beskytte samfunnet. De tar vare på ungdommen som har havnet i systemet og tilbyr dem hjelp ut ifra det. Det Vegar forteller viser hvordan de tar over rollen til familien, ved å være primærkontakt. Martin snakker også om praksisen sin som avviker fra en straffetilnærming. På spørsmål om hvordan de håndterer ungdom som gjør kriminelle handlinger mens de er i kontakt med tiltaket, svarer Martin:

«Vi har ikke et sånt ansvar. Hvis det er noe som skjer og vi får vite om det, så vil vi ta kontakt og ta det opp. Men vi blander oss ikke, vi går ikke i veien for politiet, politiet gjør sin jobb.» - Martin

Ifølge Martin er det politiet sin oppgave å håndheve loven når det begås lovbrudd. Det tyder på at deres praksis har en avstand til kontrollørene i samfunnet. Han forteller likevel på at de vil varsle dersom ungdommen gjør noe ulovlig. Det viser hvordan de fraskriver seg oppgaven i å straffe, men at de likevel vil strekke seg etter statens høyre hånd (Bourdieu et al., 1993) i noen tilfeller. Dette viser til en praksis som foregår når ungdommen allerede har begynt en kriminell karriere. På en annen side, bedriver Olav en praksis med fokus på å forhindre en slik karriere. Arbeidsplassen han jobber på er ingen institusjon der ungdommen kan oppholde seg, men han arbeider ute i miljøene. Olav sin rolle går ut på å forebygge kriminalitet. Han deler sine tanker om straff og hva som bør gjøres dersom ungdommen begår lovbrudd mens han har ansvar for dem:

«Jeg tenker på kriminalitet som et symptom på manglende grunnleggende ting. Jeg tenker at hvis du skal få en til å slutte å røyke, så må du jobbe med andre ting [...] jeg stopper ikke på grunn av at de utfører kriminalitet.» - Olav

Olav viser til en forståelse av at ungdommens kriminelle handlinger ikke skjer uten grunn, men på bakgrunn av at de har vansker fra før. Eksempelet med røyk viser hvordan kriminalitetsproblemer er en prosess som både krever tid og arbeid, og ikke noe som kan kuttes ut på dagen. Olav peker på at de driver en praksis som arbeider med aspekter rundt ungdommen fremfor selve lovbruddet. Dette viser til et fokus på hjelp fremfor straff, som også blir tydelig ved at han fortsetter å jobbe med ungdommen selv om de begår lovbrudd.

4.2.2 Straff som hjelper

Til tross for at flere av deltakerne forteller at deres primære oppgave ikke er å straffe, viser enkelte til en forståelse av at det er noen straffemetoder som har en positiv virkning på ungdommen. Olav forteller at han ser: «Det er mange som holder seg på matta på grunn av straffesanksjon.», som synliggjør straffens allmennpreventive effekt (Mathiesen, 2007). Det viser hvordan en frykt for straff kan være nok til å holde seg unna kriminalitet. På denne måten har straffen en avskrekkende effekt. Imidlertid når ungdommen først har begått et lovbrudd, er det opp til domstolen å idømme straff. For aldergruppen 15-17 år er ungdomsfengsel det strengeste (Barneombudet, u.å.). Maria, som jobber på det overordnede plan, forteller at hun opplever fengsel i noen tilfeller som det beste for ungdommen:

«Noe straff som hjelper, som jeg ser hjelper ungdommen. Det har vært noen av disse ungdomsfengslene som ungdommene har blitt satt på der de for første gang får ordentlig hjelp. For der så blir de tatt helt ut av miljøet sitt, de blir plassert på et sted der hvor de må ta imot psykolog, de må følge et opplegg, de må bli kartlagt.»
- Maria

Fengselet er en av institusjonene i samfunnet som har makt til å sette kriminelle bak murer. Maria viser til hvordan denne metoden har gjort at ungdommen blir tatt ut av usunne miljøer. Her blir de fratatt muligheten til å holde kontakt med det negative nettverket de har hatt rundt seg. Maria forteller sin opplevelse om at hjelpen de har forsøkt å gi på institusjonen ikke har vært tilstrekkelig. Det var først når fengselet ble tatt i bruk hun opplevde at ungdommen fikk tatt hånd om problemene sine. Det at ungdommen «må» følge et opplegg ligner et tvangstiltak. Maria mener det er noe straff som hjelper, og snakker om at ungdommen får hjelp i fengslet. Her er det tydelig at det er hjelpen som er det riktige verktøyet, til tross for at fengselet er et straffeapparat. De to ungdomsfengslene vi har i Norge, har i dag en kapasitet på åtte plasser (Kriminalomsorgen, u.å.-b). Det betyr at det kun er åtte ungdommer i hele landet som kan sone straff i fengsel sammen med jevnaldrende. Vegar som selv har vært kriminell, mener det ikke er tilstrekkelig med antall fengselsplasser for unge lovbrøyttere: «Jeg ser at det er behov for flere plasser. Det er flere

av de som trenger en time-out fra miljøene. De begår alvorlige voldshandlinger og er en fare for seg selv og andre.» I likhet med Maria ser han på fengsel som en løsning for å avslutte ungdommens kriminelle karriere. Vegar peker på at fordi ungdommen er farlige, er innesperring et riktig verktøy. Det at de er en fare for seg selv, viser til et behov for at ungdommen overvåkes. Flere av deltakerne uttrykker en mening om at det er for få plasser i de norske ungdomsfengslene. Martin, som i likhet med Vegar er tidligere kriminell, knytter antall fengselsplasser til omfanget av kriminalitet:

«Det som skjer på gata er såpass alvorlig at det kunne vært behov for dobbelt så mange [fengsels] plasser. Så man bruker veldig mye institusjon som et annet virkemiddel, hvor ungdommene også treffer, dessverre, likesinnede. Det er lettere å rømme fra institusjon enn fengsel.» - Martin

Martin peker på at mye av kriminaliteten foregår i det offentlige rom. Det han sier peker på at fengsling er det rette verktøyet for å få ungdommene vekk fra gata og fra den kriminelle tilværelsen. Det kan ut ifra Martin sin fortelling tyde på at alternative institusjoner ikke er strenge nok. Institusjonene hevdes å være for milde i den grad at ungdommene kan være sammen med andre kriminelle. I fengselet er de i større grad isolert (Lohne, 2021). Det lave sikkerhetsnivået i institusjonene kommer til uttrykk der Martin påstår at det er enklere å rømme fra et institusjonsopphold. Alternative institusjoner skiller seg fra fengslet ut ifra sikkerhetsnivået, ved at fengselet blant annet har låste celler. Karoline som er miljøarbeider på en ungdomsinstitusjon, mener det er behov for strengere institusjoner som ligner fengsel:

«Jeg tror ikke at det hadde gjort noe om vi hadde hatt flere fengsler. Men trenger man kalle det ungdomsfengsel? Kan det hete noe annet, men likevel være de samme folka, samme bygningen, samme sikkerheten?» - Karoline

Karoline opplever institusjonspraksisen som «ikke nok hjelp» for ungdommen. Når det er sagt opplever hun at ordet «fengsel» i seg selv er for strengt. Karoline sitt ønske om å unngå bruken av begrepet, tyder på at hun assosierer fengsel med noe skadelig. Karoline uttrykker et behov for strenge straffer for unge lovbytere, ved å utvide ungdomsfengslene. Metoden hun beskriver innebærer de samme straffetiltakene som et fengsel praktiserer. Hun snakker ut ifra egen erfaring fra å jobbe på en institusjon med døgnplasser for ungdom med utfordrende atferd. Karoline uttrykker et ønske om flere alternative institusjoner for unge lovbytere som ikke skal assosieres med fengsel og straff, men ha like høy grad av sikkerhet. Beskrivelsene Karoline gir av en ny alternativ institusjon som i utgangpunktet skal avvike fra fengselet, tyder på at hun mener fengselsmetodene er til hjelp for ungdommen.

4.2.3 Tillitsfulle relasjoner

Det kommer fram at flere av institusjonenes praksiser består av samvær med andre ungdom, og det samme gjelder med de ansatte. Døgninstitusjonene opererer med en såkalt medleverturnus som innebærer at de ansatte er på jobb i flere dager på rad. Morten som jobber på en ungdomsinstitusjon, forteller at de har en slik langtidsturnus som bidrar i å skape en forutsigbarhet for ungdommene. Han knytter ungdommens suksess med den tette oppfølgingen de praktiserer:

«Vi har lang erfaring med at de vi har hatt inne, har vi klart å holde unna stort sett de fleste kriminelle handlinger så lenge de har vært her. Det tror jeg har mye med at vi er så tett på.» - Morten

Dette viser hvordan den tette oppfølgingen de praktiserer, gir ungdommen mindre spillerom til å begå lovbrudd. Det kan indikere at nærhet er en faktor som har positiv

virkning i praksisen. Det Morten forteller kan også tyde på at de ansatte har en viss kontroll over ungdommen. Tillitt viser seg å være et viktig virkemiddel i relasjonene mellom de ansatte og ungdommen. Martin fremmer viktigheten av dette i arbeidet han praktiserer:

«Så pleier vi å si at det vi snakker om det blir mellom oss. Så lenge du ikke planlegger å drepe noen eller skade noen. Den tillitten der, den lojaliteten, den kommer man ganske langt med.» - Martin

Martin forteller at ungdommen er nødt til å oppføre seg på bestemte måter for at en tillitsrelasjon skal kunne oppstå. Her synliggjøres rollen som ansatt som har makt og kontroll over ungdommen, i den grad at dersom ungdommen trår over en grense kan det gis konsekvenser. Det viser hvordan de legger opp til at ungdommen skal ha tillitt og fortrolighet til den ansatte, men at det varsles ved antydninger til ny kriminalitet. Martin forteller hvordan de har en-til-en-samtaler med ungdommen for å opparbeide tillitt og at det virker positivt i arbeidet. Det viser hvordan slike interaksjoner bidrar til å beskytte ungdommen og samfunnet fra kriminelle handlinger. Det er naturlig at ungdommen har en type relasjon til de ansatte som ivaretar dem, men også til politiet dersom de er ute på gata og bedriver kriminalitet. Vegar har selv vært i kontakt med politiet som følge av kriminelle handlinger, og mener relasjonen mellom ungdommen og politiet er for svak. Han opplever at ungdommer er aggressive mot politiet på bakgrunn av dette:

«Dere har ikke noe relasjon til dem. Dere ransaker dem på åpen gate foran venner, foran familien, altså det er hvordan dere går fram, stemmeleie dere bruker, kroppsspråket deres. Alt sånt spiller inn. Om dere er sivile, om dere kommer i full uniform.» - Vegar

Det Vegar beskriver viser til et ujevnt maktforhold mellom politiet og ungdommen. Politiet er en del av velferdsstaten og har en straffende funksjon (Bourdieu et al., 1993). Tidligere forskning (Bulai & Gjellan, 2017) har vist at tillitsrelasjoner er avgjørende for politiets arbeid. Det Vegar forteller kan indikere at politiet selv er grunnen til at ungdommene mangler tillitt. Det være seg måten de kommuniserer på, som kan forklare responsen ungdommen gir. Bruken av uniform og et strengt toneleie bidrar også til å synliggjøre makten politiet har i samfunnet. Når det er sagt forteller Vegar at det er enkelte politi som ungdommen sier å ha et godt forhold til. Han poengterer at dette er politi som møter ungdommen med en pedagogisk framtoning, fremfor et mål om å straffe. Dette eksempelet viser igjen til betydningen av å skape gode relasjoner når det kommer til håndtering av unge lovbytere.

Institusjonenes fokus på relasjoner mellom ansatte og ungdommen tyder på at individualitet er i fokus. Preben som jobber på en institusjon for rusavhengige forteller hvordan de forsøker å jobbe med individualitet samtidig som det er et fokus på at de unge skal delta i sosiale fellesskap:

«Vi må lage individualiteten samtidig som de er en del av et fellesskap. For er det en ting rusavhengighet er, så er det isolasjon, og mangel på tilhørighet. Så vi er nødt til å få dem til å leve i sosiale fellesskap, å begynne å ta i bruk mennesker, for sosial støtte og for regulering av følelser.» - Preben

Preben opplever ensomhet og mangel på tilhørighet som utfordringer de unge lovbytere har. Han indikerer at de bedriver en praksis rettet mot å danne sosiale relasjoner for ungdommen. Preben forteller også at de har årlige samlinger med avdelinger i hele landet og at: «Her ser ungdommer at de er en av hundre, i stedet for en av ti.» Det er et sted som er ment å forene likesinnede og danne fellesskap der ungdommen kan føle tilhørighet. Institusjonen bruker dannelsen av fellesskap som et verktøy for å forebygge ungdommens videre deltakelse i kriminalitet. Det er en metode som tydelig forsøker å forvandle

ungdommen fra å være en «outsider» i storsamfunnet, til å bli en «insider» i et mindre fellesskap (Becker, 1973).

4.3 Å bli kastet til ulvene – tilbakeføring til hva?

Tidligere forskning viser med tall fra 2017 at hele 30 prosent av unge lovbryttere ble registret med nye lovbrudd ett år etter endt straffegjennomføring (Andrews & Eide, 2019). Den høye tilbakefallsprosenten tyder på en svak rehabiliteringspraksis blant straffe-tiltakene. Morten som har erfaring med ulike tiltak, forteller hvordan det kan henge sammen med at ungdommen allerede er etablert i en kriminell tilværelse:

«Man må regne med at det kan være tilbakefall i løpet av året, de [ungdoms-kriminelle] er ganske tungt inne i kriminaliteten og det er ikke lett for dem å hoppe ut av det [...] jeg har veldig tro på det med rehabilitering og [...] jeg ser at jo tidligere vi kommer inn, jo større sjanse er det for å klare å skape en endring som er mer varig.» - Morten

Morten antyder at tilbakefall er vanlig blant unge lovbryttere. Det knyttes til at ungdommen sliter med å komme seg vekk fra kriminaliteten de allerede er innblandet i. Det pekes på at en rehabiliterende praksis gjør at ungdommen unngår å havne i samme kriminelle løpebane som før tiltak ble iverksatt. Morten opplever at tiltak som settes inn tidlig kan forhindre en langvarig kriminell karriere som også hindrer tilbakefall. Det viser at jo tidligere man arbeider med ungdommen, jo mindre etablert er de i kriminaliteten, som vil gjøre en tilbakeføring mindre utsatt for tilbakefall.

4.3.1 Nærmeste exit?

Vegar, som er tidligere kriminell, forteller at han måtte finne veien ut av det kriminelle miljøet på egenhånd. Det viser til en mangel på tilbud eller god nok hjelp. Han etterlyser exit-programmer for ungdom som vil ut av kriminelle gjengmiljøer. Han forteller at «vi blir kontakta, bare jeg alene blir kontakta, av pårørende eller ungdom som vil ut». Det viser et eksisterende behov for økende innsats for å få ungdommer ut av kriminelle miljøer. Det ligger også en antydning til at ansvaret ligger på andre enn ungdommen selv. Morten uttrykker en mening om at «Det er samfunnet sitt ansvar. Vi må hjelpe dem ut av de kriminelle miljøene.» Her er det tydelig at det er samfunnet som skal strekke ut en hjelpende hånd til ungdommen. Karoline peker også i retning av samfunnet og forteller at «av det jeg har erfart så handler det mye om at man ikke føler at man er en del av storsamfunnet. Så jeg tenker at mye av ansvaret ligger der.» Det kan ha en sammenheng med at de unge kriminelle er svakt integrert i samfunnet. Karoline sin oppfatning av ungdommen, peker på at det er samfunnet sitt oppdrag å inkludere de som står utenfor.

Maria, som jobber som på det overordnede plan, forteller hvordan enkelte ungdommer er tilbake i kriminelle miljøer etter et institusjonsopphold:

«For enkelte av dem, så er det den hjelpen de trengte. Men så er det en god håndfull som er tilbake i miljøene de er i, driver med grov vold og kriminalitet.» - Maria

Hun uttrykker en mening om at noen av ungdommene ved å være på institusjon, får tilstrekkelig hjelp til å avstå fra kriminalitet i ettertid. Det Maria forteller kan imidlertid vise at enkelte ikke har fått hjelp nok. Det kan ses i sammenheng med det Preben forteller, om at enkelte ungdommer kommer igjen da de ønsker å få mer av det de har fått på institusjonen. Han jobber på en institusjon for rusavhengige, og det han sier peker på at tiltakene de har, i noen tilfeller har hatt positiv effekt på ungdommen, men vært for lite omfattende.

Morten, som jobber på en behandlingsinstitusjon for ungdom, forteller at de driver en praksis med et fokus på å inkludere familiene:

«Vi må få til å styrke [innsatsen] hjemme hos familiene sånn at de kan klare å håndtere det [situasjonen til ungdommen], og få ungdommen selv til å se at det finnes andre muligheter enn akkurat den [kriminelle] gjengen.» - Morten

Morten forteller at familiene bør styrkes, som kan bety at de i utgangspunktet er svakerestilte. Et trygt hjem gir ungdommen anledning til å være hjemme, fremfor å drive med kriminalitet gata. Her vises det at «svake» hjem kan øke sannsynligheten for gjengdeltakelse. I tillegg peker Morten på en praksis rettet mot å bistå i ungdommenes egne exit. Det viser til et fokus der ungdommen skal forlate det kriminelle miljøet på egen hånd. Det han forteller kan tyde på en praksis som satser på en trygg hjemmebane fremfor en kriminell løpebane. Institusjonen Morten jobber på er plassert i sentrum av storbyen der det meste av kriminaliteten foregår. Han forteller hvordan de forsøker å invitere seg selv inn i nettverket til ungdommen for å prøve å snu det til noe positivt:

«Vi nødt til å ta tak i det nettverket [...] vi involverer oss mye i det [...] å styrke ungdommene til å ta gode valg, selv om de er sammen med noen som gjør kriminelle handlinger [...] Det er ikke sånn at vi nødvendigvis får dem bort fra alt det negative nettverket, for det er mange ganger de vennene de har, men da er det å se på hvordan man kan snu noe av det nettverket til å bli et positivt nettverk.» - Morten

Institusjonens praksis gir ungdommene mulighet til å beholde det nettverket og de relasjonene de allerede har, til tross for at de er involvert i kriminalitet. Det Morten beskriver tyder på at de har en kontroll over ungdommen når det kommer til deres sosiale liv. I den grad kan praksisen påstås å være noe fengselsaktig. Det syntes at de ansatte bevokter ungdommens nettverk, som er en tilsvarende logikk som i fengselet (Foucault, 1999). Morten sin beskrivelse av hvordan institusjonen jobber, viser til et fokus på å at ungdommen skal beholde vennene sine, til tross for den negative påvirkningen, og samtidig avstå fra kriminelle handlinger. Det viser hvordan de vil forsøke å tilbakeføre ungdommen til det miljøet de kom ifra. Morten forteller videre at de allerede fra starten av legger en plan for hvor ungdommen skal videre etter oppholdet på institusjonen:

«Vi må vite på forhånd hvor de skal etterpå. Det skal være bestemt allerede når de kommer hit, hvor de skal etterpå [...] Vi er bare en start på noe som må fortsette. På et år, du rekker ikke å endre personligheten din.» - Morten

Dette viser hvordan de fører en praksis med fokus på tilbakeføring. Morten er tydelig på at oppholdet på institusjonen kun er en begynnelse på et endringsarbeid. Det viser også at behandlingen de driver ikke er ferdig når oppholdet på institusjonen er ferdig. Det viser til en prosess som tar tid og at et år ikke er tilstrekkelig for å få ungdommen til å endre sitt kriminelle atferdsmønster. Karoline som jobber i ungdomstiltaket sammen med Morten, forteller at hva ungdommen trenger og får hjelp med, beror på planen når de er ferdig på institusjonen. Det viser til rehabiliterende tilnærming der tiltakene er ment for at ungdommen skal tilbake til hverdagen sin (Det kongelige justis- og politidepartement, 2008).

4.3.2 Et mageplask ut i samfunnet

Flere av institusjonene forklarer at de ikke har noe oppfølging av de unge i ettertid. Likevel forteller Olav som jobber i barnevernet at han følger opp helt til han ser at ungdommen fungerer godt sosialt, at familie og skole fungerer, at de har fritidsaktiviteter og noe fremtidshåp. Dette viser hvordan han fortsetter praksisen sin til ungdommen er tilbakeført i samfunnet. Preben, som jobber på en institusjon for rusavhengige, forteller at de holder kontakt med ungdommen etter behandlingen, og begrunner det med viktigheten av

relasjonene som er dannet. Han forteller at de har denne type oppfølging i ettertid, men at det går utover den normale driften og uten fortjeneste:

«Vi har så langt vi kan klare det uten å få noe penger for det [...] vi har bare betalt for varme senger [...] hvis dem er borte i to dager er det en kald seng og da vil ikke systemet vårt betale for det.» - Preben

Det Preben forteller viser at midlene de har ikke er tilstrekkelige for å drive godt ettervern. Det at de kun får betalt for sengene som er i bruk, gir et press på å fylle opp plassene. Det viser hvordan mangel på ressurser svekker tilbakeføringsarbeidet. Flere av institusjonene trekker fram økonomi som en stor utfordring og særlig når det gjelder ettervern. Patrick, som jobber høyere opp i systemet med koordinering av tiltak, forteller om nedskjæringer og innstramninger i bydelsøkonomien som preger arbeidet med de unge. Preben peker på slike negative utfall på grunn av ressursmangel i kommunene:

«Det er noen systemulikheter på oss i spesialisthelsetjenesten og kommunenes mulighet, i forhold til økonomi og kapasitet, ressurser og kompetanse, som gjør at det blir litt sånn mageplask-aktig. De kommer fra en ganske intensiv behandlings-hverdag til noe som, er tomt.» - Preben

Her kommer det fram at spesialisthelsetjenesten både har flere ressurser og mer kompetanse enn kommunene. Det kan gjøre at institusjonspraksisene i seg selv er solide, men at det er lett å falle tilbake i kriminaliteten på grunn av dårligere eller mangel på ettervern. Ressursmangelen Preben fremhever, viser at kommunen ikke har gode nok tilbud for dem som skal ut av en institusjon. Mangel på godt ettervern fører til en brå overgang fra institusjonsopphold til hverdagen. Hedda, som er ansatt på samme institusjon som Preben, mener det er kommunenes ansvar å drive med ettervern, men at det er tydelig at de ikke har slike tilbud for rusavhengige. Det viser hvordan tilbakeføringsarbeid er en mangelvare i kommunen. Preben og Hedda mener en av grunnene til gjengangeri er at ungdommen ikke har klart å leve rusfritt da de går fra å ha ingen tilgang på rus på institusjonen, til å nærmest få det servert når de er tilbake i samfunnet igjen. Det viser til at tilgangen på rus har vært ikke-eksisterende på institusjonen, men er lett tilgjengelig etter behandlingen. Preben forteller at de som er ferdig i behandling ofte ender opp i hus med andre som ruser seg. Det tyder på en mangel på kommunale rusfrie boliger. I slike tilfeller vil ungdommen ha rusen på nært hold. I lys av Christie (2004) viser dette hvordan kommunen, som en del av staten, og som ment å beskytte ungdommene, heller gjør skade, med det svake tilbakeføringsarbeidet. Preben peker på viktigheten av godt tilbakeføringsarbeid:

«Hvis vi vil at folk skal få til behandling, så kan vi ikke kaste dem til ulvene etterpå [...] Det vi ser er at mange av dem fortsetter og være kriminelle etter at de har vært nyktre, og så begynner de å ruse seg igjen fordi dem lever i kriminelle miljøer.» - Preben

Preben opplever ettervern som en viktig del av behandlingen og at det som skjer i ettertid er avgjørende for ungdommens suksess. Ungdommen har fått hjelp og tatt avstand fra kriminaliteten på institusjonen, men dårlig ettervern har resultert i tilbakefall. Det viser hvordan veien tilbake til kriminaliteten er kort, i tilfeller der ungdommen ikke har forlatt de kriminelle miljøene.

4.3.3 Nærhet og avstand

Når det kommer til praksis som skal forhindre tilbakefall til kriminalitet, tar deltakerne fra ungdomsinstitusjonen opp en diskusjon hvorvidt tiltakene for ungdom bør være lokalisert på landlige steder, langt bort fra ungdommens hverdagslige miljø og nettverk, eller i byen og i nærheten av der de til vanlig oppholder seg. Karoline forteller at «Litt av poenget er

jo at man skal forsøke å kunne jobbe med ungdommene der de har tenkt å bo videre. Og det er gjerne i byen.» Det er en metode som er ment å forenkle overgangen fra et institusjonsopphold til en normal hverdag. Det viser seg også som en fordel ifølge Lundeberg (2018), ved at arbeid ute i miljøet motvirker faren for å bli institusjonalisert. Med det unngår ungdommen en avstand til samfunnet på utsiden. Lokalisering av tiltak i området der ungdommen bor og oppholder seg, vil forhindre en brå og sårbar overgang. Morten trekker imidlertid fram utfordringer med at de er lokalisert sentralt i storbyen:

«En utfordring er at vi ligger med nærhet til sentrum, nærhet til rusmidler og kriminalitet. [...] For eksempel hvis en ungdom har noe nettverk som de kan holde seg skjult hos, så kan de stikke fra oss og holde seg skjult over ganske lange perioder.» - Morten

Det viser hvordan det kan være utfordrende å gjennomføre behandling dersom ungdommen er i nærheten av miljøet sitt. I tilfellet Morten beskriver, har de rus og kriminalitet på nært hold. Ungdom som stikker av fra institusjonen utfordrer praksisen, og dersom de holder seg skjult vil de ikke få den hjelpen det er ment de skal få. Ved å plassere ungdom på landlige institusjoner gjør beliggenheten at de får begrenset tilgang på rusmidler og kriminalitet. Morten forteller at på bakgrunn av utfordringene knyttet til å lokalisere tiltak i nærheten av ungdommens miljø, er det et behov for landlige tiltak i tillegg. Han mener fordelene med å ta ungdommen ut av miljøet, er at de kan ha fokus på seg selv. Med slike tiltak vil ungdommene få avstand til påvirkninger utenfra, som de kriminelle miljøene. Maria forteller: «når de blir tilbakeført igjen til lokalmiljøet sitt, det er da disse utfordringene iblant kommer tilbake.» Dette tyder på at ungdommen ofte vender tilbake til miljøene de har blitt holdt unna. Det viser hvordan et landlig opphold kan gi utfordringer med tilbakeføringsprosessen. Slike landlige institusjoner har likhetstrekk med det fengselsaktige i den grad de tar avstand til samfunnet (Foucault, 1999). I sum av det Morten og Maria forteller, kan det argumenteres for at et opphold på en landlig institusjon etterfulgt av videre oppfølging i nærmiljøet, kan forenkle tilbakeføringsprosessen for de ungdomskriminelle. Maria, som jobber med samordning av ulike tiltak i kommunen, mener bruk av slike landlige institusjoner alene er negativt for ungdommens tilbakeføring. Hun trekker fram hvordan familiene bør inkluderes i tilbakeføringsarbeidet:

«Det mest gunstige for enkelte familier som lever i veldig belasta nabolag hadde vært at kommunen hadde hjulpet hele familien med å reetablere seg et annet sted, med jobb, større bolig, og et helt annet nettverk rundt seg, enn å bare ta ut en 16-åring og så flytte han på et landlig sted for å så komme tilbake til samme sted.» - Maria

Maria peker på en praksis som fokuserer på forholdene rundt ungdommen, fremfor å ta ungdommen vekk fra miljøet sitt. Maria peker på hvordan det ligger et særegent behov for ungdom i svakerestilte familier og metoden som blir beskrevet vil gi hele familien en ny start. Det å bistå med flytting fra et belastet område gir avstand til kriminalitet. Hjelp i form av å sysselsette foreldrene vil styrke familiens økonomiske situasjon. Tidligere forskning (Alnæs, 2005) har vist at samvær med familien er viktig for å forebygge ny kriminalitet. En slik praksis som Maria beskriver, som inkluderer familien og nettverket rundt, kan gjøre at ungdommen tilbakeføres til et tryggere og sunnere miljø, som igjen hindrer tilbakefall til kriminaliteten.

5 Diskusjon

I det følgende vil jeg presentere og diskutere en sammenfatning av funnene i studien. Som presentert innledningsvis, er oppgavens problemstilling som følgende: «*Hvordan kan vi forstå forholdet mellom straff og hjelp blant institusjoner som tar hånd om unge lovbrøyttere?*»

Delkapitlene er strukturert etter forskningsspørsmålene: 1) Hvordan forstår institusjonene ungdommens kriminelle karriere? 2) Hvilket syn har institusjonene på straff og behandling, og hvilke praksiser anvender de? Og 3) På hvilken måte fungerer tilbakeføringsprosessen?

5.1 Komplekse kriminelle

Institusjonene viser en forståelse av komplekse årsaker og sammenhenger som ligger bak ungdomskriminaliteten. De trekker fram minoritetsgutter med lav sosioøkonomisk status som gjengangere, som viser hvordan de sosiale kategoriene etnisitet, kjønn og klasse henger sammen i forståelsen av kriminalitet. Institusjonene gir en beskrivelse av hvordan ungdommens kriminelle karriere begynner. Her belyser de et synlig skille mellom norske og minoritetsungdom. Fattigdom viser seg å være et sentralt trekk hos minoritetene. Dårlige levekår og trangboddhet beskrives som en av årsakene til at ungdom trekker ut på gata. Dette har vist å øke sannsynligheten for at ungdommen blir rekruttert inn i kriminelle miljøer, da mye av kriminaliteten foregår på gata. Der fattigdom beskrives som en årsak, kan det argumenteres for at en forbedring av levekår, ved å bistå foreldrene i å komme i arbeid og flytte i større bolig, vil virke kriminalitetsforebyggende, som også trekkes fram som gunstige tiltak i analysen.

Institusjonene peker videre på en kynisk rekruttering som fører ungdommen inn i kriminelle miljøer. Det viser seg å være en trend der eldre ungdom benytter seg av yngre for å unngå å bli tatt. I lys av Becker (1973) kan det forklares ved at eldre ungdommer som er avvikere, rekrutterer yngre som er avvikere. Deltakerne forteller at ungdommen ofte begynner med småkriminelle handlinger, som å være løpegutt og tjene de eldre, eller å flørte med rusmidler. Slik avvikende atferd hevdes å være et resultat av kollektive handlinger (Becker, 1973), som kan forklare gjengkriminalitet. Ungdom som blir løpegutter for å tjene penger, belyser fattigdom som årsak. På den andre siden, beskrives «kriminalitetdom» som en årsak til at ungdommen begår lovbrudd. Det forklares med at ungdom som har ressurser i familien, søker spenning i kriminelle miljøer. Til tross for at majoriteten av de ungdomskriminelle har lav sosioøkonomisk status, viser dette hvordan det finnes årsaker utover dette. Det er heller en helhet, slik Merton (1985) antyder. Det samme gjelder i den grad jenter er motivet bak de unges lovbrudd. Der penger knyttes til fattigdom, kan jentemotivet knyttes til kriminalitetdom. Analysen viser at enkelte ungdom begår lovbrudd for å imponere jenter, og for å leke ganster. Dette er måter som tyder på kriminalitetdom som årsak, i den grad de gjør det for andre enn seg selv. Deltakerne i studien belyser en problemstilling der guttene er synlige, og jentene usynlige i kriminalitetsstatistikken. Dette kan ha betydning for institusjonenes praksis i den grad tiltakene strekker seg etter bestemte målgrupper, som anses å stå for de fleste lovbruddene. Som det framkommer i analysen er guttene overrepresentert på institusjonene, som kan tyde på hjelpen ikke strekker ut til jentene.

Et annet tydelig skille mellom norske og minoritetsungdom, er å se der flere av institusjonene, ut ifra samarbeid og erfaring, snakker om politiets arbeid med ungdommen. I likhet med institusjonene, er politiet en del av håndhevingsmaskineriet i samfunnet (Becker, 1973). Analysen viser at ungdommen har dårlige holdninger til politiet, og ifølge (Becker, 1973), kan slike holdninger føre til at politiet i større grad håndhever loven. Imidlertid argumenteres det for at det er politiet sin framtoning, som begrunner ungdommens oppførsel. I samsvar med tidligere forskning (Solhjell et al., 2019), kommer det fram i analysen at politiet stopper og ransaker minoritetsungdommer i større grad enn etnisk norske. En slik praksis viser en marginalisering av gruppen med minoriteter i det norske samfunnet. Politiet som stopper minoritetsungdommer uten grunn for mistanke, tyder på at de har liten tillitt overfor gruppen. Det at kriminalitet dommes forklares som en årsak bak de unges lovbrudd, motsier imidlertid fordommene politiet har overfor minoritetsungdom. Der politiet viser seg å stå i rollen som statens høyre hånd, har institusjonene rollen som den venstre hånden (Bourdieu et al., 1993), som neste diskusjonskapittel vil ta for seg.

I sum viser dette til komplekse og strukturelle årsaker som institusjonene må forholde seg til. Institusjonene oppfatter at sosial ulikhet og overlappende kategorier, slik som etnisitet, kjønn eller klasse, fører ungdommene inn i en kriminell karriere som er vanskelig å forhindre.

5.2 Straffende hjelpetiltak

Utover institusjonenes syn på ungdommen, har praksisen rettet mot de unge kriminelle i de ulike institusjonene vært sentralt. Den norske velferdsstaten viser å ta ansvar over hele befolkningen (Esping-Andersen, 1990). I tilfeller med lovbrudd, griper staten inn når andre institusjoner i samfunnet svikter. Analysen har pekt på skole og familie som slike institusjoner. Dette viser hvordan staten har makt og at institusjonene er en del av velferdssystemet. Institusjonene er en del av håndhevingsmaskineriet i samfunnet (Becker, 1973), i den grad de er en reaksjon på lovbruddene ungdommene begår.

Analysen viser et eksisterende paradoks mellom straff og hjelp. Deltakerne forteller at de praktiserer hjelp i form av behandling, men viser til metoder som virker straffende og fengselsaktige (Foucault, 1999). Det være seg metoder som tvang og tiltak der ansatte har kontroll over ungdommen. I lys av Bourdieu et al. (1993), fremmer institusjonene en praksis som ser ut til å ta rollen som både statens høyre og venstre hånd. På den ene siden arbeider de med å beskytte og ivareta de ungdomskriminelle, mens på den andre siden tar de styring og utøver disiplinerende funksjoner. I rollen som statens venstre hånd, presenterer institusjonene tiltak som skal hjelpe ungdommen. Det være seg forebyggende arbeid og oppfølging når det gjelder hverdagslige aktiviteter, inkludert familie og nettverk. Institusjonene er åpne til samfunnet utenfor, som avviker fra fengselet. Det viser seg i den grad ungdommene kan leve som sine jevnaldrende, ved å gå på skole, treffe venner og ha tilgang til sosiale medier. Avhengig av hvilket tilbud de ulike institusjonene tilbyr, har ungdommene både en nærhet og avstand til samfunnet. De har nærhet i den grad de er frie til å bevege seg i miljøet sitt, og avstand i tilfellene institusjonene kommer inn og begrenser både tid og sted. Analysen belyser paradokset mellom hjelp og straff, og et paradoks mellom motivasjon og tvang. Motivasjon hevdes å være en avgjørende faktor for ungdommens suksess, men samtidig forteller deltakerne at de har makt til å utøve kontroll når det trengs. Ungdommene er «frie», men likevel underlagt tvang. Dette tyder på en uoverensstemmelse mellom det institusjonene sier og gjør.

Enkelte av institusjonene viser seg som disiplinerende funksjoner ved å ta kontroll over ungdommens sosiale liv, med innetider og tvangsopphold. Dette er tiltak som viser til en form for frihetsberøvelse, som i lys av Foucault (1999) kan hevdes å ligne det fengselsaktige. Enkelte av institusjonene har pekt på at slike inngripende tiltak, hadde vært en bedre løsning for ungdommen. Til tross for at de hevder å avstå fra en fengselsaktig praksis, ser enkelte på fengselet som et effektivt virkemiddel. Dette gjelder først og fremst sikkerhetsnivået. Argumentene her er at institusjonene er for milde i den grad ungdommen treffer likesinnede og lettere kan rømme. Når det er sagt belyser flere et positiv aspekt med at ungdommene kan treffe andre, for å føle tilhørighet og være en del av et fellesskap. Det hevdes at fengselet har en fordel av å kunne pålegge innsatte strenge tiltak. Dette viser hvordan fengselet i større grad enn institusjonene, har makt og kan ta kontroll over ungdommen. Argumentene for å fengsle ungdommene, viser en tydelig forskjell mellom institusjonenes og fengselets praksis. Det belyser imidlertid paradokset mellom hjelp og straff, i det ungdommen hevdes å få hjelp i fengselet.

Alt i alt viser institusjonene å praktisere en tidkrevende behandling med en tidlig kartlegging og et fokus på individualitet. Stortingsmelding nr. 37 (Det kongelige justis- og politidepartementet, 2008) fremmer miljøarbeid som en nyttig arbeidsform for å blant annet skape troverdige relasjoner. Funnene mine viser en sammenheng mellom tett oppfølging og ungdom som avstår fra kriminelle handlinger under institusjonsoppholdet. Ifølge Becker (1973) blir avvik til i interaksjonen mellom den som utfører en handling og den som responderer på det. Med dette synet eksisterer avvik først når straffen blir iverksatt eller når institusjonene kommer på banen. Ut ifra teorien kan det diskuteres hvorvidt institusjonenes praksis hjelper eller skader ungdommen. Ifølge Mathiesen (2007) er de som straffes i utgangspunktet svakerestilte individer, og derfor kan stilles spørsmål om tiltak som ligner det fengselsaktige (Foucault, 1999), vil gjøre vondt verre. På den andre siden, kan tiltak som utelukkende har fokus på hjelp, tenkes å heller beskytte ungdommen. Dette viser institusjonene ved å gi støtte til familiene, skolegang, og beskytte ungdommen fra kriminelle miljøer. Når det er sagt viser institusjonene til straffende hjelpetiltak, som er ment å hjelpe, men som ligner straff.

5.3 Tilbake til fremtiden

Det siste aspektet i oppgaven har vært å undersøke hvordan institusjonene jobber med ungdommenes overgang til friheten. Analysen peker på at hva ungdommen tilbakeføres til er avgjørende for suksessen av institusjonsoppholdet. Esping-Andersen (1990) trekker fram at i velferdsstater tilsvarende den norske, står sosiale statsborgerskap sterkere enn klasse-posisjon. Dette viser betydningen av å føle seg inkludert i samfunnet man lever i. Slike sosiale statsborgerskap vil sikre innbyggernes rettigheter til velferdstjenestene, som for lovbrøtere inkluderer institusjonsopphold og ettervern. Flere av deltakerne mener kommunene svikter når det kommer til oppfølging etter institusjonsopphold, som har ført til at ungdommen faller tilbake i kriminaliteten og går nye runder gjennom systemet. Et eksempel som kommer fram er der ungdom har holdt seg rusfrie på institusjonen, men tilbakeføres til boliger med andre som ruser seg, som resulterer i tilbakefall. Flere av deltakerne peker på få ressurser og dårlig økonomi som grunner for en mislykket tilbakeføring. Det er tydelig at en styrket innsats på det kommunale nivå kan hindre at ungdommen faller tilbake i en kriminell løpebane.

Analysen har vist til en positiv effekt av rehabiliteringsarbeid med eks-kriminelle. Metoden eks-kriminelle hjelper ny-kriminelle viser at ungdommen kan få en positiv karriere-

utvikling, utover den kriminelle. Lundeberg (2018, s. 140) viser hvordan det å lykkes med å etablere sosiale bånd virker kriminalitetsforebyggende. Dette har vist seg å gjelde for institusjonenes praksiser. Som det kommer frem i analysen, knytter de eks-kriminelle sosiale bånd med ungdommen på en annen måte enn de gjør med andre ansatte. Tillitsrelasjoner trekkes fram som viktig i praksisen til institusjonene. En tillitt til de ansatte kan reflektere en tillitt til systemet. Videre belyser analysen et behov for exit-programmer for de som vil ut av kriminelle miljøer og peker på viktigheten av at ungdommen får en «time-out». En slik time-out vil skape en avstand til de kriminelle miljøene. Plasseringer på landlig institusjoner versus opphold i byen, drøftes som alternativer for de unge lovbyrterne. Et landlig opphold kan være en slik time-out som gjør det enklere for ungdommen å komme seg ut av det kriminelle miljøet. På den andre siden skal ungdommen ofte tilbake der de kom i fra og nettverket de har fra før er ofte de vennene de har. Med bakgrunn i teorien og analysen, kan en diskusjon av en kombinasjon av de ulike tiltakene med landlig og sentralt opphold, være fruktbar. Det være seg å plassere ungdommene med avstand til miljøet og de negative påvirkninger utenfra, for å videre drive tilbakeføringsarbeid i omgivelsene de skal fortsette å bo i. Dette kan argumenteres ut ifra Lundeberg (2018) sin teori om at brobyggende omgivelser til samfunnet virker positivt. En slik gradvis tilbakeføring til samfunnet kan gi ungdommen en oppgraderende moralsk karriere (Lundeberg, 2018), fremfor en kriminell karriere.

Institusjonene peker i alt på en svekket tilbakeføringsprosess når det kommer til å hjelpe ungdommen ut i friheten, og tilbake i samfunnet. Målet til institusjonene har vært tydelig hele veien; ungdommen skal tilbake til en fremtid uten kriminalitet. Her belyser de imidlertid vanskeligheter med å avslutte ungdommens kriminelle karriere.

6 Avslutning

I oppgavens avsluttende kapittel vil jeg foreta en konklusjon samt belyse prosjektets bidrag til forskningsfeltet. Fokuset i oppgaven har vært å besvare følgende hovedproblemstilling: «*Hvordan kan vi forstå forholdet mellom straff og hjelp blant institusjoner som tar hånd om unge lovbrøyttere?*». Jeg vil også trekke fram tittelen på oppgaven «*straff nok, eller nok hjelp?*» for å komme med avsluttende bemerkninger rundt institusjonenes praksis.

6.1 Konklusjon

Jeg har gjennomført en kritisk studie av den norske velferdsstaten, som innebærer praksisen til institusjoner som tar hånd om unge lovbrøyttere i aldersgruppen 15-17 år. Institusjonene fremmer en praksis som på en side er pleiende, og som på den andre siden virker straffende med tiltak som ligner det fengselsaktige (Foucault, 1999). Institusjonsopphold er et alternativ til fengsel, som ifølge Det kongelige justis- og politidepartement (2008, s. 20) skal hjelpe barn, fremfor å beskytte samfunnet. Bakgrunnen for dilemmaet om straff nok, eller nok hjelp, er at politiet ønsker ungdommene i fengsel, mens barneombudet står sterkt imot innesperring av denne målgruppen (Skogstrøm, 2019; Stolt-Nielsen, 2018).

Institusjonenes praksis viser til en vei mellom straff og hjelp. De beskriver ungdom med komplekse utfordringer som årsak til den kriminelle karrieren. Det innebærer at de sosiale kategoriene som analysen presenterer: etnisitet, kjønn og klasse, virker sammen, både før og under et institusjonsopphold. Veien inn i kriminaliteten har vist seg fra flere aspekter. Begrepene «fattigdom» og «kriminalitetdom» har blitt trukket fram som kriminalitetens årsaker, i sammenheng med ungdommenes sosioøkonomiske status og minoritetsbakgrunn. Institusjonene jobber både forebyggende og rehabiliterende, og viser med en pleiende funksjon å ta rollen som statens venstre hånd (Bourdieu et al., 1993). På den andre siden, belyses strenge tiltak som tvang og begrensninger av tid og sosial kontakt. Slike praksiser har blitt sammenlignet med det fengselsaktige, i lys av Foucault (1999). Straffen som påføres ungdommen ved institusjonsplassering er i form av å fjerne de fysisk fra kriminelle miljøer og gi dem en time-out. Det vil også være en form for samfunnsbeskyttelse, i den grad de tas vekk fra samfunnet. Det viser i alt til at institusjonene kan fungere som en straffende funksjon, og tar dermed rollen som statens høyre hånd (Bourdieu, et al., 1993). I lys av funnene har ungdommen på institusjonene behov for disiplin, men ingen fullstendig frihetsberøvelse. Ungdommens motivasjon er avgjørende, og en positiv effekt har vist seg der institusjonene jobber med miljøet de skal tilbakeføres i. Funnene i studien peker på et alternativ til straff for unge lovbrøyttere. Med grunn i fengselet og barnevernet sitt negative omdømme, foreslås en plass som ikke kalles fengsel eller barnevern, men som er en balanse mellom straff og hjelp for ungdom som begår lovbrudd.

Institusjonene har pekt på systemutfordringer når det kommer til tilbakeføringen av de unge lovbrøytterne. Flere belyser en mangel på godt ettervern for å hindre ny kriminalitet. Barneombud Inga Bejer, uttrykker et behov for en koordinator for de ulike instansene som kan hjelpe ungdommene tidsnok (Stolt-Nielsen, 2021). I lys av mine funn er det tydelig at

det mangler en helhet, som inkluderer både forebygging og ettervern. Det tyder derfor på at institusjonenes praksis er straff nok, men ikke nok hjelp.

6.2 Prosjektets bidrag til forskningsfeltet

Dette prosjektet er et empirisk bidrag til dagens straffedebatt om straffereaksjoner for unge lovbyggere. Prosjektet kan være et innspill til en faglig diskusjon omkring straff og hjelp i sosiologien. Funnene i oppgaven begrenser seg til utvalgte institusjoner, i en utvalgt norsk storby. De er preget av opplevelsene til de ansatte på institusjonene, i tillegg til mine tolkninger. Det kan likevel argumenteres for at funnene vil være gyldige i andre kontekster, som lignende institusjoner andre steder i landet, eller andre institusjoner i tilsvarende byer. Selv om spesifikke institusjoner er studert i denne oppgaven, vil andre institusjoner innenfor det samme systemet være underlagt tilsvarende lover, politiske føringer og rammer.

Opgavens hovedfunn viser en straffende hjelpepraksis blant institusjonene. Det vil imidlertid være andre veier å gå med utgangspunkt i dette prosjektet. En alternativ innfallsvinkel er å studere ungdommens egne opplevelser av systemet. Utover institusjonenes opplevelse av ungdommen, vil en kunne studere ungdommens egne synsvinkler. Det samme gjelder tiltakene som inngår i tilbakeføringsprosessen. Mine funn har vist at jenter er usynlige i ungdomskriminaliteten som gjør det til et interessant tema for videre forskning.

I henhold til rusreformen, presenteres et argument mot straff, der rusavhengige unngår å søke hjelp i frykt for å bli straffet (Røgeberg & Pedersen, 2021). Dette er et tema for videre diskusjon, hvorvidt straff kan hindre unge lovbyggere i å søke hjelp. Mine funn presenterer videre en idé om en ny, alternativ institusjon til fengsel og barnevern. Et slikt tiltak vil være et interessant tema for videre forskning, når det kommer til straffepraksiser som skal være for barnets beste (Barnekonvensjonen, 1989).

Litteraturliste

- Adler, Patricia A. & Adler, Peter. (2000). *Constructions of deviance: Social Power, Context, and Interaction* (3. utg.). Wadsworth.
- Alhojailan, Mohammed Ibrahim. (2012). Thematic analysis: A critical review of its process and evaluation. *West East Journal of Social Sciences*, 1(1).
https://faculty.ksu.edu.sa/sites/default/files/ta_thematic_analysis_dr_mohammed_alhojailan.pdf
- Alnæs, Øyvind. (2005). *Fengsel – forbryterskole eller rehabiliteringsanstalt? Slik de innsatte opplever det* [Universitetet i Oslo]. Oslo. https://krus.brage.unit.no/krus-xmlui/bitstream/handle/11250/160631/smaaskrift_1-2006.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Alvesson, Mats & Kärreman, Dan. (2011). *Qualitative Research and Theory Development: Mystery as Method*. SAGE Publications.
<https://methods.sagepub.com/book/qualitative-research-and-theory-development>
- Andersen, Patrick Lie & Seland, Idunn. (2020). Hva kjennetegner ungdom som går på norske fritidsklubber og ungdomshus? *Nordisk tidsskrift for ungdomsforskning*, 1.
<https://utdanningsforskning.no/artikler/2020/hva-kjennetegner-ungdom-som-gar-pa-norske-fritidsklubber-og-ungdomshus/>
- Andrews, Therese & Eide, Ann Kristin. (2019). Mellom hjelp og straff - fungerer nye straffereaksjoner for ungdommer etter intensjonen? *Nordlandsforskning*, 19(2).
<https://nforsk.brage.unit.no/nforsk-xmlui/bitstream/handle/11250/2611062/NF-rapport%2b2-2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Atkinson, Paul. (2014). *For Ethnography*. SAGE Publications Ltd.
- Barker, Vanessa. (2013). Nordic Exceptionalism revisited: Explaining the paradox of a Janus-faced penal regime. *Theoretical Criminology*, 17(1).
https://www.researchgate.net/publication/258192101_Nordic_Exceptionalism_revisited_Explaining_the_paradox_of_a_Janus-faced_penal_regime
- Barnekonvensjonen. (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter: Vedtatt av De Forente Nasjoner den 20. november 1989, ratifisert av Norge den 8. januar 1991* Barne- og familiedepartementet.
- Barneombudet. (u.å.). *Kriminalitet og straff*. <https://www.barneombudet.no/for-barn-og-unge/dine-rettigheter/kriminalitet-og-straff>
- Barstad, Anders & Sandvik, Lene. (2015). Deltaking, støtte, tillit og tilhørighet: En analyse av ulikhet i sosiale relasjoner med utgangspunkt i levekårsundersøkelsene. 12.
- Becker, Howard S. (1973). *Outsiders: studies in the sociology of deviance*. Free Press.
- Berlin, Anita, Koski-Karell, Victoria, Page, Kathleen R. & Polk, Sarah. (2019). The Right and Left Hands of the State — Two Patients at Risk of Deportation. *The New England Journal of Medicine*, 381(3), 197-201.
<https://www.nejm.org/doi/pdf/10.1056/NEJMp1811607?articleTools=true>
- Bourdieu, Pierre, Accardo, Alain, Balazs, Gabrielle, Beaud, Stéphane, Bonvin, Francois, Bourdieu, Emmanuel, Bourgois, Philippe, Broccolichi, Sylvain, Champagne, Patrick, Christin, Rosine, Faguer, Jean-Pierre, Garcia, Sandrine, Lenoir, Remi, Euvrard, Francoise C, Michel Pialoux, Pinto, Louis, Podalydes, Denis, Sayad, Abdelmalek, Charles Soulie & Wacquant, Loïc J. D. (1993). *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society* (P. P. Ferguson, S. Emanuel, J. Johnson & S. T. Waryn, Overs.). Stanford University Press.
- Bulai, Eva Marie & Gjellan, Marit. (2017, 29. september). Lav tillit til politiet blant innvandrerdømt. *NRK*. <https://www.nrk.no/norge/lav-tillit-til-politiet-blant-innvandrerdømt-1.13710856>
- Christie, Nils. (2004). *En passende mengde kriminalitet*. Universitetsforlaget.

- Corneliussen, Alexander Juhl. (2021). *Idrett som integrasjonsarena: Betydninger av idrettsdeltagelse blant mannlige flyktninger* [Masteroppgave i idrettsvitenskap, Universitetet i Tromsø]. UiT Munin.
<https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/21490/thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Creswell, John W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative & Mixed Methods Approaches* (4. utg.). SAGE Publications.
- Det kongelige justis- og politidepartement. (2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn* (St.meld. nr. 37).
<https://www.regjeringen.no/contentassets/d064fb36995b4da8a23f858c38ddb5f5/no/pdfs/stm200720080037000dddpdfs.pdf>
- Esping-Andersen, Gøsta. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity Press.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2011). *Mod et mere effektivt politiarbejde: forståelse og forebyggelse af diskriminerende etnisk profilering: en vejledning*. Den Europæiske Unions Publikationskontor.
<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b7cb7c64-e2c8-41a6-8b64-e4eaa98e46fa>
- FN-sambandet. (u.å.). *HDI - indeks for menneskelig utvikling*.
<https://www.fn.no/Statistikk/hdi-menneskelig-utvikling>
- Foucault, Michel. (1999). *Overvåkning og straff* (D. Østerberg, Overs.; 3. utg.). Gyldendal Akademisk.
- Fransson, Elisabeth, Hammerlin, Yngve & Skotte, Sven-Erik. (2019). *Barn skal ikke i fengsel ... men noen barn må ..* Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter.
<https://krus.brage.unit.no/krus-xmlui/bitstream/handle/11250/2629421/Elisabeth2.pdf?sequence=6&isAllowed=y>
- Gobo, Giampietro. (2004). Sampling, Representativeness and Generalizability: In: Qualitative Research Practice. I C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium & D. Silverman (Red.), *Qualitative research practice*. SAGE Publications Ltd.
<https://dx.doi.org/10.4135/9781848608191>
- Goffman, Alice. (2015). *On the Run: Fugitive Life in an American City*. University of Chicago Press.
- Hauge, Ragnar. (2001). *Kriminalitetens årsaker* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Husbanken. (2021, 27. april). *Områdesatsing*. <https://www.husbanken.no/boligsosialt-arbeid/omradesatsing/>
- Jacobsen, Nina Bergset. (2016). *Disiplineringsmekanismer i det norske straffesystemet* [Master]. <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/2436420/Jacobsen%2c%20Nina%20Bergset.pdf?squence=1&isAllowed=y>
- Kavanagh, Laura & Borrill, Jo. (2013). Exploring the experiences of ex-offender mentors. *The Journal of Community and Criminal Justice*, 60(4), 400-414.
<https://doi.org/10.1177/0264550513502247>
- Kolloen, Thea. (2017). *Makt, frihet og identitet i et norsk høysikkerhetsfengsel* [Master]. <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/2454343/Kolloen%2c%20Thea.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kriminalomsorgen. (2021, 22. februar). *Arbeid og utdanning*. <https://xn--tilbakefring-2jb.no/utdanning-og-jobb/>
- Kriminalomsorgen. (u.å.-a). *Straff i institusjon*. Kriminalomsorgsdirektoratet.
<https://www.kriminalomsorgen.no/straff-i-institusjon.518721.no.html>
- Kriminalomsorgen. (u.å.-b). *Ungdomsfengsel*.
<https://www.kriminalomsorgen.no/ungdomsfengsel.535454.no.html>
- Langelid, Torfinn. (2015). *Bot og betring? Fengselsundervisninga si historie i Noreg*. Cappelen Damm Akademisk.
- Legemiddeloven. (1994). *Lov om legemidler* (LOV-1992-12-04-132). Lovdata.
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-12-04-132/KAPITTEL_11#%C2%A731
- Leseth, Anne Birgitte & Tellman, Silje Maria. (2018). *Hvordan lese kvalitativ forskning?* (2. utg.). Cappelen Damm Akademisk.

- Lidén, Hilde & Sandbæk, Miriam Latif. (2009). *Ungdomsgjenger - en kunnskapsstatus*. Institutt for samfunnsforskning. https://www.bufdir.no/globalassets/global/nbbf/ungdom/liden_latif_sandbaek_ungdomsgjenger_en_kunnskapsstatus.pdf
- Lohne, Jenny-Linn. (2021, 12. februar). Over dobbelt så mye isolasjon i dette ungdomsfengselet. VG. <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/Vq4ggr/over-dobbelt-saa-mye-isolasjon-i-dette-ungdomsfengselet>
- Lund, Eirik. (2020, 20. januar). *Bærekraftige velferdstjenester: Om forholdet mellom universelle og selektive velferdsordninger*. Utdanningsforbundet. <https://www.utdanningsforbundet.no/var-politikk/publikasjoner/2020/barekraftige-velferdstjenester.-om-forholdet-mellom-universelle-og-selektive-velferdsordninger/>
- Lundeberg, Ingrid Rindal. (2018). Myten om fengselspinen. I K. Christensen & L. J. Syltevik (Red.), *Myter om velferd og velferdsstaten*. Cappelen Damm Akademisk.
- Maguire, Moira & Delahunt, Brid. (2017). Doing a Thematic Analysis: A Practical, Step-by-Step Guide for Learning and Teaching Scholars. *Dundalk Institute of Technology*, 9(3). <https://ojs.aishe.org/index.php/aishe-j/article/view/335>
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and social class: and other essays* The University Press. http://www.jura.uni-bielefeld.de/lehrstuehle/davy/wustldata/1950_Marshall_Citizenship_and_Social_Class_OCR.pdf
- Mathiesen, Thomas. (2007). *Kan fengsel forsvares?* (3. utg.). Pax.
- Merton, Robert. (1985). *Sosial struktur og anomie* (C. Aamodt & J. A. Hammersgård, Overs.). Institutt for kriminologi og strafferett. (Opprinnelig utgitt 1938)
- Payne, Geoff & Williams, Malcolm. (2005). Generalization in Qualitative Research. *Sociology*, 39(2), 295-314.
- Pedersen, Willy. (1998). Tidlig debut: Farlig opptakt. *Forebygging.no*. <https://www.forebygging.no/Artikler/2007-1998/BitterSott---utdrag-av-boka-og-videointroduksjon/Tidlig-debut-Farlig-opptakt/>
- Pratt, John. (2008). Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess: Part I: The Nature and Roots of Scandinavian Exceptionalism. *British journal of criminology*, 48(2), 119-137. <https://doi.org/10.1093/bjc/azm072>
- Rosten, Monika Grønli. (2017). Territoriell stigmatisering og gutter som «leker getto» i Groruddalen. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 1(1), 53-70. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2017-01-04>
- Rye, Johan Fredrik & Lundeberg, Ingrid Rindal (Red.). (2018). *Fengslende sosiologi: Makt, straff og identitet i Tronheims fengsler* Cappelen Damm Akademisk.
- Røgeberg, Ole & Pedersen, Willy. (2021). Hjelpesøkende atferd blant brukere av illegale rusmidler. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 9. <https://tidsskriftet.no/2021/05/originalartikkel/hjelpesokende-atferd-blant-brukere-av-illegale-rusmidler>
- Salto & Oslo politidistrikt. (2020). *Barne- og ungdomskriminaliteten i Oslo*. https://ee20554c-e429-49b7-b318-27e3b5cb01b9.filesusr.com/ugd/04b548_ec80114fc3d44239b25e016853a132a2.pdf
- Saunders, Benjamin, Kitzinger, Jenny & Kitzinger, Celia. (2015). Anonymising interview data: challenges and compromise in practice *Qualitative Research*, 15(5). <https://doi.org/10.1177/1468794114550439>
- Skogstrøm, Lene. (2019, 09. mai). Barneombudet: Å sperre ungdom inne får ikke ned ungdomskriminaliteten. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/norge/i/3JRvKM/barneombudet-aa-sperre-ungdom-inne-faar-ikke-ned-ungdomskriminalitete>
- Sohlberg, Peter & Sohlberg, Britt-Marie. (2014). *Kunnskapens former: vetenskapsteori och forskningsmetod*. Liber.
- Solhjell, Randi, Saarikkomäki, Elsa, Haller, Mie Birk, Wästerfors, David & Kolind, Torstein. (2019). We are Seen as a Threat: Police Stops of Young Ethnic Minorities in the

- Nordic Countries. *Critical Criminology*, 27, 347–361.
<https://doi.org/10.1007/s10612-018-9408-9>
- Statistisk sentralbyrå. (2019, 03. september). *Mer detaljerte tall for siktede med innvandrerbakgrunn*. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/mer-detaljerte-tall-for-siktede-med-innvandrerbakgrunn>
- Statistisk sentralbyrå. (2020, 29. oktober). *Færre voksne, men flere barn, tatt for lovbrudd*. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/faerre-voksne-men-flere-barn-tatt-for-lovbrudd>
- Statistisk sentralbyrå. (2021a, 6. oktober). *Etterforskede lovbrudd*. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/etterforskede-lovbrudd>
- Statistisk sentralbyrå. (2021b, 20. oktober). *Fengslinger*. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/fengslinger>
- Statistisk sentralbyrå. (2021c). *Straffereaksjoner*. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/straffereaksjoner>
- Stolt-Nielsen, Harald. (2018, 11. desember). Oslo-politiet vil gjøre det enklere å fengsle unge under 18 år. *Aftenposten*.
<https://www.aftenposten.no/norge/i/vmJRg5/oslo-politiet-vil-gjoere-det-enklere-aa-fengsle-unge-under-18-aar>
- Stolt-Nielsen, Harald. (2021, 28.juni). Barneombudet har kartlagt 48 ungdommer som har vært i fengsel - Dette er fellesstrekene *Aftenposten*.
<https://www.aftenposten.no/oslo/i/gW5BVL/barneombudet-har-kartlagt-48-ungdommer-som-har-vaert-i-fengsel-dette-e>
- Tavory, Iddo & Timmermans, Stefan. (2014). *Abductive analysis: Theorizing qualitative research*. The University of Chicago Press.
- Thagaard, Tove. (2018). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder* (5. utg.). Fagbokforlaget.
- Tjora, Aksel. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg.). Gyldendal akademisk.
- Tjora, Aksel. (2018). *Viten skapt: Kvalitativ analyse og teoriutvikling*. Cappelen Damm Akademisk.
- Ugelvik, Thomas. (2016). Prison as Welfare Institutions? Punishment and the Nordic Model. I Y. Jewkes, B. Crewe & J. Bennett (Red.), *Handbook on Prisons*. Routledge.
- Utdanningsdirektoratet. (2019, 14. august). *Skolemiljøtiltak - elever med særskilt sårbarhet*. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/skolemiljo/tiltak-skolemiljo/skolemiljotiltak-elever-med-sarskilt-sarbarhet/>
- Walderhaug, Espen. (2021). Fra straff til hjelp? *Tidsskrift for Den norske legeförening*, 9. <https://tidsskriftet.no/2021/05/leder/fra-straff-til-hjelp>
- Aase, Heidi, Lønnum, Kyrre, Sørli, Mari-Anne, Hagen, Kristine Amlund, Gustavson, Kristin & Utgarden, Inger-Hege. (2020). *Barn, unge og kriminalitet: Hvordan forhindre at barn og unge kommer inn i eller fortsetter med en kriminell løpebane? Oppsummering og vurdering av virksomme tiltak, behandling og organisering*. Folkehelseinstituttet.
<https://www.fhi.no/contentassets/9edd82a6bff54e488870e612131bb242/barn-unge-og-kriminalitet-2020.pdf>

Vedlegg 1: Godkjennelse fra NSD

Behandlingen av personopplysninger er vurdert av NSD. Vurderingen er:

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet 13.10.2021 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger og personopplysninger om straffedommer og lovovertridelser frem til 31.05.2022.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a.

For personopplysninger om straffedommer og lovovertridelser vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. art 9 nr. 2 bokstav a, jf. art. 10, jf. personopplysningsloven §§ 11 (1) og 11 (2) bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke videre behandles til nye uforenlige formål

- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde:

nsd.no/personverntjenester/fulle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-enderinger-i-meldeskjema

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Vedlegg 2: Intervjuguide

Kjernen: hvordan foregår dagens praksis på denne arbeidsplassen når det kommer til håndtering av lovbreakere i aldersgruppen 15-17 år?

Oppvarmings spørsmål

1. Kan du begynne med å fortelle litt om «arbeidsplassen»?
2. Hva slags utdanning har du, og hvilken stilling har du? Hva er dine sentrale arbeidsoppgaver?

Tema 1: Praksis

Internt på arbeidsplassen

- Hva vil du si er arbeidsplassens hovedoppgave?
- Har dere fokus på hjelp eller straff? Og hvordan fungerer dette i praksis?

Håndteringen av unge lovbreakere.

- På hvilket tidspunkt møter dere ungdommen? (Før, under, etter en straffbar handling) Hvorfor kommer de til dere?
- Hva er primæroppgaven i første møte med ungdommen?
- Hvordan vurderer dere hvilke hjelpe- eller straffemidler som skal brukes?
- I hvilken grad tar dere hensyn til den sosiale konteksten ungdommen? Legges det vekt på individualitet?
- Er det mange gjengangere? Hvordan forholder dere dere til gjengangerne? Er det forskjell i hvordan dere behandler førstegangsforbrytere og gjengangere? Hva tror dere er grunnen til gjengangeri?
- Er det mange med utenlandsk opprinnelse? Behandler dere ungdom med utenlandsk bakgrunn annerledes enn de uten?
- Fra ditt ståsted, er det forskjell mellom norske og utenlandske kriminelle?
- Hvem er ansvarlig for at ungdommene skal komme seg ut av det kriminelle miljøet?
- Hvordan er kjønnsfordelingen? Er det forskjell i atferden til jenter og gutter? Hvorfor tror du guttene er opptatt av maskulinitet?

Tema 2: Samarbeid

Hvordan foregår samarbeidet mellom denne institusjonen/organisasjon og andre etater (barnevernet, fengselsvesenet, kriminalomsorgen og frivillige organisasjoner, og skoler)?

- Hvilket ledd er dere i håndteringen av de unge? (Hvor kommer de evt. i fra/hvor drar de evt. videre?)
- Har dere oppfølging av de unge i ettertid? Eksempel?
- Hvilke andre etater samarbeider dere tettest med? (Hva går dette samarbeidet ut på?)
- Hva fungerer, og hva fungerer ikke rundt samarbeid(ene)?

- Tanker om forbedring på dette feltet? (Hva skal til få å få til et bedre samarbeid? Er det andre etater dere kunne samarbeidet med som det ikke gjøres per dags dato?)
- Hvordan inkluderer dere familien i arbeidet med ungdommen?

Tema 3: Forbedringer

- Hva oppleves som utfordrende på arbeidsplassen (generelt)?
- Hva oppleves som gode tiltak/rutiner?
- Hva slags tilbakemeldinger/respons får dere (fra ungdommen selv, familie/pårørende, media eller andre etater)?
- Hva tenker du kunne gjort denne arbeidsplassen bedre? Hvilket 'område/felt' ville du prioritert hvis det skulle legges inn ressurser for å forbedre noe?
- Hva er dine tanker om dagens straffetiltak mot unge? Hvis du kunne endret noe ved dette, hva ville det vært? Er det noe som mangler?
- Trenger Norge flere fengselsplasser for ungdom? Hva er det beste alternativet? Hva tror du er løsningen?
- Ønsker å høre litt om ditt syn på straff (og hjelp). Hvis ungdommen gjør en straffbar handling under tiden her, hvor skal de videre? Hvordan håndterer dere dette?
- Kan du beskrive en typisk 'profil' som kommer til deg.
- Til slutt kan du fortelle en historie fra arbeidsplassen som du husker veldig godt. Som gjorde inntrykk på deg?

Vedlegg 3: Informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet «Ungdom og straff»?

Jeg heter Sofie Røkkum Knudsen og er i gang med mitt masterprosjekt som handler om straffegjennomføring blant lovbreakere i aldersgruppen 15-18 år. Jeg er ute etter å snakke med ansatte ved institusjoner/organisasjoner i en storby som tar hånd om denne målgruppen. Det er valgt ut åtte ulike institusjoner/organisasjoner i prosjektet deriblant ca. 10-12 informanter.

Formål

Det er NTNU – Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, og postdoktor Jakob Stachowski ved institutt for sosiologi og statsvitenskap, som er ansvarlig for dette prosjektet. Jeg er interessert i praksiser knyttet til oppfølging av unge lovbreakere og særlig hvordan ulike etater samarbeider. Jeg er ute etter de ansattes egne erfaringer og tanker.

Hva innebærer det for deg å delta?

Et personlig intervju som det vil bli gjort lydopptak av. Her vil spørsmålene rette seg mot praksisen som utføres på din arbeidsplass i henhold til oppfølging av unge lovbreakere. Det vil også bli aktuelt med en telefonsamtale for oppfølgingsspørsmål, dersom jeg opplever at jeg mangler nyttig informasjon.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan jeg oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det vil kun være jeg som har tilgang til opplysningene. For å sikre at ingen uvedkommende får tilgang til personopplysningene vil datamaterialet bli lagret på en passordbeskyttet server. Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen da identifiserbare opplysninger vil anonymiseres. Opplysninger som publiseres vil være kjønn, yrke og ansattstilling, ikke navn, sted eller spesifikk arbeidsplass.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,

å få rettet personopplysninger om deg,

å få slettet personopplysninger om deg, og

å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Jeg behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

Prosjektet er meldt inn og godkjent av NSD – Norsk senter for forskningsdata.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål angående prosjektet, ta kontakt med:

NTNU ved Sofie Røkkum Knudsen, tlf. 91589127, e-post: sofierkn@stud.ntnu.no

NTNU ved Jakub Stachowski, tlf. 73591350, e-post: jakub.stachowski@ntnu.no

Med vennlig hilsen

Sofie Røkkum Knudsen

(Student)

Jakub Stachowski

(Veileder)

Vedlegg 4: Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Straffegjennomføring hos unge lovbrytere*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i et personlig intervju
- å delta i telefonsamtale for oppfølgingsspørsmål
- Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

